

ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського
національного університету
Випуск 14 / 2025

СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

Заснований Ученою радою факультету суспільних наук, протокол № 5 від 30 січня 2007 р.
Виходить з березня 2008 року УДК 316.3:32 ББК С5:Ф01 С 69

Наша адреса: 88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, каб. 202, тел.: (0312) 640314, e-mail: tomej@ukr.net

Відповідальний редактор:

Вікторія СВИЦО, кандидат філософських наук

Редакційна колегія вісника:

Юрій ОСТАПЕЦЬ, доктор політичних наук;
Василь ЛЕВКУЛИЧ, доктор філософських наук;
Ірина КОЗУБОВСЬКА, доктор педагогічних наук;
Оксана ПОВІДАЙЧИК, доктор педагогічних наук;
Федір ШАНДОР, доктор філософських наук;
Уляна МИХАЙЛИШИН, доктор психологічних наук;
Анатолій КЛЮЧКОВИЧ, доктор політичних наук;
Олена ПОПАДИЧ, доктор педагогічних наук;
Маріан ТОКАР, доктор наук з державного управління;
Дмитро АФАНАСЬЄВ, кандидат соціологічних наук;
Сергій ТОПОЛЯНСЬКИЙ, ст.викладач.

Оригінал-макет вироблений
Сергієм ТОПОЛЯНСЬКИМ

Віддруковано
у Редакційно-видавничому центрі
факультету суспільних наук УжНУ
88016, м. Ужгород,
вул. Університетська, 14, каб.205.
т./факс (0312) 64-37-69

Рекомендовано до друку на засіданні Редакційно-видавничої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 6 від 25 червня 2025 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 7 від 30 червня 2025 р.)

МАТЕРІАЛИ
підсумкової студентської наукової конференції
(м. Ужгород, 28 травня 2025 р.)

Ужгород 2025

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Баран Мирослава В'ячеславівна	5
НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	5
Василинець Яна Михайлівна ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАОЧНОСТІ У ДИТЯЧИХ КНИГАХ.....	8
Нікітіна Олександра Дмитрівна РОЛЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	10
Погодіна Яна Ярославівна ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	12
Ситар Євгенія Іллічна КОРЕКЦІЙНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	15
Тафійчук Аделіна Василівна ШЛЯХИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ В УЧНІВ	20
Котруч Ніколетта Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПОНЯТЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	23
Шкриба Олександра Сергіївна ПАРТНЕРСТВО МІЖ ШКОЛОЮ ТА БАТЬКАМИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	26

ФІЛОСОФІЯ

Боринський Роберт Валерійович ФІЛОСОФІЯ «БОЖОЇ РУКИ» І РУКИ ЛЮДИНИ	30
Гринюк Артур Євгенович МЕТАФІЗИЧНІ ПЕРЕКОНАННЯ ЕЛІТАРНИХ І ПЛЕБІСЦИТАРНИХ ІДЕОЛОГІЙ.....	33
Гуй Єлісавета Володимирівна ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА: МОРАЛЬ І ТРАНСЦЕНДЕНТНЕ	36
Чубірка Олександр Олексійович ОНТОЛОГІЯ МАТЕМАТИКИ	39

Паясь Анастасія Романівна, Влад Родіон Георгійович, Головкін Віктор Валентинович НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	43
Яночко Вадим Міланович СУТНІСТЬ ТЕРМІНУ «ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ	48
Viktoriia Sichak THE WESTERN BALKAN COUNTRIES' EU INTEGRATION PROSPECTS	50
Viktoriia Sichak EUROSCPTICISM TRENDS IN SLOVAKIA: ORIGINS AND EVOLUTION ...	53

ПСИХОЛОГІЯ

Мирошник Анатолій Олександрович ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	56
---	----

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Беца Артур Сергійович МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У СЛОВАЧЧИНІ: ОСВІТНІ ПРАКТИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ	59
Брензович Ірина Янівна МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ПОЛЬЩІ: СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	62
Бургер Євгеній Євгенійович ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	64
Гнатюк Анна Богданівна, Костишина Софія Володимирівна МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	67
Гримут (Клементьєва) Вікторія Юріївна СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЛ-ІНФІКОВАНИМИ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	70
Дюрик Яна Миколаївна ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ	73
Лифиренко Світлана Федорівна ШЛЯХ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....	76
Марчук Владислав Михайлович ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУСПІЛЬСТВО	79

Міцьо Марина Миколаївна ГРАНТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ.....	81
Одинець Анна Сергіївна РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ	83
Січка Анна-Марія Іванівна, Панцо Майя Євгеніївна МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЧЕХІЇ: ОСВІТНІ ПРАКТИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ	85

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Штика Михайло Іванович ЧИ ЗАПЕРЕЧУЄ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ» УПРАВЛІНСЬКИЙ ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ?	88
Панькович Віталій Володимирович ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ПРОЦЕС ПАРТІЄТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ (1991–2022 рр.)	91

ПЕДАГОГІКА

Баран Мирослава В'ячеславівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Попадич Олена Олександрівна

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В Україні активно здійснюється процес оновлення системи шкільної освіти. Основним завданням цього процесу є забезпечення високої якості навчання через інтеграцію в міжнародний освітній простір і впровадження інноваційних підходів у освітній процес. Особливого значення ці зміни набувають у початковій школі, оскільки молодший шкільний вік є періодом активного формування особистості дитини, усвідомлення її нахилів і здібностей. Саме на цьому етапі важливо виявити та розвинути приховані потенційні можливості учня.

Ще в античні часи до її осмислення зверталися Конфуцій, Аристотель, Платон та інші видатні філософи. У сучасному науковому дискурсі ця проблема залишається актуальною та продовжує бути предметом дослідження багатьох учених: Д. Алфімова [1], В. Бажанюка [2], Н. Гончарук, І. Сурай [4], О. Мизової, А. Семенова [9], М. Тарасової [11], Л. Шевчук [12].

Лідер (пер.анг. leader – провідний, керівник) – це особистість яка користується визнанням та авторитетом в групі й за якою група визнає право приймати рішення про дії у важливих ситуаціях, бути організатором діяльності групи і регулювати відносини в ній [10, с. 274]. Д. Гончарова вважає, що «лідерство – це феномен групового життя людей, який виявляється у наділенні одного індивіда (або кількох) правом здійснювати визначальний вплив на вирішення важливих групових задач та на поведінку членів групи» [3]. У контексті нашого дослідження становить інтерес визначення, запропоноване В. Івановою: «лідерство – це процес, що впливає на діяльність організованої групи в її спробах досягти спільної мети» [5, с. 79].

Зазначимо, що сучасна початкова школа – це культурно-соціальна платформа, де кожен учень набуває соціального досвіду, вчиться сприймати складні життєві явища, а також розвиває лідерські здібності. У науковій літературі здібності розглядають як сукупність психічних проявів, що сприяють успішному виконанню діяльності. Розвиток лідерських здібностей у молодших школярів науковці розглядають як керований процес змін особистості під впливом її соціально зумовленої діяльності. Н. Іщенко стверджує, що здібності виявляються тільки в діяльності й тільки в такій, яка не може здійснюватися без наявності цих здібностей [6, с. 93]. Н. Ляшко зазначає, що здібності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують успіх у діяльності, у спілкуванні та легкість опановування ними [7, с. 142]. Таким чином, здібності – це те, що не зводиться до знань, умінь і навичок, але пояснює (забезпечує) їхнє швидке набуття,

закріплення та ефективного використання на практиці [8, с. 147]. Цей поділ прийнятий зараз і найбільш поширений.

З огляду наукової літератури щодо розвитку здібностей переконуємося, що, хоча їхній розвиток залежить від природних передумов, значною мірою це соціальний феномен. Цей процес не є стихійним, а потребує цілеспрямованого підходу. Важливою складовою розвитку лідерських здібностей (як невіддільного елемента лідерства) є застосування активних методів навчання та виховання. Вони сприяють формуванню стійкої життєвої позиції та розвитку особистості творчого типу. Вивчення сучасної педагогічної практики показує, що в початковій школі питання розвитку лідерських здібностей школярів ще недостатньо опрацьоване. Обмежена кількість спеціальних курсів і програм із цієї тематики спонукає до пошуку нових шляхів вирішення цієї проблеми.

Ми пропонуємо такі **напрями** розвитку лідерських здібностей молодших школярів у початковій школі:

– впровадження інтерактивних методик (ігри («Сімейна фотографія», «Команда», «Безлюдний острів», «Перебудова»), тренінги («Хто мій лідер?», «Негативний лідер», **«Як розвинути впевненість у собі»**), вправи («Жовта майка лідера», «Акваріум»), книжки-розмальовки («Хто такий лідер?»), щоденник самоспостереження і самоаналізу («Я – книжка»); **дебати та дискусії («Світове кафе», «За і проти»)**, казки («Королівство без лідера», «Місто загублених талантів», «Мурашка, яка мріяла стати капітаном», «Лев і маленький горобчик», «Чарівний ключик команди»), лепбук («Хто такий лідер?» **«Моя лідерська команда», «Лідер у житті», «Лідерські якості», «Мій шлях до лідерства»**). **Інтеграція** інтерактивних методик у навчальний процес відбувається як **факультативи** (можуть бути частиною позакласної роботи), як **частина предметів** (наприклад, елементи лідерських тренінгів можна інтегрувати у вивчення мови (ораторське мистецтво), математики (стратегічне мислення) або природознавства (проектні дослідження), як **частина виховної роботи** (лідерські тренінги можуть бути частиною програм класних годин, психологічних тренінгів та шкільних ініціатив) у таких формах: лідерські майстерні, групові заняття, індивідуальні консультації (бесіди), мікрогрупи, робота з батьками;

– підготовка педагогів до розвитку лідерських здібностей у дітей (проведення тренінгів із моделювання ситуацій лідерської поведінки, участь у майстер-класах з формування лідерських компетенцій, обмін досвідом з педагогами, які успішно впроваджують методики розвитку лідерства у школярів, надання рекомендацій щодо роботи з різними типами учнів (пасивні, ініціативні, конфліктні), формування у педагогів навичок комунікації, мотивації та стимулювання учнів до розвитку лідерських якостей;

– створення сприятливого освітнього середовища, яке заохочує ініціативність (**відкритість і довіра** – педагог має заохочувати дітей висловлювати власні думки, не боятися помилок, обговорювати ідеї та знаходити рішення, **емоційна підтримка** – важливо створювати атмосферу, в якій кожен учень відчуватиме себе цінним та важливим членом класної спільноти, **відсутність страху перед помилками** – помилки мають розглядатися як досвід, що сприяє навчанню, а не як причина для покарання).

Напрями розвитку лідерських здібностей молодших школярів у початковій школі, які ми запропонували, спрямовані на формування таких важливих якостей, як соціальна активність, комунікативність, організаторські вміння, адекватна самооцінка, авторитет дитини, здатність до аналізу та самоаналізу. Усі ці характеристики сприяють ефективному розвитку лідерських здібностей і допомагають дітям успішно взаємодіяти у соціальному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі. Донецьк : Каштан, 2011. 352 с.
2. Бажанюк В. С. Дослідження лідерської обдарованості у школярів підліткового віку. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2010. № 7. С. 384–392.
3. Гончарова Г. М. Ситуаційне лідерство в адмініструванні : thesis. 2017. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/7159> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Гончарук Н. Т., Сурай І. Г. Лідерство як критерій оцінювання органів публічного управління / ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 195 с.
5. Іванова В. В. Проблеми лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2014. Вип. 32. С. 78–81.
6. Іщенко Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання. *Педагогічна освіта на зламі століть: досвід минулого – погляд у майбутнє* : матеріали Міжнар. науково- практ. конф., присвяч. 95-річчю каф. педагогіки, м. Ніжин, 19 жовт. 2017 р. Ніжин, 2017. С. 92–94.
7. Ляшко Н. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови (4 клас). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 141–143.
8. Матвійчук Т. В. Основні напрямки дослідження творчих здібностей у психології та педагогіці. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1. С. 145–150.
9. Мизова О.В., Семенов А.А. Методологічні основи формування лідерських якостей у молодших школярів через проектну діяльність. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. №4. С.67–75.
10. Педагогічний словник. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
11. Тарасова М.В. Педагогічні умови формування лідерських якостей у дітей молодшого шкільного віку. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. 2018. №5. С.22–29.
12. Шевчук Л. М. Управлінсько-лідерські здібності молодших школярів: сутність та специфіка. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С.18–23.

Василинець Яна Михайлівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ НАОЧНОСТІ У ДИТЯЧИХ КНИГАХ

Ілюстрації відіграють особливу роль в умовах дошкільного віку, коли наочно-образне мислення є провідним видом пізнавальної діяльності. Це зумовлено психологічними особливостями дошкільників, для яких яскраві зображення та візуальні образи є основними засобами сприйняття та осмислення навколишнього світу. Використання якісних ілюстративних матеріалів допомагає дітям краще засвоювати навчальний матеріал, забезпечує глибше розуміння інформації та активізує їх участь у навчальному процесі. Вдалі ілюстрації сприяють формуванню емоційного сприйняття та розвитку емоційного інтелекту дітей, що є важливою складовою їх загального розвитку.

В [7] описано роль ілюстрацій як ефективного засобу наочності у контексті формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Дане повідомлення спрямоване на висвітлення деяких поглядів дослідників щодо сутності поняття «ілюстрація».

А. Попова та М. Куратова підкреслюють, що важливим засобом естетичного розвитку дошкільника є дитяча ілюстрована книга як синтез літературного тексту та ілюстрації. Книжкова ілюстрація, як і всі елементи художнього оформлення книги, відноситься до сфери мистецтва. Ілюстрована книга являє собою особливий світ, де художня ілюстрація і літературний текст взаємопов'язані і взаємодіють у співдружності, допомагаючи юному читачеві сприймати книгу в комплексі, як багатоплановий твір мистецтва [3, с. 200]. У виданнях для дітей дошкільного віку площа ілюстрацій на сторінці має становити щонайменше 50%, а загальна ілюстративність – не менше 75%. У початковій освіті рекомендується, щоб ілюстративний матеріал охоплював не менше 30% змісту видання [4].

Згідно українського педагогічного словника С. Гончаренко, «Ілюстрації в підручнику – зображення, які пояснюють, тлумачать або доповнюють текст за допомогою наочних образів; один із найпоширеніших засобів застосування наочності в навчанні [1, с. 141]. Подібне тлумачення знаходимо в словнику української мови: «Ілюстрація – зображення в книжці або журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту; малюнок» [6, Т. 4, с. 17].

Огляд джерел показує також інші подібні тлумачення сутності поняття «ілюстрація»:

- ілюстрація (від лат. *illustratio* – *висвітлюю, наочно зображую*) – зображення (малюнок, гравюра, фотографія, репродукція, карта, схема), що наочно пояснює чи доповнює текст у виданні, візуально підсилює його сприйняття; ілюстація може бути точним поясненням словесної інформації, а може становити своєрідну інтерпретацію тексту ілюстратором (Г. Ковальчук) [2].

• у загальному розумінні ілюстрація є наочним поясненням текстової інформації через приклади, креслення чи зображення; включає графічні зображення (схеми, таблиці, графіки), малюнки, фотографії, аплікації, а також цифрові ресурси, такі як анімації та відео, а в більш специфічному сенсі — це вид мистецтва, що займається образотворчим тлумаченням літературних і наукових творів (О. Пушкар, Т. Андрющенко) [5, с. 6].

Таким чином, інформація різних джерел показує важливість ілюстрацій як ефективних засобів наочності для пізнання дитиною навколишнього світу; ілюстрації є наочним доповненням текстової інформації, оскільки пояснюють, тлумачать або доповнюють текст за допомогою наочних образів, а також візуально підсилюють його емоційне сприйняття. Подальше дослідження буде спрямоване на вивчення ілюстративності видань для дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
2. Ковальчук Г.І. Ілюстрація. Українська бібліотечна енциклопедія. 2022. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Ілюстрація> (дата звернення 22.03.2025).
3. Попова А.В., Куратова М.Г. Ілюстрація дитячої книги як засіб естетичного розвитку дошкільників. *Час мистецької освіти. Теорія і методика виховання художньо-обдарованої особистості у закладах мистецької освіти* : зб. ст. VII Всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 жовт. 2019 р. : [у 2-х ч.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ, 2019. Ч. 2. С. 197-203. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3554> (дата звернення 22.03.2025).
4. Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»: Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 18.01.2007. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0077-07#Text> (дата звернення 22.03.2025).
5. Пушкар О.І., Андрющенко Т.Ю. Ілюстрування: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Видавничо-поліграфічна справа. 2015. 128 с.
6. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 4. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk> (дата звернення 22.03.2025).
7. Староста В.І., Василюк Я.М. Ілюстрації як ефективний засіб наочності у контексті формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Науково-теоретичні засади та практичні аспекти осучаснення освітньої діяльності: міждисциплінарний підхід*. Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (м. Запоріжжя, 11.11.2024). Електронний збірник наукових праць ЗОППО. Вип. 3(58)/2024. 5 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1k9jQJ6qBEu8bkRcehaSZqM5748-foTQn/view> (дата звернення 22.03.2025).

Нікітіна Олександра Дмитрівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Попадич Олена Олександрівна

РОЛЬ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА У ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Початкова школа є фундаментальним етапом у становленні особистості дитини. Саме в цей період закладаються основи моральних якостей, формуються ціннісні орієнтації, відбувається адаптація до соціального середовища [2, с. 78]. Класний керівник виконує провідну роль у цьому процесі, адже він не лише навчає, а й виховує, координує роботу з батьками, організовує позакласну діяльність.

Для забезпечення ефективної професійної підготовки майбутнього педагога у закладі вищої освіти важливо дотримуватися системного підходу, який охоплює всі аспекти навчання й виховання. Педагогічна наука розглядає виховання людини як цілісний і безперервний процес, який, за словами А. Макаренка, «здійснюється на кожному квадратному метрі землі» [4, с. 178].

Сучасна вища освіта має формувати нове покоління української інтелігенції – освічених, творчих, відповідальних громадян, здатних реалізувати набуті знання на благо суспільства. Указ Президента України від 4 липня 2005 р. наголошує на необхідності «докорінного поліпшення виховної роботи з дітьми та молоддю на основі національних традицій, історичної та культурної спадщини, патріотичного виховання» [7].

Об'єктом педагогіки є процес виховання особистості, що передбачає вплив на всі аспекти розвитку – від емоційно-вольової до пізнавальної сфери [4, с. 181]. Важливою є системність у вихованні, яку визначають як сукупність елементів, пов'язаних між собою задля досягнення цілісного результату [1, с. 48]. Теоретичну основу виховання становлять основні державні документи: Конституція України, закони «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про громадянство України», а також програми й доктрини, що регламентують освітню діяльність.

На думку В. Ягупова, виховання – це «процес цілеспрямованої, систематичної, організованої взаємодії вихователя й вихованця, що спрямований на формування наукового світогляду та моральних якостей» [8, с. 424]. Процес виховання є динамічним, зумовленим внутрішніми й зовнішніми суперечностями, як зазначають З. Тимошенко та І. Драгомирова [6, с. 51]. Класний керівник виконує ключову роль у вихованні. Він координує педагогічну діяльність, організовує позаурочні заходи, формує позитивну атмосферу в колективі, налагоджує співпрацю з батьками, забезпечує індивідуальний підхід до кожного учня [3]. Його діяльність регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема Положенням про класного керівника, Законами України «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», а також міжнародними документами, такими як Конвенція ООН про права дитини [5]. Серед методів виховання, що ефективно застосовуються в початковій школі: бесіда, приклад, гра, моральне заохочення, рольові ситуації. Гуманізм, співробітництво й особистісно орієнтований підхід

мають стати основою роботи педагога. Особлива увага приділяється взаємодії з батьками: організація зустрічей, батьківських зборів, спільних заходів сприяє цілісному впливу на розвиток дитини.

Таким чином, класний керівник є центральною фігурою у вихованні учнів початкової школи. Його професіоналізм, моральні якості, здатність до співпраці з учнями та їхніми родинами є запорукою формування всебічно розвиненої особистості школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Болонський процес в Україні. Київ : Знання, 2005. 192 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Гриб В. «Коллективне виховання» А. С. Макаренка як один із універсальних методів корекції важковиховуваності учнів різного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. Випуск 17. 2016. С. 175-183.
5. Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти. *Інформаційний збірник МОН України*. 2000. № 22. С. 3–7.
6. Тимошенко З. І., Драгомирова І. М. Організація виховного процесу у вищих навчальних закладах. Київ : Вид-во Європейського університету. 2004. 86 с.
7. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 04.07.2005 №1013/2005.
8. Ягупов В. В. Педагогіка. Київ : Либідь. 2002. 560 с.

Погодіна Яна Ярославівна,
студентка 4 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Боротканіч Зоряна Михайлівна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Нова українська школа вимагає впровадження інноваційних освітніх стратегій, що ґрунтуються на принципах паритетної педагогіки, розробки новітніх моделей комунікації та синергетичної взаємодії між здобувачами знань і їхніми наставниками, що зумовлює реконцептуалізацію ролей учасників освітнього процесу. Нормативно-правова база сучасної освітньої галузі України не лише впроваджує професійну автономію педагогічних працівників, але й покладає на них підвищену відповідальність за результати навчання.

У межах наукового дослідження ми зосереджуємося на аналізі інноваційного освітнього середовища, яке стало предметом багатоаспектних досліджень таких науковців, як: Ш. Амонашвілі, К. Андросович, Г.Балл, І. Бех, О. Бурлука, Ю. Веселка, О. Гопка, В. Денисенко, В. Желанова, Е. Іванець В. Киричук, Л. Кларін, К. Крутій, М. Мельник, Б. Нестерович, Н. Ничкало, М. Островська, О. Пехота, О. Прашко, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Ясвін та інші.

Проведені дослідження показують, що створення інноваційного освітнього середовища передбачає моделювання педагогічних ситуацій, що забезпечують комплекс можливостей для саморозвитку всіх учасників освітнього процесу, а «психолого-педагогічний потенціал освітнього середовища виявляється в його спроможності задовольнити, передусім, пізнавальні потреби молодшого школяра та їхні трансформації у життєво значущі цінності, забезпечуючи різноманітні варіанти вибору шляху розвитку й дорослішання особистості. Створення освітнього середовища дозволяє дитині усвідомити власні можливості, виявити ініціативу і всебічно реалізувати себе» [2].

Можемо зробити висновок, що головним завданням освітнього середовища є формування ключових компетентностей учнів початкової школи, всебічний розвиток їхніх гуманістичних особистісних цінностей та розкриття індивідуальних талантів. Для досягнення цієї мети необхідна активна участь вчителя у створенні інноваційного освітнього простору.

Ефективне розвивальне освітнє середовище початкової школи спрямоване на розвиток особистості учня у таких напрямках: природний, спеціально створений і саморозвиток. Основною метою освіти та виховання у розвивальному освітньому середовищі є створення умов задля розвитку унікальної особистості, яка прагне максимальної самореалізації, відкрита для сприйняття нового, здатна робити вибір у нестандартних ситуаціях. З іншого боку, за умови такого спрямування освіти стає можливим розвиток не лише особистості школяра, а й суспільних цінностей, соціальних інститутів і різних видів соціальної діяльності» [5, с. 26].

Генезис наукових досліджень із даного напрямку дає нам можливість зазначити, що «інноваційне навчання» нині трактується як «процес і результат

навчальної та освітньої діяльності, яка стимулює новаторські зміни в культурі та соціальному середовищі. Воно орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі, у собі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різних видів мислення, а також здатності до активного співробітництва з іншими людьми. Такі підходи орієнтують і спрямовують суспільство на висхідний культурний і соціально-економічний розвиток» [3, с. 37].

«Освітнє середовище – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Поняття освітнього середовища можна розглядати з позицій суб'єкта та об'єкта навчальної діяльності, а саме: Освітнє середовище (з позиції суб'єкта) – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться у соціальному і просторово-предметному оточенні. Освітнє середовище (з позицій об'єкта) – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти» [1, с. 37].

Можемо зробити висновок, що для гармонійного розвитку особистості школяра необхідно створити соціально-педагогічне середовище, де учні та їхні батьки будуть активними учасниками. Освітній та виховний простір початкової школи має бути органічно вбудованим у відповідне середовище, формуючи гуманістичну систему цінностей молодших школярів, оскільки розвиток особистості дитини має бути «спрямований на формування у неї здатності бути суб'єктом не лише навчальної діяльності, а й суб'єктом розвитку всіх сфер психіки в їхній взаємодії, а також власного соціокультурного розвитку. За такого підходу проектування розвивального освітнього середовища – це створення умов для розкриття ще не сформованих інтересів, задатків, здібностей, талантів кожної особистості дитини відповідно до її потенціалу в навчальному закладі. Ідея розвивального навчання та освіти зумовила кардинальний перегляд основних положень педагогічної психології і дидактики про розвиток як спонтанний процес, що залежить, передусім, від зовнішніх чинників, і, меншою мірою, від внутрішніх» [4, с. 12].

Можемо погодитися із думкою науковців про те, що важливими умовами «підготовки майбутніх учителів нового типу є створення цілого комплексу умов, серед яких виділимо:

- наявність інноваційної інфраструктури в країні, регіоні та самому ЗВО, насамперед це нові механізми оплати праці викладачів, студентське самофінансування, податкове стимулювання інвестицій в освіту;

- управлінські інновації: нові форми організації освітнього процесу та науково-дослідницької роботи, перехід до маркетингової орієнтації навчальних закладів; нові структури управління і фінансування та ін.» [3, с. 220].

Згідно з сучасними викликами, які стоять перед українським суспільством та новим професійним стандартом, підготовка майбутніх педагогів має бути більш інноваційною та орієнтованою на розвиток інноваційно-гуманістичної та компетентнісної парадигми студентів.

Сучасні ключові напрямки підготовки майбутніх фахівців із початкової освіти до проектування інноваційного освітнього середовища повинні бути направлені на виконання Концепції Нової української школи. Розробка системи підготовки

майбутнього вчителя до організації партнерської взаємодії з учнями, їхніми батьками та педагогічним колективом початкової школи має базуватися на принципах, що сприяють формуванню соціально-педагогічного середовища класу, де кожен учасник освітнього процесу – учні, батьки та педагоги – є активним співтворцем, а освітнє та виховне середовище інтегроване для розвитку гармонійної особистості.

Отже, можна стверджувати, що підготовка вчителя передбачає не лише проєктування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усього періоду навчання, але й активний розвиток його творчого потенціалу, де гуманістичний світогляд слугує основою освітньої системи, забезпечуючи особистісно орієнтований підхід та сприяючи формуванню педагога, здатного до інноваційного мислення та креативного підходу до організації освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іванець Н. Формування мультикультурної компетентності учнів в освітньому середовищі початкової школи : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вінниця, 2020. 270 с.
2. Крутій К. Л. Проєктування освітнього простору дошкільного навчального закладу як умова розвитку здібностей дитини. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp1/Krutij.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
3. Островська М. Інноваційне середовище в початковій школі : монографія. Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II. Берегове. Ужгород : ЗУІ ім. Ф. Ракоці II : РІК-У, 2021. 284 с.
4. Семенець С. П. Теорія і практика розвивального навчання у системі методичної підготовки майбутніх учителів математики : автореф. дис...д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2011. 44 с.
5. Смолюк С.В. Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Луцьк, 2017. 264 с.

Ситар Євгенія Іллічна,
студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Попадич Олена Олександрівна

КОРЕКЦІЙНІ ЗАХОДИ ФОРМУВАННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Однією з провідних засад Нової української школи є втілення ідей педагогіки партнерства між учнем, учителем і батьками. Учителеві необхідно не тільки використовувати в роботі стандартні підходи, а й виявляти ініціативу та винахідливість із метою залучення кожної дитини до спільної діяльності [5]. Тому у сучасних умовах виховання набуває особливої значущості, а його важливим компонентом є формування міжособистісних відносин в учнівському колективі початкової школи. Згуртований, стійкий колектив, своєю чергою, виступає ключовим педагогічним чинником розвитку міжособистісних відносин школярів.

У науковій літературі існує чимало визначень колективу: група людей, об'єднаних спільною діяльністю, що ґрунтується на спільних інтересах, нормах, соціально значущих цілях [3]; відносно компактна соціальна група людей, об'єднана одним видом суспільної діяльності, спільністю інтересів, ціннісних орієнтацій, установок і норм поведінки, відносинами співпраці, взаємною відповідальністю та допомогою одне одному [8, с. 168]; група об'єднаних спільними цілями й завданнями людей, що досягла у процесі своєї діяльності високого рівня розвитку [7, с. 185]; психічно зріла, високорозвинена соціальна група, що працює злагоджено та ефективно [6, с. 37]; група людей, які зайняті громадською й особистою діяльністю, у яких високий рівень соціально-психологічного та педагогічного значення [2 с. 99]; ідейна організація, з виразно організованою структурою, конкретною системою двосторонніх взаємозв'язків, співпрацею, взаємною допомогою, великою вимогливістю, порядком і відповідальністю, де один за всіх і всі за одного. Якщо один не буде відповідальний за інших, то це не можна називати колективом [9, с. 57]; група людей, частина суспільства, що має спільну мету та спрямовану діяльність і об'єднує людей у розв'язанні завдань, корисних для суспільства [4, с. 181].

Зазначимо, що колектив учнів Нової української школи – це класна спільнота, члени якої об'єднані спільною метою та системою цінностей. Результатом злагодженої діяльності такої спільноти має стати сформованість однієї з ключових компетентностей Концепції – роботи в команді [1, с. 169].

Формування міжособистісних стосунків у шкільному колективі є важливим етапом соціалізації дитини. Наведемо корекційні заходи формування міжособистісних стосунків в учнівському колективі початкової школи (табл. 1).

Таблиця 1. Корекційні заходи формування міжособистісних стосунків в учнівському колективі початкової школи

Назва корекційного заходу	Конкретні заходи щодо впровадження корекційних заходів формування міжособистісних стосунків в учнівському колективі початкової школи
1. Посилення взаємодії між школою та сім'єю	<p>Батьківські тренінги та майстер-класи. Рекомендуємо організувати зустрічі з психологами та педагогами на теми: «Як формувати в дитини навички співпраці та взаємоповаги?», «Роль сім'ї у розвитку емоційного інтелекту дитини», «Конфлікти серед дітей: як реагувати та допомагати правильно?»</p>
	<p>Спільні заходи «Діти + батьки». Рекомендуємо проводити командні ігри та проекти, які згуртовують дітей і батьків: «Сімейний день у школі» – спільні спортивні естафети, творчі завдання, «Сімейні майстерні» – створення спільного колажу або малюнка про клас, «День сімейних традицій» – презентації родинних цінностей та історій</p>
	<p>Батьківські клуби та групи підтримки. Варто проводити регулярні зустрічі батьків для обговорення актуальних питань виховання та обміну досвідом</p>
	<p>Класні родинні проекти: «Моя сім'я – моя гордість» – презентація родинних традицій і цінностей, «Сімейна бібліотека» – обговорення книг, які читають разом у родині, «Спільна добродіяльність» – участь родин у благодійних акціях</p>
	<p>Індивідуальні консультації для батьків. Учителі та психологи можуть проводити регулярні консультації, щоб допомагати батькам краще розуміти емоційні потреби своїх дітей</p>
2. Упровадження спеціальних тренінгів та виховних заходів, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту учнів, подолання конфліктних ситуацій і формування	<p>Тренінг «Емоції та я». Вправа «Колесо емоцій», Гра «Мій настрій», Малюнкова терапія «Емоції в кольорах»</p>
	<p>Рольова гра «Наш колектив стійкий і дружний», моделювання типових конфліктних ситуацій та пошук способів їх розв'язання, обговорення емоційних реакцій та аналіз альтернативних дій, вправа «Я-повідомлення»</p>
	<p>Виховний захід «Школа дружби», вправа «Як бути хорошим другом?», гра «Компліменти по колу», інтерактивна вправа «Що я ціную в друзях?»</p>

культури спілкування	Тренінг «Мова тіла та невербальне спілкування» , вправа «Говоримо без слів», гра «Зрозумій мене»
3.Створення умов для інтеграції всіх учнів у колектив	<p>Коло дружби «Як я можу допомогти?», обговорення ситуацій, у яких потрібно підтримати друга, вправа «Міст довіри», створення «банку добрих справ»</p> <p>Виховний захід «День єдності класу», квест із командними завданнями «Міст довіри», «Знайдемо вихід разом», «Ланцюжок компліментів», вправа «Що нас об'єднує?»</p> <p>Щотижневі групові активності з випадковим розподілом команд. Як реалізувати: використовувати жеребкування для складу команд на групові проекти та конкурси, обговорювати після роботи у змішаних групах, що було спільного і що нового дізналися один про одного</p> <p>Ігри на взаємодію та довіру: «Довіра в парі», «Клубочок дружби», «Таємний друг»</p> <p>«Круглі столи дружби»: обговорення тем: «Що робить клас дружнім?», «Як почуватися комфортно серед однокласників?»</p> <p>Залучення учнів до колективних позакласних активностей. Приклади: організація спільних виїздів на природу, благодійних акцій, командних проєктів. Запровадження ініціативи «Тиждень добрих справ» – спільна допомога класу чи школі</p>
4.Використання інтерактивних методик для формування стійких навичок ефективної комунікації та толерантного ставлення до оточення	<p>Вправа у парах «Дзеркало емоцій»</p> <p>Гра «Міст порозуміння»</p> <p>Гра «Скринька добрих слів»</p> <p>Гра «Кола на воді»</p> <p>Рольова гра «Спілкуємось без бар'єрів»</p> <p>Гра «Таємний друг»</p>
5.Підвищення рівня педагогічної майстерності вчителів, зокрема в розрізі розвитку педагогічного такту, комунікативних	<p>Тренінги та семінари з питань емоційного інтелекту та методів ненасильницького спілкування (ННС). Аналіз реальних педагогічних ситуацій (кейси) та обговорення ефективних стратегій взаємодії з учнями. Самоспостереження та рефлексія: ведення педагогічного щоденника, де вчитель аналізує свої комунікаційні ситуації та шукає</p>

навичок та використання сучасних виховних методик	шляхи їх покращення. Розвиток комунікативних навичок вчителя Сучасні виховні методики, які варто впроваджувати: метод проєктів, коучинг і менторство, ситуаційно-моделюючі ігри, технологія «перевернутого класу», виховні інтерактивні практики (наприклад, тренінги, воркшопи, майстер-класи) Практичні кроки для впровадження: організація системи підвищення кваліфікації вчителів: регулярне навчання в межах курсів, вебінарів, семінарів із розвитку педагогічної майстерності, запровадження коучингової підтримки для молодих педагогів з боку досвідчених колег. Впровадження рефлексивної практики: аналіз педагогічних ситуацій та робота над помилками, проведення колективних обговорень складних випадків у виховній роботі. Співпраця з психологами та соціальними педагогами: використання психологічних методик для покращення взаємодії з учнями, створення психологічно комфортного освітнього середовища. Впровадження системи зворотного зв'язку від учнів: анкетування учнів щодо їхніх очікувань від взаємодії з учителями, врахування думки учнів при виборі форм навчання та виховної роботи
---	---

Такі заходи сприятимуть побудові довірливих стосунків між школою та сім'єю, а також допоможуть батькам усвідомити свою важливу роль у соціалізації дітей. Вони сприятимуть формуванню емоційного інтелекту, розвитку культури спілкування та навичок ненасильницького вирішення конфліктів. Використання інтерактивних методик допоможе учням на практиці розвинути комунікативні навички, навчитися правильно висловлювати свої думки та толерантно ставитися до інших. Розвиток педагогічної майстерності є ключовим фактором ефективного навчання та виховання. Підвищення рівня педагогічного такту, розвиток комунікативних навичок і впровадження сучасних виховних методик сприятиме створенню сприятливого освітнього середовища, що допоможе учням гармонійно розвиватися та формувати позитивні міжособистісні стосунки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляєв С. Б., Кривенко Ю. О. Шляхи формування учнівського колективу в умовах Нової Української Школи. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 1(3). С. 166–170. URL: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-1-25> (дата звернення: 15.03.2025).

2. Бучківська Г. В. В. О. Сухомлинський про вплив учнівського колективу на особистість. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. с. 97–101.
3. Головаха Є. І. Енциклопедія Сучасної України. Київ : Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-5525> (дата звернення: 15.03.2025).
4. Гриб В. «Колективне виховання» А. С. Макаренка як один із універсальних методів корекції важковиховуваності учнів різного віку. *Витоки педагогічної майстерності*. Випуск 17. 2016. С. 175-183.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / ред. Н. Бібік. Київ : ТОВ «Вид. дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Пономарьова Г. Ф., Толмачова І. М. Педагогіка : словник термінів і понять. Харків, 2017. 148 с.
7. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
8. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навчальний словник-довідник. Київ : «Каравела», Львів : «Новий світ – 2000», 2002. 480 с.
9. Сухомлинський В. О. Мудра влада колективу. Київ : Рад. школа, 1981. с. 55–59.

Тафійчук Аделіна Василівна,
студентка 3 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Попадич Олена Олександрівна

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ В УЧНІВ

У сучасному світі, що динамічно розвивається, здатність учнів до самостійної роботи та навчання є важливою умовою їхньої успішності. Освіта більше не обмежується лише передачею знань від вчителя до учня – вона передбачає розвиток у школярів навичок самостійного мислення, планування та відповідальності за власне навчання. Самостійність у навчальній діяльності – це не тільки здатність виконувати домашні завдання без допомоги дорослих, а й уміння знаходити, аналізувати, систематизувати інформацію, застосовувати її на практиці та приймати власні рішення. Аналіз поняття «самостійність» представлено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. Аналіз поняття «самостійність»

Визначення	Дослідники
Самостійна робота – це різні форми навчальної діяльності учнів, що можуть бути як індивідуальними, так і колективними. Вона виконується під керівництвом учителя, відповідно до його завдань, однак без його безпосередньої участі, і може відбуватися як під час уроків, так і вдома	С. Гончаренко [3, с. 307].
Самостійна робота є ключовим етапом використання набутих знань під час виконання навчальних завдань	О. Савченко [7, с. 81]
Головною характеристикою самостійної роботи є наявність у кожному її виді так званої «генетичної клітинки» – конкретного пізнавального завдання. Воно сприяє поступовому розширенню знань, їхньому якісному ускладненню, оволодінню ефективними методами розумової праці, розвитку навичок систематичної та ритмічної роботи, дотриманню режиму занять, а також відкриттю нових способів навчальної діяльності	П. Підкасистий [6, с. 31]
Самостійна робота, інтегрована в освітній процес, – це діяльність, яку учень виконує без прямого втручання вчителя, проте за його завданням і у визначений для цього час	В. Буряк [1, с. 50]
Самостійна робота – особлива форма організації навчального процесу, яка виконується	О. Ващук [2, с. 56]

учнем за завданням викладача та вимагає від нього активної розумової діяльності	
Пошуковий метод сприяє здобуттю нових знань, невідомих учневі, і тому цінним є не лише результат, а й сам процес	Л. Кравчук [5, с. 26]
Самостійна робота у навчальному процесі як діяльність, що виконується за завданням учителя у визначений для цього час і без його безпосереднього втручання. При цьому учні усвідомлено прагнуть досягти поставленої мети, докладаючи власних зусиль та виражаючи результати своїх розумових і фізичних дій у будь-якій формі	Л. Жарова [4, с. 72]
Самостійна робота – це вид діяльності, що взаємопов’язана з усіма методами навчання	С. Трубочова [8, с. 816]

Таким чином, це риса особистості, що виражається у вмінні самостійно планувати, організовувати та регулювати власну діяльність без зовнішнього втручання. Вона охоплює такі аспекти:

– **пізнавальна самостійність** – здатність самостійно опрацьовувати навчальний матеріал, шукати додаткову інформацію, критично мислити.

– **організаційна самостійність** – уміння планувати свій час, виконувати завдання без зовнішнього контролю, правильно розставляти пріоритети.

– **емоційно-вольова самостійність** – здатність долати труднощі, проявляти ініціативу та нести відповідальність за результати своєї роботи.

Розвиток самостійності потребує цілеспрямованої роботи як від учителів, так і від батьків. Ми пропонуємо такі шляхи розвитку самостійності в учнів:

по-перше, **використовувати активні методи навчання (проектне навчання (наприклад, під час вивчення природознавства учням можна запропонувати створити власний екологічний проєкт, що стимулює їх до пошуку інформації, аналізу та узагальнення), дослідницькі завдання (наприклад, учням пропонують самостійно знаходити розв’язання певних проблем, виконувати експерименти, робити висновки))**.

По-друге, **впроваджувати цифрові технології** (сучасні освітні платформи (Google Classroom, Moodle, EdEra) дають змогу учням самостійно опрацьовувати матеріали, виконувати інтерактивні завдання, отримувати миттєвий зворотний зв’язок. **Наприклад**, використання інтерактивних симуляцій на уроках фізики дозволяє учням самостійно проводити віртуальні експерименти, що підвищує рівень їхньої залученості та відповідальності).

По-третє, **формувати навички самоменеджменту** (учням необхідно навчитися правильно розподіляти свій час, ставити цілі та оцінювати свої досягнення. Вчителі можуть допомогти, запроваджуючи щоденники рефлексії, планувальники навчальних цілей (**наприклад**, у деяких школах Великобританії діти ведуть спеціальні щоденники навчального прогресу, де відзначають свої

успіхи, труднощі та плани на майбутнє. Це допомагає їм відповідально ставитися до власного навчання).

Отже, з усього вищесказаного, можна стверджувати, що самостійність є ключовою умовою ефективного навчання в сучасному світі. Вона забезпечує не лише академічний успіх, а й формує навички, необхідні для подальшого життя – відповідальність, ініціативність, вміння працювати з інформацією.

Розвиток самостійності має бути пріоритетним завданням як у школі, так і вдома. Використання активних методів навчання, цифрових технологій та формування навичок самоорганізації сприяє вихованню учнів, здатних до постійного самовдосконалення та успішного майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В. П. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 49–51.
2. Ващук О. В. Активізація пізнавальної діяльності учнів 5-7 класів у процесі самостійної роботи на уроках трудового навчання засобами новітніх інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2001. 235 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
4. Жарова Л. В. Основи вікової психології. Тернопіль: Богдан, 2002. 112 с.
5. Кравчук Л. В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. *Сучасна школа України*. 2012. №2. С. 24-28.
6. Підкасистий П. І. Сутність пізнавальної діяльності учнів. Київ: Педагогіка, 1980. 240 с.
7. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ: Радянська школа, 1982. 176 с.
8. Трубачова С. Організація самостійної роботи учнів у процесі засвоєння нових знань. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 4. С.79–83.

Котруч Ніколетта Вікторівна,
студентка 4 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Повідайчик Оксана Степанівна

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПОНЯТЬ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вивчення математики в початковій школі тісно пов'язано з опануванням певної системи понять. Щоб успішно оволодіти цією системою й у майбутньому ефективно використовувати отримані знання та навички, учням потрібно спершу зрозуміти їхнє визначення, структуру та специфіку. Такі знання необхідні вчителю початкових класів, адже саме він першим знайомить учнів із світом математики. Від того, наскільки вдало та грамотно це відбувається, залежить майбутнє ставлення дитини до вивчення математики.

Вивчення елементів геометрії у початковій школі передбачено змістовою лінією «Просторові відношення. Геометричні фігури» (за програмою авторського колективу під керівництвом Р. Шияна) та «Геометричні фігури» (за програмою – О. Савченко). Метою ознайомлення молодших школярів з елементами геометрії є підготовка їх до вивчення систематичного курсу в основній школі, здатності використовувати набуті знання і вміння під час вивчення інших предметів та для вирішення життєвих завдань. Геометрична складова предметної математичної компетентності виявляється у володінні просторовою уявою, просторовими відношеннями, вимірювальними та креслярськими вміннями. Разом з тим, основна роль вивчення геометричних фігур пов'язана з практичною діяльністю учнів – майбутніх фахівців у різних сферах (Л. Байдюк [1], М. Богданович, Г. Лищенко [2], А. Заїка, С. Тарнавська [3], Т. Засєкіна [4], Н. Карапузова, А. Кравченко [5]).

Одним із шляхів вирішення зазначених проблем є запровадження пропедевтичного курсу геометрії в початкових класах. Причини для розробки різних варіантів такого курсу є різними:

1) робота з геометричними об'єктами сприяє активному використанню дієвого, образного та логічного мислення, яке найбільш природне для молодших школярів;

2) систематичне збільшення обсягу геометричного матеріалу в початкових класах, розвиваючи просторове мислення та формуючи систему геометричних понять, допомагає краще підготувати учнів до подальшого вивчення геометрії.

Це може зменшити труднощі, які виникають при вивченні геометрії в учнів старших класів.

Потреба у вивченні геометричного матеріалу в курсі математики початкової школи є беззаперечною. Однак, аналіз змісту навчальних посібників засвідчує, що геометричного матеріалу в них недостатньо для формування у молодших школярів повноцінної системи геометричних понять.

Процес формування геометричних понять у здобувачів початкової освіти розуміємо як навчання молодших школярів досліджувати та самостійно з'ясувати їхню сутність. Формування нового поняття повинно ґрунтуватися на

наочних, конкретних уявленнях, життєвому досвіді молодшого школяра, легко ним усвідомлюватися. Дитячий шлях освоєння геометричного простору має відбуватись за допомогою активної діяльності на уроках математики у початковій школі.

Вивчення теоретичних джерел і досвіду діяльності вчителів початкової школи дало змогу виявити ефективні шляхи формування геометричних понять в учнів. Зокрема, результативною є методика формування геометричних понять у школярів, яка передбачає доповнення і ускладнення навчального матеріалу з математики та реалізацію визначених умов, дотримання яких забезпечує досягнення вищого рівня сформованості геометричних понять у школярів:

1. У процесі формування геометричних понять в учнів початкових класів ефективним є використання дослідницьких методів навчання, що є необхідною умовою модернізації освітнього процесу, характеру взаємодії його учасників.

2. Використання наочних методів навчання, застосування моделей, схем, малюнків, а також цифрових інструментів для візуалізації понять. Наприклад, у роботі з трикутниками або прямокутниками можна застосовувати геометричні аплікації чи інтерактивні дошки для демонстрації ознак.

3. Формування понять про геометричні фігури через конструювання. Учні будують фігури із паличок, паперу чи конструктора. Це дозволяє їм краще усвідомити взаємозв'язок елементів фігур (вершин, сторін, кутів) і їх просторові властивості.

Формами і методами, які забезпечують результативність досліджуваного процесу є традиційні (пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; проблемне викладання навчального матеріалу; частково-пошуковий або евристична бесіда; дослідницький) та інноваційні (евристичне дослідження; евристичне спостереження; мозковий штурм; метод гіпотез та помилок). Основною формою організації вищеназваного процесу у початковій школі визначено урок математики. Засобами виступають підручник, методична література, електронні освітні ресурси, цифрові технології, наочні матеріали, конструктори тощо.

Застосування зазначеного підходу до формування в учнів геометричних понять має певні переваги, зокрема, відсутність локалізації на одному конкретному аспекті. Це дає змогу школярам реалізувати себе в різних сферах діяльності, активно шукати міжпредметні зв'язки з трудовою діяльністю, розвивати комунікативні навички та нестандартний підхід до вирішення низки питань. Наприклад, учням не надається чиста теорія, а конкретизуються певні поняття на прикладах із життя. Це є важливим для молодших школярів, оскільки допомагає утримувати їхню увагу на предметі, який вивчається.

Такий підхід сприяє формуванню правильного розуміння зв'язку між наукою і практикою, розвиває в дітей необхідні навички та вміння, які важливі для самостійного розв'язання практичних і нових навчальних завдань. Він також уможливорює виховання в учнів самостійності та ініціативи, прищеплення інтересу до праці, мистецтва, а також наполегливості у подоланні труднощів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдюк Л.М. Розвиток математичних здібностей молодших школярів: реалії та перспективи. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Ніжин, 19 жовтня 2018 р.). Ніжин, 2018. 21–22 с.
2. Богданович М. В., Лищенко Г. П. Методика навчання математики в початковій школі. К: Генеза, 2018. 272 с.
3. Заїка А., Тарнавська С. Загальні методичні рекомендації щодо організації та проведення уроків математики в 3 класі НУШ. *Початкова школа*. 2020. №10. С. 3–9.
4. Засекіна Т. В. Формування просторових уявлень у молодших школярів на уроках математики. *Початкова школа*. 2019. №6. С. 12–15.
5. Карапузова Н. Д., Кравченко А. В. Формування у молодших школярів розуміння геометрії та просторових взаємозв'язків. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку*: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кременчук, 11 грудня 2020 року). Кременчук: Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 2020. С. 26–28.

Шкриба Олександра Сергіївна,
студентка 4 курсу спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник: Милян Жанна Іванівна

ПАРТНЕРСТВО МІЖ ШКОЛОЮ ТА БАТЬКАМИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

2018 рік став знаковим для всіх працівників освіти, оскільки саме тоді стартувала реформа «Нова українська школа». Підготовка до цієї наймасштабнішої трансформації в освітній системі України з часів незалежності тривала з 2016 по 2018 роки. Протягом цього періоду було вивчено міжнародний досвід і кращі практики європейських країн, таких як Польща, Фінляндія, Німеччина, США та інші. [1]

Впровадження Концепції Нової української школи сприяло поширенню в науковому та освітньому середовищі України відносно нового поняття – педагогіки партнерства. Цей підхід є невід'ємною складовою формули Нової української школи, що ґрунтується на принципах спілкування, взаємодії та співпраці між учителем, учнем і батьками, сприяючи ефективній взаємодії всіх учасників освітнього процесу [4].

Освіта виступає ключовим чинником інтелектуального, духовного, фізичного та культурного становлення особистості, забезпечує її соціальну інтеграцію, економічну спроможність, а також є фундаментом суспільного поступу, згуртованого на основі спільних цінностей і культурної спадщини, та сталого розвитку держави.

Метою сучасної освіти є всебічний розвиток особистості як найвищої соціальної цінності, розкриття її творчого потенціалу, інтелектуальних, креативних і фізичних можливостей. Освіта покликана формувати ціннісні орієнтири та компетентності, необхідні для ефективної самореалізації, а також виховувати відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору й активної участі у суспільному житті. Це, у свою чергу, сприяє збагаченню інтелектуального, економічного, творчого й культурного капіталу українського народу, підвищенню освітнього рівня населення, що є запорукою сталого розвитку держави та реалізації її європейського вектору [5].

У контексті модернізації національної системи освіти одним із пріоритетних напрямів оптимізації освітнього процесу є демократизація взаємовідносин між педагогом і здобувачем освіти. Ця тенденція реалізується через зміну дидактичних підходів, зокрема шляхом формування атмосфери співпраці, зменшення обсягу монологічного викладу та дублювання інформації, доступної з альтернативних джерел, і переходу до діалогічного формату навчального спілкування. Значна увага приділяється впровадженню активних методів навчання, які забезпечують умови для розвитку творчих здібностей, ініціативності й активізації пізнавальної діяльності учнів [6].

Упродовж усієї історії навчальні заклади залишалися осередками формування та розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. Вони традиційно відігравали вагомую роль у забезпеченні взаємозв'язку освітньої, наукової, культурної сфер, а

також інших суспільних і державних інституцій, пов'язаних із системою освіти [7, с. 85].

Концепція Нової української школи передбачає запровадження якісно нової моделі взаємодії між учасниками освітнього процесу — педагогами, учнями, їхніми батьками та представниками громадських організацій [8]. Проблематика партнерства між закладом освіти та родиною у процесі виховання дітей є складною і багатовимірною. Вона охоплює питання організації взаємодії, розподілу обов'язків, визначення ролей, функцій і завдань, а також координації спільних дій. Сучасне законодавство надає батькам право створювати органи громадського самоврядування, що відкриває можливості для безпосереднього впливу на освітній і виховний процес.

Одним із ключових компонентів формули Нової української школи є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на тісній співпраці між учителем, учнем і батьками [3, с. 16]. У межах реформування національної освітньої системи пріоритетом є переосмислення характеру взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Це передбачає формування сприятливого середовища для співпраці, відмову від репродуктивного методу передачі знань на користь активного діалогічного навчання, а також впровадження методик, що стимулюють особистісний розвиток, ініціативність і мотивацію до навчання.

Такі підходи знайшли своє відображення у чинних нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про загальну середню освіту» [5] та Концепції «Нова українська школа» [8], які визначають вектор розвитку сучасної української освіти.

Кожна дитина є унікальною особистістю, що від природи наділена індивідуальними здібностями, талантами та потенціалом розвитку. Одним із ключових завдань Нової української школи є створення умов для розкриття й реалізації цих можливостей, що досягається через побудову партнерських відносин між учителем, учнем і батьками. Центральними складовими концепції Нової української школи є орієнтація на особистість здобувача освіти, виховання на основі цінностей, а також педагогіка партнерства, які мають на меті формування довіри між усіма суб'єктами освітнього процесу – школою, учнями, батьками та суспільством [6].

У Новій українській школі вчитель виступає не лише носієм знань, а й фасилітатором освітнього процесу, який користується свободою творчого самовираження та професійного зростання. Педагогіка партнерства, як один із базових принципів цієї освітньої моделі, ґрунтується на взаємоповазі, праві на вибір і відповідальності за прийняті рішення. Важливою передумовою ефективності освітнього процесу є встановлення партнерських відносин між учителем, учнем і батьками, що передбачає активне залучення родини до формування індивідуальної освітньої траєкторії дитини [2, с. 4].

Педагогіка партнерства розглядається як:

- напрям педагогіки;
- ключовий компонент НУШ;
- форма взаємодії або підхід, спрямований на розвиток продуктивних відносин;
- критерій для оцінки якості освітнього процесу;

- інноваційний педагогічний метод, технологія.

Педагогіка партнерства розглядається як освітній підхід, орієнтований на формування продуктивних, здорових і гармонійних взаємин у процесі навчання. Її психологічною основою є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, яка передбачає співпрацю рівноправних учасників освітнього процесу. Такий тип відносин вважається найбільш оптимальним, оскільки, з одного боку, зберігає за вчителем провідну управлінську функцію, а з іншого – забезпечує учневі простір для самостійної діяльності. У цьому контексті основне завдання педагогів полягає у створенні підтримувального середовища, яке сприяє реалізації інтелектуальних, емоційних та соціальних потреб здобувачів освіти [9, с. 104].

Для забезпечення приємного і результативного освітнього процесу необхідною умовою є відмова від авторитарної моделі взаємодії на користь партнерського підходу. Проте для педагогів іноді є викликом сприйняття учнів як рівноправних співрозмовників у діалозі, що вимагає перегляду усталених уявлень про роль учителя. Водночас педагогіка партнерства не заперечує необхідності педагогічної вимогливості: практика свідчить, що саме вимогливі, але справедливі педагоги користуються найбільшою повагою й довірою серед учнів [10].

Ефективна співпраця між школою та батьками позитивно впливає на академічні досягнення учнів, підвищує їхню мотивацію до навчання, сприяє зменшенню кількості випадків відхилення від навчального процесу, а також підтримує психосоціальний розвиток дитини. Крім того, партнерство між освітнім закладом і родиною формує позитивний мікроклімат у школі та забезпечує спільну відповідальність за освітні результати.

Разом із тим, реалізація принципів партнерства у контексті Нової української школи потребує значних ресурсів і зусиль. У зв'язку з цим доцільним є проведення подальших наукових досліджень, спрямованих на ідентифікацію ефективних моделей співпраці між школою та батьками, а також розроблення відповідних програм і механізмів підтримки.

Отже, імплементація партнерського підходу до взаємодії між школою та родиною в умовах Нової української школи має значний потенціал для підвищення якості освіти та забезпечення позитивних результатів для всіх учасників освітнього процесу. Системна реалізація цього підходу є важливим кроком до створення сучасної, ефективної й орієнтованої на людину освітньої системи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабко Т.М., Банах О.В., Вознюк А.В., Коломоєць Г.А., Кудрик Л.Г., Мельник О.М. Нова українська школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи. 2020.
2. Барабаш О. Педагогіка партнерства – сучасний тип взаємодії між учасниками освітнього процесу. *Учитель початкової школи*. 2018. №8. С.3–7.
3. Бібік Н. М Нова українська школа: порадник для вчителя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Державний стандарт початкової освіти. Режим доступу URL: <http://nus.org.ua/news/uryadopublikuvav-novyjderzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
5. Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII «Про освіту». Режим доступу: URL: https://urist.com.ua/act/pro_osvitu

6. Запорожцева Ю.С. Основні принципи та критерії ефективного партнерства учасників освітнього процесу. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=77>
7. Кондратьєва А. В. Упровадження педагогіки партнерства в початковій школі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. Праць. Міністерство освіти і науки України, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 83. С.84-87.
8. Концепція Нової української школи. Режим доступу: URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. Коханова О.П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навчально-методичний посібник. Вид-во ПП Щербатих О. В. 2011. 104 с.
10. Скиба М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. 2019. Режим доступу: URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>

ФІЛОСОФІЯ

Боринський Роберт Валерійович,

студент 3 курсу спеціальності «Філософія»

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Ходанич Юрій Михайлович

ФІЛОСОФІЯ «БОЖОЇ РУКИ» І РУКИ ЛЮДИНИ

Термін «філософія Божої руки» не є загальноприйнятим або широко відомим у філософських колах чи у філософській літературі. Але, виходячи з контексту, даний термін слід розглядати як усвідомлення того, що Бог має головну рушійну силу в світі та творенні історії людства, адже саме Бог створив все існуюче навколо нас і нас самих, у тому числі.

«Божа рука» в моєму розумінні – це та рука, яка дає початок живому творінню, це та рука, яка наділяє нас духом, душею і тілом. Наш мозок надає Богу образ, схожий на нас – людей, тому ми уявляємо Його як людину, а оскільки Бог створив все навколо, то нам легше усвідомлювати, що він робив це саме руками. Також ми можемо побачити дуже цікавий момент, що, створивши людину, Господь не тільки створив її по своєму образу, але й наділив людську руку здатністю творити також. Тому люди створюють унікальні та особливі речі, які нас оточують і допомагають жити й функціонувати у світі.

В різні часи людина намагалась і продовжує намагатись досягати найбільшої влади, проте я наполегливо переконаний, що людина є підвладна Богу, і людська рука не має безмежної влади з точки зору Всесвіту, хоч і всіляко намагається здобути цю владу на землі. Людська рука, на протигагу Божій, є тільки звичайним інструментом, який допомагає нам у житті. В цьому випадку людина має вибір як діяти і як використовувати свої руки (власне, діяльність) – заради добра чи заради зла.

Можна виділити кілька філософських аспектів, які б допомогли зрозуміти поняття «філософія людської руки».

Руки як орган праці та творчості людини можна віднести до філософії праці, як фундаментальну характеристику людини, що відрізняє її від тварин. Людська рука має певну владу над усім живим на землі, але вона є підвладна Богу.

В нашому житті є багато різних рішень, дій, які ми маємо приймати та вирішувати. Наші вчинки залежать не тільки від наших думок, але і від прямих дій. Руками ми можемо вбити, зруйнувати, знищити, зламати та ін., а також ними ж можемо ремонтувати, будувати та творити ін., а головне – їх можна використовувати в Божих цілях. Від руки людина може загинути, але також може бути і спасенна. Кожна дія наших рук має свої наслідки.

Якщо поглянути на ізраїльський народ у Біблійні часи, то він певний відрізок часу перебував під людською рабською рукою єгипетського фараона, який гнітив його, своєю рукою скеровував знуцання на ізраїльтян. Але над цим всім була інша сторона, а саме – «Божа рука», яка все має під своїм керівництвом. І саме «Божа рука» – коли настав важливий момент звільнити Ізраїль, то Він це зробив, тому що

для Бога все підвладно, кожна рука чи нога, яка повстане проти Нього, буде знищена. І наступив момент, коли Господь звільнив цей народ, і коли Господь вступив в дію, то рука фараона вже була безсила, що б він не робив. Бог і тоді все контролював, тому і сам фараон як людина був створений Господом, але він був не вірним, і творив людські земні мирські справи. У Книзі Суддів 6:9 сказано: «І Я спас вас з руки Єгипту, і з руки всіх, хто вас тиснув. І Я повиганяв їх перед вами, а їхній Край віддав вам» [1, с. 274].

Господь наш скеровує все, і Він завжди простягає Свою руку допомоги, щоб врятувати Свій народ, Своїх дітей, кожного з нас. І тільки коли ізраїльський народ знову відходив від Господа, то вони автоматично потрапляли під людську руку, яка задрить та нищить. Але Бог завжди чекає повернення кожного з нас. Його руки перші обіймають нас, адже Він люблячий Батько, який веде нас як дітей, взявши за руки, через долину смертної кари, крізь всі негаразди, крізь радісні моменти життя. Він веде нас, коли ми падаємо і коли піднімаємось, якщо ми все довіряємо Йому.

Отже, якщо брати і розглядати Божу руку крізь філософську призму, то можемо казати, що така філософія включала б у себе Божественний провіденціалізм – це віра в те, що Бог активно втручається у світ і керує ним згідно зі своїм задумом, але паралельно з цим надає людині свободу вибору. Дуже важливий аспект, який можемо віднести до цього поняття, стосується того, що Бог є першопричиною всього, тобто все існуюче залежить від Бога. Його «рука» є джерелом буття і всього, що відбувається. В божественному задумі людина може розглядатися як особливе творіння Бога, якій відведена важлива роль в божественному плані [4, с. 145]. У цьому випадку Божа рука може символізувати особливу турботу та опіку над людством.

Обидва визначні християнські філософи – Августин Аврелій і Тома Аквінський розглядали Бога як першопричину та рушійну силу історії, хоча й з певними відмінностями в їх філософських системах. Їхня творчість переконує мене, що Бог є Всюдисущим і Першопричиною всього живого.

Августин Аврелій у своїй праці «Про Град Божий» [2, с. 55] розглядає історію як розгортання Божого задуму. Він бачить історію як боротьбу між «Градом Земним», що є символом гріховної людської природи та земних прагнень, і «Градом Божим» як символом тих, хто живе за вірою в Бога. Для Августина Бог є творцем світу з нічого, і Він є абсолютно суверенним у своїй волі. Історія не є хаотичним набором випадкових подій, а має лінійний напрямок, визначений Божим провидінням. Також він вважав, що Бог активно втручається в історію, направляючи її до кінцевої мети – встановлення Царства Божого. Ключовою подією в історії є втілення Христа. Аврелій розглядає час, як створений Богом разом зі світом, й історія розгортається в цьому створеному часі.

Тома Аквінський, у свою чергу, в своїй головній праці «Сума теології» [3, с. 101], спираючись на філософію Аристотеля, розглядає Бога як Першопричину всього існуючого, включаючи історичний процес. Він розробив п'ять доказів існування Бога, де перші три прямо або опосередковано вказують на Бога як першодвигуна та першопричину всього, що існує та відбувається в світі, включаючи історичні події.

У моєму баченні «Божа рука» – це втілення благодаті та спасіння, вона є досконалою та справедливою, навіть через призму часу. Божа любов покриває нас та захищає як духовно, так і фізично. Нам не обов'язково це бачити, ми і не можемо це побачити явно. Але ми як ті вівці, що знаходимось в Божій всемогутній долоні, яка нас огороджує від неприємностей цього світу.

Людська рука є недосконалою, адже саме людські руки розпинали Ісуса на Хресті, вони Його вбили, думаючи, що перемогли, але це не так. Людські руки забивали в руки Ісуса цвяхи. Люди вбивали цвяхи в ті руки, які зціляли, давали надію, які робили чудеса. Тому я можу зробити висновок, що діла наших рук більшою мірою нікчемні і негідні ані краплі поваги. Але Господь Ісус тому і прийшов – аби кожного з нас викупити та омийти від гріха, незважаючи на гріховність наших дій.

На мій погляд, руки дані нам Богом для того, щоб робити Його чудеса, для того, щоб розвиватись та рухатись вперед, благословляти та зцілювати. Але ми люди самі вирішуємо, як діяти. Цей наш вибір і визначатиме наше життя в подальшому. Вибір за нами. Божа Рука є справедлива – той, хто не слідує Його шляхам – не буде сидіти по правиці Його, а той хто з Ним, буде в Його Царстві у всій Його славі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Українське Біблійне товариство, Київ. 2018.
2. Блаженний Августин. Про Місто Боже / Пер. з лат. Содомори П.А. *Патріярхат*. 2005. № 4. С. 21.
3. Тома Аквінський. Сума теології. Том 1. Київ: Ніка-Центр, 2011.
4. Чи є докази існування Бога? 5 відомих аргументів св. Томи Аквінського. CatholicNews. URL: <https://catholicnews.org.ua/chi-ie-dokazi-isnuvannya-boga-5-vidomih-argumentiv-sv-tomi-akvinskogo/> (отримано 04.05.2025).

Гринюк Артур Євгенович,
студент 2 курсу спеціальності «Німецька мова і література»
Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Ходанич Юрій Михайлович

МЕТАФІЗИЧНІ ПЕРЕКОНАННЯ ЕЛІТАРНИХ І ПЛЕБІСЦИТАРНИХ ІДЕОЛОГІЙ

Хоча кожен плине тільки як явище, а як річ у собі є позачасовим і, отже, нескінченним, - але лише як явище і відрізняється він від інших речей світу; як річ у собі, він - воля, що проявляється в усьому, і смерть знищує ілюзію, що відокремлює його свідомість від свідомості інших: у цьому - продовження буття.

Артур Шопенгауер «Світ як Воля та Уявлення»

Якщо спробувати за короткий час ознайомитись з думкою абсолютно різних філософів, навіть вибираючи їх хаотично, в якийсь момент ми дійдемо до однієї й тієї ж тези: від Емпедокла і міфів різних цивілізацій, через різні релігії й філософію волюнтаристів, аж до позитивістів – всюди наявна одна й та ж тема Цілого Світу, який почав поділятися і набувати кордонів [3].

Неможливо оминати й такі поняття як Безкінечне і Кінечне. Автори, наведені вище, стверджують, що безкінечність і єдність суть одне. Тоді як закінченість – щось чітке. В закінченості вони й вбачають обмеженість, а її – як щось негативне.

У німецького філософа М. Гайдеггера існує таке поняття як Dasein. Воно доволі контекстуальне, і словосполучення «Dasein народу» можна інтерпретувати як деякий усереднений, при тому найбільш поширений, прояв певного феномену.

Поясню відношення «Dasein народу» іншими словами, як «Буття народу», до поняття «безкінечність», і на прикладі покажу, де знаходиться їх точка дотику. В німецькій літературі XVIII ст. існували два конкуруючі напрями літератури, які втілились в Йєнській і Гейдельберзькій школах. Першу називають школою літераторів-філософів, а от другу – Школою звичайної людини. До неї, до прикладу, належали брати Грімм. Яка з них передає дух звичайного народу і запам'ятовується? Без сумніву, друга і, більше того, дух цього народу не змінився, і досі книги братів Грім, з їх збірними образами, символізують і сучасний німецький дух [1].

Гейдельберзька школа є школою народників, а Гайдеггер був нацистом. Яка між ними схожість? Всі вони притримувались егалітарних, плебісцитарних ідеологій, що намагаються зробити всіх людей «однаковими». Подібно й соціалісти різних напрямків фетишизують обидва поняття. З одного боку, соціалісти вбачають свій ідеал у вічності, до прикладу, комуніст К. Малевич також писав філософські статті на тему вічності й гомогенізованості як блага. З цього випливає, що всі плебісцитарні ідеології вбачають свій ідеал у злитті з вічним, неподільним, ідеальним, єдиним.

В якості прикладу можна також навести й різні релігії, які по суті також є ідеологіями. Те, чим з часом стало християнство, є ідеологія злиття з Вічним,

Безкінечним Богом. Тут варто особливо підкреслити слово «Безкінечний». Як можливо наблизитись до Бога? Тільки через відмову від своєї індивідуальної волі, і прагнення до відповідності до певних чітких умов. Те ж саме стосується й нацизму, комунізму та усіх інших ідеологій, що постулюють ідеал буття як буття у Вічному.

Вічне, безформне та аморфне суть синоніми.

Частина аргументів вже була висунута, отже, можна врешті підійти не до якихось непотрібних і химерних висновків, якими філософські статті й так багаті, як земля багата бур'яном, а до першої формули, яка звучить наступним чином: кожна ідеологія, яка вбачає свій ідеал у Вічності, імпонує злиттю з Безкінечним, через подолання протиріччя власних і чужих кордонів, через тотальну гомогенізацію.

Користуючись однією цією формулою можна довести прагнення до гомогенізації та аморфності тих ідеологій, які постулюють свій ідеал у злитті з Вічним, і навпаки. Якби ця формула вела тільки до висновків, які б допомагали «наклеювати» на ту чи іншу ідеологію ярлик, ця стаття не варта була б і витраченого часу. Але з цієї формули ми можемо також вивести суть елітарних переконань, формулу їх верифікації та вперше відкрити те, яких метафізичних поглядів потребують такі переконання.

Якщо елітарне є чимось протилежним до плебісцитарного, то формулювати ідеал елітарності потрібно як щось завершене, індивідуалістичне, неповторне. Неповторне не тільки в сенсі тотожності собі, а й у своїй вишуканості.

Отже, якщо ідеологія плебісцитарна має виступати за гомогенізацію і злиття з вічністю, то елітарна ідеологія має боротись проти цього, і виступати за закінченість, тимчасовість, індивідуальність, неперевершеність. Тільки усвідомивши це, можна зрозуміти, чому для справжнього елітарія такі вічні й аморфні поняття як «людство», «нація», «народ» звучать мерзенніше, ніж будь-яка лайка.

Не «людство», «нація», «народ» – каже елітарій, але Людина.

Очевидним стає той факт, що сучасна демократія є повноцінною плебісцитарною ідеологією. У цьому контексті найбільш демонстративним прикладом я вважаю погляди Жан-Жака Руссо. Він вважав, що держава виникає в результаті суспільного договору. Він вважав, що розвиток цивілізації та поява приватної власності призвели до нерівності, заздрості та конкуренції, зруйнувавши первісну гармонію. У цій гармонії він і вбачав свій ідеал суспільства, і вважав що людство має слідувати цьому ідеалу, прийти до нього через відмову від крайнього індивідуалізму, та «повернення» до колективної власності [2].

Висновком слугує те, що моральні цінності та погляди на культуру тісно переплітаються з політичними поглядами людини, в силу доволі неочевидних на перший погляд ниток, що їх пов'язують, у вигляді симпатій до однієї з наступних парних цінностей: до безкінечності і вічності, та до закінченості і неперевершеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зарубіжна література (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / О.О. Ісаєва, Ж.В. Клименко, А.О. Мельник. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 304 с.
2. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с.
3. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В. Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

Гуй Єлісавета Володимирівна,
студентка 1 курсу спеціальності «Філософія»
Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Свищо Вікторія Юрійівна

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ІММАНУЇЛА КАНТА: МОРАЛЬ І ТРАНСЦЕНДЕНТНЕ

Іммануїл Кант – одна з найвпливовіших постатей в історії філософії. Його філософія була зосереджена на питаннях пізнання, моралі, релігії та метафізики, і він зробив великий внесок у розуміння взаємозв'язку між розумом і вірою. У своїх роботах Кант намагався вивести універсальні принципи моралі та релігії, пов'язуючи ці два аспекти через ідею трансцендентного. Для Канта релігія, як і мораль, була не просто зовнішнім обрядом або вірою в надприродне, а необхідною умовою морального самовдосконалення людини. У цих тезах буде розглянута філософія релігії Іммануїла Канта, а також його розуміння моралі і трансцендентного як основи релігійних уявлень.

Мораль як основа релігії в філософії Канта:

У своїй основній праці «Критика практичного розуму» Кант стверджує, що моральний закон є основою людського існування і розуміння добра [1, с.10]. Згідно з його вченням, моральна поведінка не повинна залежати від зовнішніх чинників, таких як вигода або інтереси, а має бути автономною і керуватися вищим моральним законом, що є результатом людського розуму. Цей закон Кант називає категоричним імперативом, який є безумовним і всеосяжним моральним принципом. Він вимагає від людини діяти так, щоб її вчинки могли бути взяті за загальний закон для всіх людей. Іншими словами, Кант стверджує, що ми повинні діяти так, якби наші вчинки стали б загальним законом для всього людства. Це принцип абсолютної моральної відповідальності, який має безумовний характер і не залежить від обставин.

Релігія як підтримка морального порядку:

Важливою частиною філософії Канта є його розуміння релігії не як зовнішнього впливу, що диктує певні правила поведінки, а як підтримки морального самовдосконалення. Релігія повинна бути інструментом морального розвитку, а не замінювати або підміняти моральні принципи. Для Канта, релігія – це не просто віра в Бога, а ідеї, що допомагають людині слідувати моральному закону.

Моральність, згідно з Кантовою філософією, є автономною і не повинна залежати від релігійних догм чи обрядів. Водночас, релігія має надати людині мотивацію для виконання моральних обов'язків. Віра в Бога для Канта є обов'язковою, оскільки без такої віри моральний закон не має реальної підстави. Якщо людина не вірить в Бога, вона може запитати себе, чому вона має дотримуватися моральних норм. Віра в Бога дозволяє людині зрозуміти, що моральні закони мають безумовну цінність, і це допомагає людині дотримуватися їх навіть тоді, коли це йде врозріз з її особистими інтересами. Кант визнавав, що релігія може допомогти людині в усвідомленні морального обов'язку, а також

надати їй приклад для наслідування. Зокрема, релігійні образи, символи і ритуали можуть служити моральним орієнтирам, що сприяють моральному самовдосконаленню. Однак важливо, щоб ці релігійні уявлення не відволікали людину від її реальних моральних зобов'язань.

Трансцендентне у філософії Канта:

Концепція трансцендентного відіграє ключову роль у філософії Канта, особливо у контексті його розуміння релігії. Трансцендентне для Канта — це те, що знаходиться поза межами людського досвіду і не може бути пізнане через чуттєвий сприйняття. Кант стверджує, що наше пізнання обмежене лише явищами, які ми сприймаємо через наші органи чуття, і ми не можемо пізнати сутність речей або надприродні явища.

Тим не менш, трансцендентне не є чимось незначним для Канта. Воно становить основу для наших моральних і релігійних уявлень. Для Канта Бог є трансцендентною ідеєю, яку ми не можемо пізнати безпосередньо, однак вона необхідна для того, щоб наш моральний закон мав реальну підставу. Віра в Бога — це не лише віра в існування якоїсь надприродної сутності, але й визнання того, що моральні закони мають безумовну основу в трансцендентному світі. Трансцендентне, таким чином, не є чимось позбавленим практичного значення. Воно стає необхідним для того, щоб людина могла реалізувати свої моральні обов'язки. Бог, як трансцендентна ідея, надає моральним законам їхній абсолютний характер і є гарантом справедливості [3, с. 123].

Практичне значення релігії в житті людини:

Ідея релігії в Канта має глибоке практичне значення для морального життя людини. Кант не визнає традиційні форми релігії як об'єктивно правдиві чи реальні, оскільки вони не можуть бути підтверджені науково. Однак він вважає, що релігія як система моральних образів здатна сприяти моральному розвитку індивіда, допомагаючи людині слідувати категоричному імперативу.

Особливо важливою є для Канта ідея релігії як внутрішньої віри, а не зовнішніх ритуалів чи церковних догм. Вірити в Бога для Канта означає не просто визнати його існування, а прийняти цю віру як частину морального зобов'язання. Віра в Бога допомагає людині краще зрозуміти моральні закони і слідувати їм, однак сама віра повинна бути результатом особистого морального вибору, а не сліпого підкорення релігійним догмам [3, с. 97].

На основі вище написаного ми можемо робити висновок що, філософія релігії Іммануїла Канта є глибокою спробою поєднати мораль і релігію через ідею трансцендентного. Кант вважає, що мораль є основою для розуміння релігії, і саме моральні принципи дають змогу людині розвиватися в духовному та етичному плані. Релігія в філософії Канта виступає як допоміжний інструмент для морального самовдосконалення, надаючи людині моральні орієнтири та допомагаючи виконувати моральні зобов'язання. Трансцендентне, зокрема ідея Бога, є тим фундаментом, на якому базується моральний порядок і справедливість у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кант І. Критика практичного розуму / Пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. К.: Юніверс, 2004. 240 с.
2. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; пер. з нім. І. Бурковського. Київ: Юніверс, 2000. 504 с. ISBN 966-7305-32-5.

Чубірка Олександр Олексійович,
студент 2 курсу спеціальності «Філософія»
Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Ходанич Юрій Михайлович

ОНТОЛОГІЯ МАТЕМАТИКИ

1. Все як функція. Функція – це динамічний процес. Будь-який об'єкт або явище існує лише через свою дію чи зміну в часі. Наприклад, «дерево» – це не статичний об'єкт, так як воно існує в часі й не перебуває в стані повного спокою. «Бути – означає бути значенням зв'язаної змінної» [3, р. 15]. Відношення між входами та виходами. Функція перетворює певні умови (вхідні дані) на результат (вихід). Наприклад, математична функція $f(x) = x^2$ – це не просто «правило», а процес перетворення числа. Жодна функція не існує ізольовано – вона завжди частина інших функцій (наприклад, серце – функція організму, який сам є функцією екосистеми).

1.1. Будь-який об'єкт чи явище, яке ми можемо виділити, зводиться до функції його виконання. Жоден об'єкт не може перебувати в статичності через неупинний плин часу, тому все, що нас оточує, являє собою функцію і частину більшої функції.

1.2. Кожна функція перебуває в потоці, і закінчення виконання функції є її «смертю», після якої функцію неможливо верифікувати.

1.3. Функція не має незалежного «матеріального носія» – вона визначається через свою роль в системі. Наприклад, число «5» – це функція лічби, а не об'єкт сам по собі.

1.4. Формальна система – це набір аксіом і правил, що визначає побудову математичних об'єктів. Наприклад, в Евклідовій геометрії існує аксіома паралельності, а в неевклідовій вона замінена іншою. Формальні системи створюють рамки, в яких визначаються математичні істини. Теорема Геделя про неповноту демонструє: «Будь-яка формальна система, достатньо потужна для охоплення арифметики, міститиме істинні твердження, які не можуть бути доведені в межах цієї системи» [3, р. 52]. Це підкреслює обмеження формальних систем у створенні «повної» картини математики.

2. Розбір «абстракції». Для детального розуміння питання онтології математики потрібно з'ясувати поняття «абстракція». Ми можемо визначити, що абстракція – це спосіб опису оточуючих нас функцій і процесів за допомогою спрощення їх реального механізму роботи.

2.1. Процес «спрощення» розуміння роботи функції несе за собою будь-яке сприйняття цієї самої функції.

2.2. Сприйняття роботи функції будується на основі аксіоматичних вражень, завдяки яким ми можемо оцінювати функцію і процес її виконання (якщо такий можна спостерігати).

2.3. Питання про наявність аксіом у «реальному» світі відповідає, тому що будь-яке сприйняття функції будується на заздальгідь встановлених аксіомах.

2.4. Якщо мої аксіоматичні враження про принципи роботи функцій існують (а вони існують хоча б тому, що я можу спостерігати та аналізувати функції та деякі результати їх виконання), то самі ці аксіоми є абстрактними.

2.5. Концепція абстракції в математичній онтології знаходить підтвердження в працях таких мислителів як Л. Вітгенштейн («Філософські дослідження») та І. Кант («Критика чистого розуму»). Якщо прийняти, що наше пізнання світу структуроване через апріорні форми чуттєвості (Кант) або мовні ігри (Вітгенштейн), то функціональне сприйняття дійсно виявляється абстрактною конструкцією. Наприклад, когнітивні дослідження показують, як навіть базові поняття формуються через проекцію фізичного досвіду.

2.6. Теза про підпорядкованість абстракції логіці знаходить вагому підтримку в працях Альфреда Тарського. У своїй фундаментальній праці «Вступ до логіки та методології дедуктивних наук» він прямо зазначає: «Кожна наукова абстракція, щоб бути плідною, повинна бути заснована на чітко визначеному синтаксичному каркасі та однозначній семантичній інтерпретації» [2, р. 147]. Це особливо яскраво проявляється в комп'ютерних науках, де абстрактні структури даних (наприклад, дерева або графи) реалізуються через суворі логічні правила.

2.7. В рамках «видимого світу» будь-який процес підпорядкований логіці, тому абстракції повністю вписуються в цей «видимий світ».

3.1. Питання «емпіричного досвіду» Дж. Локка. Якщо наше сприйняття світу будується на основі «об'єктивного емпіричного досвіду», то він не є абстракцією, а є продуктом об'єктивної реальності.

3.2. Сам процес отримання «емпіричного досвіду» є такою самою функцією, яка будується на основі аксіоматичних упереджень про те, як саме отримується емпіричний досвід, а стверджувати про якусь об'єктивність досвіду ми не можемо, тому що подібна дихотомія виходить з позиції, що існує чітке розмежування між тим, що є «реальним», і тим, що є лише сприйняттям реальності. Такі рамки не мають місця в питанні отримання емпіричного досвіду, тому що в момент, коли ми ставимо таке питання, досвід уже отриманий.

3.3. Сам по собі «емпіричний досвід» є абстракцією, яка не підпадає під дихотомію об'єктивне/суб'єктивне.

4.1. Онтологічне питання математики полягає в тому, в яких рамках «існують математичні об'єкти». Для початку потрібно визнати, що всі математичні об'єкти є абстракціями, якими ми оперуємо в рамках формальної системи.

4.2. В рамках цієї формальної системи будь-який математичний об'єкт є саме «об'єктом», але при безпосередньому використанні цієї формальної системи він все одно є функціональним процесом.

4.3. Якщо все навколо є абстрактним процесом, то питання про онтологію математики саме по собі відпадає, тому що абстрактні об'єкти математики існують в такому ж просторі, як і будь-який інший функціональний процес, який можна визначити.

5.1. Платонізм стверджує, що математичні об'єкти, такі як числа, геометричні форми та функції, існують в незалежній від нас реальності. Вони виходять з позиції, що ми відкриваємо ці об'єкти, а не створюємо їх.

5.2. У випадку, коли все є абстрактним процесом, уявлення про математичні об'єкти як незалежні від сприйняття явища втрачає свій сенс. Оскільки в такому випадку математика є такою ж частиною абстракції, яку ми використовуємо для опису світу, а не якимось явищем, яке існує «за межами» нас, як об'єкт. «Математична істина не є статичною, а розвивається через діалектику доведень і спростувань» [1, р. 5].

5.3. Будь-який математичний об'єкт у рамках своєї формальної системи формується нами на основі аксіоматичного досвіду. Ефективність математики в природничих науках стає очевидною завдяки тому, що її застосування зводиться до взаємодії між абстракціями, що дозволяє легко відстежувати та передбачати природні явища.

5.4. «Логічні парадокси виникають через необмежену самореференцію, що свідчить про необхідність суворих формальних обмежень у побудові математичних систем» [5, р. 60].

5.5. Парадокс Рассела демонструє проблеми, що виникають при необмеженому використанні аксіоми виділення в теорії множин. Він показує, що деякі інтуїтивно зрозумілі конструкції (наприклад, «множина всіх множин, що не містять себе») призводять до логічних суперечностей. Це підриває уявлення про те, що математичні об'єкти можуть бути визначені будь-яким довільним чином і свідчить на користь обережнішого підходу до аксіоматизації, такого як система Цермело–Френкеля (ZF) або теорія типів Рассела. Парадокс виникає через те, що поняття «множина всіх множин, які не містять себе» призводить до логічного кола: якщо вона містить саму себе, то не повинна містити, і навпаки. Це свідчить, що наївна теорія множин потребує суворих обмежень, що підкреслює той факт, що самі по собі формальні системи не є «ідеальним описом» навколишнього середовища, а є проявами абстракцій на основі виведених інтуїтивних аксіом.

6.1. Онтологія математики як частина універсальної абстракції. У результаті аналізу можна стверджувати, що математичні об'єкти не потребують окремої онтологічної категорії – вони існують у тому самому семантичному полі, що й усі інші абстрактні функції: від поняття «Я» до фізичних явищ на кшталт руху. Їхній статус визначається не «об'єктивним існуванням» (як у платонізмі) і не соціальною угодою (як у номіналізмі), а динамікою функціонування в межах системи аксіоматичних упереджень і сприйняття.

6.2. Будь-який об'єкт (навіть «статичний») є процесом, оскільки його існування нерозривно пов'язане з часом і зміною (див. п. 1.1–1.3). Математична сутність (наприклад, число π) – це не «вічна ідея», а інваріант у потоці обчислень, який набуває сенсу лише в контексті певної формальної системи (наприклад, геометрії Евкліда).

6.3. Якщо навіть емпіричний досвід (за Локком) є продуктом аксіоматичних упереджень (п. 3.2–3.3), то розмежування між «математичним» і «фізичним» втрачає сенс. Відмінність – лише в рівні деталізації абстракції: рух тіла описується диференціальними рівняннями, а «рух» числа в послідовності Фібоначчі — рекурентною формулою.

6.4. Парадокс Рассела (п. 5.5) і теорема Геделя (п. 1.4) показують, що будь-яка формальна система – це лише частковий зріз функціональної реальності, який

не може охопити всю її складність. Це підтверджує, що математичні об'єкти не «існують» незалежно, а виникають у процесі нашої когнітивної взаємодії зі структурами.

6.5. Питання «де існують математичні об'єкти?» втрачає зміст, оскільки вони є такою ж складовою абстрактного функціонування світу, як і будь-які інші явища. Онтологія математики зводиться до онтології абстракцій взагалі – а, отже, до аналізу правил їхнього застосування в конкретних системах (наприклад, у фізиці чи штучному інтелекті).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lacatos I. Proofs and refutations: the logic of mathematical discovery. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 174 p.
2. Philosophy of Mathematics: Selected Readings. Ed. by P. Benacerraf and H. Putnam. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 612 p.
3. Quine W. Word and object. New York, London: MIT Press, 1960. 294 p.
4. Tarski A. Introduction to logic and to the methodology of deductive sciences. Oxford: Oxford University Press, 1994. 224 p.
5. Whitehead A.N., Russel B. Principia Mathematica. Vol. 1. Cambridge University Press, 1910. 675 p.

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Паясь Анастасія Романівна,

Влад Родіон Георгійович,

Головкін Віктор Валентинович

студенти 2 курсу спеціальності «Політологія»

Наукові керівники: доктор політичних наук, професор

Ключкович Анатолій Юрійович,

кандидат історичних наук, доцент

Басараб Володимир Ілліч,

старший викладач

Сорока Марина Олександрівна

НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Актуальність. Політична наука, як і будь-яка інша суспільна дисципліна, постійно змінюється та розширює свої дослідницькі горизонти, створюючи нові теорії для пояснення складних соціальних явищ. Сучасна політична наука досліджує механізми функціонування влади, політичних акторів та інститутів. Одним із найважливіших підходів у цій сфері є неоінституціоналізм,

У сучасній політичній науці неоінституціоналізм займає одне з центральних місць, оскільки пропонує нові підходи до аналізу політичних процесів, інституцій та їх впливу на суспільство. Вивчення неоінституціоналізму дозволяє зрозуміти, як інституції формують політичну поведінку, впливають на прийняття рішень та сприяють або перешкоджають розвитку демократії та економічному зростанню.

Особливо важливим є дослідження чинників формування неоінституціоналізму та його методологічних особливостей, що дозволяє краще зрозуміти його теоретичну та практичну цінність.

Мета: дати комплексну характеристику неоінституціоналізму як напряму політичної науки.

Виклад основного матеріалу.

1. Загальна характеристика неоінституціоналізму як парадигми політичної науки.

Політична наука, як і будь-яка інша суспільна дисципліна, постійно змінюється та розширює свої дослідницькі горизонти, створюючи нові теорії для пояснення складних соціальних явищ. Одним з основних напрямків сучасної політичної науки є неоінституціоналізм, який виник у відповідь на критику традиційного інституціоналізму та біхевіористських підходів. Його поява стала першим етапом в еволюції політичної думки, в результаті чого почалося поєднання структурного аналізу з вивченням соціальної поведінки, історичних подій та економічних взаємозв'язків.

Неоінституціоналізм – це підхід до вивчення політики, за яким соціальні та політичні інститути відіграють визначальну роль у політичному процесі. Його становлення припало на 70–80-ті роки ХХ століття, яким були властиві посилення

державного втручання в економіку, централізація фінансового капіталу, диверсифікація соціальної структури [6, с. 14].

Неоінституціоналізм є одним з ключових підходів у галузі політичної науки, який акцентує увагу на впливі інститутів на політичні процеси та ухвалення рішень. Цей підхід виник як відповідь на зауваження до традиційного інституціоналізму, який сприймав політичні структури як статичні, не враховуючи динамічні зміни та впливи поведінки активних учасників. Неоінституціоналізм являє собою течію в соціальних науках, зокрема в політичній науці, що аналізує вплив інститутів на формування політичних процесів, соціальних норм і поведінкові моделі учасників.

Довгий період часу, особливо після Другої світової війни, панівним теоретико-методологічним підходом був біхевіоризм, який пріоритетне значення надавав політичній поведінці особи, груп і, значною мірою, залишав на узбіччі аналізу політичні інститути. Одночасно з посиленням критики біхевіоризму у 80-х роках минулого сторіччя відбувається концептуальне оформлення нового інституціоналізму (окремі автори використовують поняття – критичний інституціоналізм) як провідного теоретико-методологічного напрямку сучасної політичної науки [4, с. 190].

На думку авторитетних науковців неоінституціоналізм сьогодні є головним в політичній науці та знаходиться серед підходів, які набули досить великої популярності показали свою динамічність у розвитку відповідно до оновленої картини світу. З одного боку, дана теорія має традиціоналістську основу, адже базою для неї є інституціоналізм (так званий «старий» інституціоналізм був однією з основних теорій у дослідженні політики), з іншого – вона є доцільною для аналізу сучасних політичних процесів та явищ [1, с. 7].

Пропоную звернути увагу на зміни, що відбуваються в новому підході (неоінституціоналізмі) у порівнянні зі «старим» інституціоналізмом – це зміни, що стосуються категоріально-понятійного апарату дослідження, його принципів, рівнів, предметного поля, методів та процедури аналізу [1, с. 7].

Можна зазначити, що теорія нового інституціоналізму з'являється у політичній думці не як протистояння інституціоналізму («старому»), а як його еволюція, доповнена новими концепціями для покращення пізнавальних можливостей, що пов'язано із соціально-політичним прогресом, новими викликами, масштабними політичними змінами ХХ століття та загалом із розвитком політичної науки [1, с. 7].

Слід зауважити, що для обох інституціоналізмів – і «старого» і «нового», ключове положення формулюється загальноживаним виразом – «інституції мають значення» (окреслюється важливість існування та аналізу інститутів), або ж «інституції формують політику та історію» [1, с. 9].

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що неоінституціоналізм є одним із ключових напрямів сучасної політичної науки, що поєднує аналіз формальних структур, історичних закономірностей і поведінкових аспектів у дослідженні політичних процесів.

2. Методологія застосування.

Неоінституціоналізм є одним з провідних напрямів сучасної політичної науки, який займається вивченням ролі інститутів у політичних процесах. Його методологія має свої особливості, що відрізняють його від інших підходів.

Незважаючи на розмаїття поглядів щодо сутності поняття «методологія» і більш вузького його прояву — «методології політичної науки», загальним залишається усвідомлення, що методологія є ключовою ознакою цієї науки. Вона орієнтує дослідження на раціональне, дискурсивне й логічне осмислення, яке хоча і сприяє систематизації знань, усе ж не охоплює повноти складності світу політики. Обмеження будь-якої науки рамками методології часто призводить до того, що проблеми, які виходять за межі стандартного наукового підходу, залишаються поза увагою дослідників. Таким чином, політична наука спрощує складні явища політики до того рівня, який її методи здатні збагнути. Саме ця обмеженість стає джерелом постійного методологічного розвитку науки, що відображається у впровадженні нових підходів до дослідження [5, с. 138].

Важливою методологічною установкою неоінституціоналізму є принцип «інститути мають значення» внаслідок чого в рамках даного підходу політичні інститути інтерпретуються як реальні актори зі своїми автентичними інтересами, які визначають напрямки та моделі активності акторів у політиці шляхом встановлення обмежень індивідуального вибору [3, с. 22].

Водночас розглядаючи питання про методологічні засади неоінституціоналізму, слід звернути увагу на той факт, що впровадження цієї парадигми в політологію та інші науки стало насамперед результатом методологічного розширення економічної теорії, з яких вона є найбільш розробленою в теоретико-методологічному плані [2, с. 55].

Методологічні засади неоінституціоналізму в сучасній політичній науці сформувалися під впливом методологічних еволюційних тенденцій у суспільних науках (економічній теорії, соціології та психології). Ці засади значною мірою відображають ключові моменти кожної дисципліни в її сприйнятті природи суспільства, зокрема, в контексті співвідношення між індивідуальними та інституційними аспектами суспільного життя [2, с. 55].

Для всіх версій неоінституціоналізму притаманний принцип методологічного індивідуалізму, що передбачає аналіз соціальних явищ через призму індивідуальної поведінки. Цей принцип був сформульований представником австрійської економічної школи Карл Менгером і вперше ґрунтовно висвітлений Йозеф Шумпетером [2, с. 56].

Як зазначає В. Автономов, методологічний індивідуалізм у соціальних науках являє собою не лише робочу гіпотезу, а скоріше важливу частину ліберального світогляду, який успадковано від класичної англійської школи, де особиста свобода і незалежність від зовнішніх впливів вважаються надзвичайно цінними [2, с. 56].

У класичній версії цього атомістичного бачення індивід є неподільним об'єктом аналізу, тобто все, що відбувається «всередині» індивіда, виноситься за дужки, наприклад, походження мотивів, когнітивні проблеми, зміни смаків і суб'єктивних уподобань. Основна ідея цього припущення полягає в тому, щоб звільнити індивіда від диктату надіндивідуальних сутностей, таких як суспільні блага і колективна воля, і заперечити реальність колективної мети спільноти, якщо

її досягнення позбавляє індивіда можливості задовольнити свої інтереси і потреби [2, с. 56].

Іншими словами, не існує автономного богослов'я стосовно до конкретного індивідуального богослов'я. Держави, закони і традиції не мають власних цілей, а є лише засобами і механізмами для реалізації цільових функцій індивідів. Люди, і ніхто інший, крім людей, визначають, встановлюють і змінюють модальності цих механізмів у складному і тривалому поступовому процесі [2, с. 56].

Інститути насправді не функціонують як автономні суб'єкти у фізичному сенсі, тобто як матеріальні об'єкти. У цьому контексті існуванням наділені лише індивіди. Однак, оскільки поведінка індивідів визначається їхньою орієнтацією на інституційні структури та способи діяльності, реальність інститутів відображається в усій їхній поведінці. Інститути, які функціонують як «правила гри», в жодному разі не є абсолютними, але як способи комунікації, що уможливають спілкування, вони є необхідною і достатньою умовою існування індивідів у суспільстві [2, с. 58].

Іншими словами, люди мають можливість змінювати «правила гри» заради своїх індивідуальних чи колективних, раціональних чи ціннісних інтересів, але не мають можливості слідувати цим правилам. У цьому контексті неоінституціоналізм передбачає соціального індивіда, який не має можливості обирати між соціальним та несоціальним існуванням. Виходячи з ідеї повністю автономного індивіда, неоінституціоналісти стверджують, що інститути є незалежними «акторами у власній сфері» – це лише метафора [2, с. 58].

Отже, для того, щоб привести методологічні засади нового інституціоналізму у відповідність до його внутрішньої диференціації, доцільно розширити аналіз, залучивши щонайменше ще дві моделі людини – психологічну і соціологічну [2, с. 59].

Висновки: Неоінституціоналізм у політичній науці постає як логічне продовження та водночас переосмислення «старого» інституціоналізму й біхевіоризму. Він поєднує аналіз формальних структур із врахуванням поведінкових мотивів індивідів, історичних контекстів і економічних взаємозв'язків, підтверджуючи центральне гасло «інституції мають значення». На відміну від традиційного підходу, де інститути розглядалися як статичні та самодостатні сутності, неоінституціоналізм трактує їх як правила гри, що формуються колективною поведінкою та обмежують індивідуальний вибір, водночас надаючи акторам можливості змінювати ці правила відповідно до власних інтересів.

Методологічно нова течія спирається на ідеї методологічного індивідуалізму, запозичуючи інструменти з економічної теорії, але водночас визнаючи необхідність розширення аналізу через залучення психологічних та соціологічних моделей людини. Це дає змогу адекватніше пояснювати багатовимірність політичних процесів і уникати спрощень, притаманних вузькому фокусу будь-якої однієї дисципліни. Отже, неоінституціоналізм не просто доповнює класичні уявлення про політичні інститути, а слугує динамічним інструментом для дослідження сучасних викликів і перетворень у політичному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабухіна С.А., Савельєва Т.П. Сучасні політичні дослідження у контексті неоінституціоналізму: стратегії наукових розвідок. 2020. Вип. 1. С. 1-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2020_1_3
2. Бульдович П.В. "Неоінституціоналізм як методологія політичної науки": дис.... канд. політ. наук: 23.00.01. Київ, 2017. 194с.
3. Бульдович П. В. Проблема ідентифікації неоінституціонального підходу в сучасній політичній науці. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/4071-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-8181-1-10-20171030.pdf>
4. Романюк А. Новий інституціоналізм та поняття інституту в політичній науці. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки (2006. Вип.9.С.190-199.
5. Ротар Н.Ю. Неоінституціоналізм в системі теоретико-методологічних засад політичної науки. 2019. С. 136-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2019_39_20
6. Хома Н.М. Політична думка XX – початку XXI століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: «Новий Світ-2000», 2017. 535 с.

Яночко Вадим Міланович,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Політологія»
Науковий керівник: кандидат політичних наук
Червеняк Кристина Тарасівна

СУТНІСТЬ ТЕРМІНУ «ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ КОНФЛІКТ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Етнонаціональний фактор у ХХІ столітті не лише не втратив свою роль у суспільному житті народів світу, а й навпаки, перетворився на засіб політичної боротьби, спровокувавши численні протиріччя, кризи і конфлікти, при чому не тільки всередині держав. Саме тому дослідження феномену етнополітичного конфлікту має важливе значення сьогодні. Адже такі конфлікти є надзвичайно руйнівними і майже ніколи не вирішуються до кінця.

Для кращого розуміння сутності терміну «етнополітичний конфлікт», перш за все варто визначити, що таке етнічність і конфлікт, а також як вони співвідносяться у аналізованому нами понятті. Етимологічно слово «етнічний» походить від грецького «етнос», що означало «плем'я», «зграя», а у сучасніших версіях – «нація» або «раса». Воно завжди використовувалось для позначення чужинців – «сторонніх» осіб чи груп. Відомий «Словник американської спадщини англійської мови» дає таке визначення: «етнічне – це: те, що стосується соціальної групи в середині культурної та соціальної системи, яка домагається або має спеціальний статус на підставі складних, часто варіативних рис включно із релігійними, мовними, спадковими або фізичними особливостями; в більш широкому розумінні особливість релігійної, расової, національної або культурної групи» [1]. А у першому номері журналу «Етнічність» (1974 р.) приведено визначення етнічності, яке вважається одним з найбільш вдалих: «етнічність – це сукупність спільних цінностей, вірувань, норм, смаків, самосвідомості, усвідомлення спорідненості в групі, спільної групової пам'яті та лояльності, певних структурних взаємовідносин в середині групи та стремління до продовження існування» [1].

Щодо терміну «конфлікт», то він походить від латинського слова «conflictus», який означає «зіткнення», «протидія», «протиборство». У західній літературі поширеним є визначення конфлікту, запропоноване американським ученим Л. Козером. Конфлікт, з його точки зору, це боротьба за цінності й претензії на окремий соціальний статус, владу і недостатні для всіх матеріальні блага, «в якій мета опонентів – нейтралізація завданої шкоди або усунення суперника» [2, с. 103].

Узагальнюючи можна дати таке його визначення: «конфлікт – це зіткнення і протиборство суспільних суб'єктів (індивідів, соціальних, етнонаціональних, релігійних та інших спільнот, а також держав чи їх блоків) з метою реалізації своїх суперечливих намірів, досягнення своїх цілей та забезпечення власних інтересів» [2, с. 103].

Конфлікт можна вважати особливим соціальним феноменом, а отже, будь який конфлікт є соціальним. Різновидом соціального конфлікту є політичний конфлікт. Спираючись на кілька десятків різноманітних визначень політичного конфлікту у політологічній літературі, можна його сутність наступним чином: «це

протистояння, конфронтація, теоретична і практична боротьба суб'єктів політики за утримання, захоплення або перерозподіл влади з метою збереження чи підвищення свого політичного статусу і зміцнення чи зміни політичного режиму та політичної системи» [2, с. 103].

У свою чергу, етнічний конфлікт – це «боротьба між двома чи більше етнічними спільнотами, у якій поряд із взаємно важливими політичними, економічними, соціальними, культурними чи територіальними питаннями йдеться про загрозу етнічній ідентичності чи/або фізичному існуванню сторін» [4, с. 117]. У політології етнічні конфлікти розглядаються з точки зору їх впливу на політичну стабільність, а оскільки етнічність часто провокує політичну мобілізацію, то етнічний конфлікт у більшості випадків визначають як етнополітичний [4, с. 112]. Етнополітичний конфлікт – це, ніби не зовсім «чистий» етнічний, адже політичними є, як правило, предмет суперечності і методи обрані для досягнення цілі, а етнічним він є з позиції суб'єктів, які беруть у ньому участь.

Відтак, етнополітичний конфлікт – це зіткнення інтересів різних етнічних суб'єктів (наприклад, етносів, націй, національних меншин, створених ними організацій і рухів) між собою та з інтересами й цілями держави, її органів влади в етнополітичній сфері [5, с. 290]. Але найвлучнішим, на нашу думку, є визначення етнополітичного конфлікту авторства українського науковця В. Котигоренка. Він визначає, що етнополітичний конфлікт – це «процес виявлення і усунення суперечностей, що постійно виникають в етнополітичній сфері політичного суспільства» [3, с. 70].

Таким чином, етнічність – це соціальна категорія, яка позначає сукупність ідентифікаційних ознак самовизначення групи, що відділяють її від іншої подібної групи. Конфлікт – це також соціальна категорія, яка позначає боротьбу суспільних суб'єктів, у тому числі етнічних груп, з метою реалізації власних групових інтересів і цілей. Етнічність поєднується з конфліктом у категорію «етнічний конфлікт», як загальне поняття, що позначає боротьбу між двома чи більше етнічними спільнотами, в основі якої загроза етнічній ідентичності сторін. З точки зору політичної науки, не буває чисто етнічних конфліктів, усі вони так чи інакше етнополітичні. Етнополітичний конфлікт позначає боротьбу етнічних груп у політичній сфері між собою та з інтересами й цілями держави за розширення колективних прав чи задоволення групових потреб та інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Картунов О. Вступ до етнополітології: науково-навчальний посібник. Київ : Крок, 1999. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-28.html> (дата звернення: 27.04.2025).
2. Картунов О., Маруховська О. І спокій тільки сниться! *Політичний менеджмент*. 2003. № 1. С. 102-111.
3. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні : політологічний концепт. Київ : Світогляд, 2004. 722 с.
4. Мацієвський Ю. Етнічний конфлікт – вивчений феномен? *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 108-123.
5. Парійчук Р. Основні підходи до аналізу конфліктного потенціалу міжетнічних відносин. *Молода спортивна наука України* : збірник наукових праць з галузі фізичної культури та спорту. Львів, 2007. Вип. 11. Т. 5. С. 288-292.

Viktoriiia Sichak

1st year Master's degree of Political Science

Department of Political Science and Public Administration

Scientific supervisor: Associate Professor

Kichera Nadiia Mykhaylivna

THE WESTERN BALKAN COUNTRIES' EU INTEGRATION PROSPECTS

The Western Balkans, which include Serbia, Montenegro, North Macedonia, Albania, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo, have been aspiring to EU membership for years. Statistical data and analysis show varying levels of readiness among these countries. The countries are at the next stages of the European integration process [4]: Serbia accession negotiations started in 2014; 22 out of 35 negotiation chapters have been opened. Montenegro is the most advanced country: 33 chapters are opened, 3 chapters – closed. Albania and North Macedonia jointed negotiations in 2022. Bosnia and Herzegovina has candidate status since December 2022, but reforms are progressing slowly. Kosovo is partially recognized by the EU and has signed a Stabilization and Association Agreement [1].

Main Goals of the Countries:

- Ensuring the rule of law.
- Combating corruption.
- Reforming the judiciary.
- Implementing economic reforms and establishing strong market economies.

In our opinion, the EU will also benefit from such integration. Integrating the Western Balkans would contribute to long-term peace and political stability in Southeast Europe, reducing risks of conflict and promoting democratic governance. A united and expanded EU strengthens its position globally, countering influences from Russia, China, and other powers in the Balkans [3].

Moreover, the accession of Western Balkan countries would provide access to a single market of approximately 18 million consumers, creating opportunities for trade, investment, and economic partnerships. Stronger integration of the region would allow better coordination on migration management, border control, and combating organized crime, thus enhancing the overall security of the EU.

Although the process of European integration in the Western Balkans is uneven, it remains a strategic priority for both the individual countries and the EU.

Public Support for European Integration in the Western Balkans:

According to the International Republican Institute (IRI) survey (2024): [5]

- Albania: 92% support EU membership.
- Kosovo: 89% support.
- Montenegro: 79% support.
- North Macedonia and Bosnia and Herzegovina: 68% support.
- Serbia: Only 40% support EU membership, while 34% oppose it.

Trust in the European Union: Based on the Eurobarometer 2024 survey [6]:

- Albania: 81% trust the EU.

- Montenegro: 75% trust.
- Kosovo: 70% trust.
- North Macedonia and Bosnia and Herzegovina: 56% trust.
- Serbia: Only 38% trust the EU, while 56% do not trust it.

Skepticism Toward EU's Intentions:

- In Serbia, 54% believe that the EU is not serious about enlargement [2].
- In North Macedonia, 47% share this skepticism.
- In Bosnia and Herzegovina, society is split: 44% believe the EU is serious, 42% do not.
- In Albania, Montenegro, and Kosovo, between 54% and 62% believe in the EU's seriousness.

Geopolitical Orientations:

- In Kosovo and Albania, over 80% of citizens support a pro-European foreign policy.
- In North Macedonia, Montenegro, and Bosnia and Herzegovina, around 31-39% favor a strictly pro-European course.
- In Serbia, only 27% support a pro-European direction, while 31% favor balancing relations between the West and Russia.

Despite strong public support and strategic significance, the timeline for EU accession varies greatly among the Western Balkan countries. According to recent analyses by the European Commission and regional experts: Montenegro and Albania are considered frontrunners but are unlikely to join before 2028-2030, depending on the pace of reforms and normalization of regional relations. North Macedonia could potentially complete negotiations by the early 2030s if political and judicial reforms progress steadily. Serbia, Bosnia and Herzegovina are at the earlier stage and could expect membership no earlier than the mid-2030s, conditional on substantial constitutional and institutional reforms.

Kosovo's prospects are the most complex due to limited international recognition and unresolved relations with Serbia. Its accession is considered a long-term objective with no specific timeline.

As a conclusion, the populations of most Western Balkan countries show strong support for European integration, especially in Albania and Montenegro. However, Serbia demonstrates significant skepticism toward EU membership, influenced by historical, political, and geopolitical factors. Doubts about the EU's seriousness regarding enlargement also impact trust levels across the region. Achieving successful integration requires maintaining high levels of public support and ensuring the EU's policies are transparent and consistent.

REFERENCES:

1. Bechev D., Lakić M., Subotić S. Growing pains: How the EU should support the Western Balkans' EU accession *European Council on Foreign Relations*. 2024. URL: <https://ecfr.eu/article/growing-pains-how-the-eu-should-support-the-western-balkans-eu-accession/> (дата звернення: 11.04.2025).
2. Balkan support for EU accession high – except in Serbia *Balkan Insight*. 14 травня 2024. URL: <https://balkaninsight.com/2024/05/14/balkan-support-for-eu-accession-high-except-in-serbia-survey/> (дата звернення: 11.04.2025).

3. Benefits of bringing the Western Balkans into the European Semester *Bruegel*. без дати. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/benefits-bringing-western-balkans-european-semester> (дата звернення: 11.04.2025).

4. Enhancing the accession process: A credible EU perspective for the Western Balkans *European Commission*. 5 лютого 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_181 (дата звернення: 11.04.2025).

5. IRI poll: Most Western Balkan countries support EU membership, but many citizens are sceptical of EU's seriousness *European Western Balkans*. 16 травня 2024. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2024/05/16/iri-poll-most-western-balkan-countries-support-eu-membership-but-many-citizens-are-sceptical-of-eus-seriousness/> (дата звернення: 11.04.2025).

6. The latest Eurobarometer survey: trust in the EU is the highest in Albania and the lowest in Serbia *European Western Balkans*. 29 листопада 2024. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2024/11/29/the-latest-eurobarometer-survey-trust-in-the-eu-is-the-highest-in-albania-and-the-lowest-in-serbia/> (дата звернення: 11.04.2024).

Viktoriia Sichak

1st year Master's degree of Political Science

Department of Political Science and Public Administration

Scientific supervisor: Associate Professor

Kichera Nadiia Mykhaylivna

EUROSCEPTICISM TRENDS IN SLOVAKIA: ORIGINS AND EVOLUTION

After the Czechoslovakia dissolution in 1993, Slovakia chose the path of joining Western structures – NATO and the EU. The European Union was seen as a guarantor of stability, prosperity, and political maturity. The first years of independence were overshadowed by the authoritarian tendencies of the government of Vladimír Mečiar, which slowed down Slovakia's European integration process. Vladimír Mečiar, the Prime Minister of Slovakia in the 1990s, became a symbol of the first wave of Euroscepticism in the country. His policies in the mid-1990s largely isolated Slovakia from the main European integration processes. While other Central and Eastern European countries actively pursued reforms to align with EU and NATO standards. Slovakia under Mečiar was known for its authoritarian style of governance, political instability, violations of the rule of law, and restrictions on media freedom [1].

Because of Mečiar's political course, Slovakia was effectively excluded from the first wave of NATO enlargement in 1999 and risked being sidelined from the EU accession process. It was during this period that the "democratic deficit" emerged, which intensified the country's international isolation. European institutions openly criticized the Mečiar's government for failing to adhere to democratic standards, which led to growing distrust of the EU among part of the population.

Mečiar used Eurosceptic rhetoric, appealing to the protection of national sovereignty and traditional values, often portraying criticism from Europe as external interference in the country's internal affairs. This approach contributed to the formation of the perception in society that the EU was a threat to national identity and independence.

Only after Mečiar's defeat in the 1998 elections and the coming to power of the reformist government of Mikulas Dzurinda Slovakia was able to change course, restore trust with its European partners, and complete negotiations for EU membership [9]. It was only with the arrival of reformist governments in the second half of the 1990s that Slovakia rehabilitated itself in the eyes of Brussels and again became a candidate for membership.

In general, the issue of European integration and Euroscepticism in Slovakia has a complex and multifaceted history, reflecting both the country's internal transformations and the dynamics of European processes. Slovakia's accession to the European Union on May 1, 2004, marked a historic moment for the country, cementing its aspirations for democratic development, economic modernization, and security integration into the Western world [].

The main incentives for joining the EU included the desire to consolidate democracy, expectations of economic benefits through access to the common market and European funds, and the wish to be part of the political and security space of a united

Europe. The European perspective became a catalyst for internal reforms related to the economy, judiciary, public administration, and human rights [7].

Further formation of the Euroscepticism occurred due to the fact that despite economic growth, many Slovaks felt that the promised prosperity had not materialized. Unemployment remained high, especially in rural areas, and young people were migrating abroad in search of better opportunities. This led to growing distrust in the EU as a guarantor of economic well-being. The migration crisis of 2015 became significant, with the European Commission's proposal to distribute refugees according to quotas facing resistance in Slovakia. The political discourse was filled with fears of losing national identity and security, as well as criticism of "Brussels' diktat" [4].

After Robert Fico returned to power in 2023, he started a course of gradually distancing Slovakia from the core values and standards of the European Union. His government demonstrates an ambivalent attitude toward the EU: formally maintaining membership and the benefits of integration, while in practice, it actively promotes anti-European rhetoric and strengthens cooperation with authoritarian regimes, particularly Russia.

Fico often uses anti-European rhetoric as a tool to mobilize domestic support, positioning the EU as a threat to Slovakia's national sovereignty. His policies emphasize the "protection of national interests" against the imposition of external norms, especially in the areas of the rule of law and migration policy [8].

However, when considering public support for European integration in Slovakia, according to a Eurobarometer survey conducted in spring 2024, 48% of Slovaks have a positive view of the EU, while 17% express a negative attitude. Furthermore, 82% of respondents believe that EU membership brings advantages to the country. The survey also showed that 85% of Slovaks believe that EU decisions have a direct impact on their daily lives. This rate is one of the highest among EU member states [3].

According to the "How are you, Slovakia?" study from June 2024, 46.4% of Slovaks support a pro-European geopolitical orientation, nearly twice as many as 25.8% in 2014. At the same time, the number of respondents who prefer a "balanced" approach between the West and Russia has decreased from 50.2% in 2014 to 39.5% in 2024 [5]. Despite the relatively positive attitude toward the EU, interest in European Parliament elections remains low. According to the Eurobarometer survey, only 26% of Slovaks showed interest in the European Parliament elections, one of the lowest rates among EU member states [2].

In conclusion, the European integration process in Slovakia has been defined by both aspirations for political stability, economic development, and security, as well as challenges related to internal political processes. After gaining independence in 1993, the country saw its future in the European Union, but this path was not linear. However, the current situation – public support for EU membership remains high, with about 82% of Slovaks believing that the EU brings advantages to the country, yet political elites, particularly Robert Fico's government, increasingly use Eurosceptic and illiberal rhetoric. The influence of Eurosceptic ideas is particularly noticeable in issues such as foreign policy, justice, and migration.

Thus, Euroscepticism in Slovakia has a complex nature: it arises as a reaction to external challenges, internal crises, and political manipulation, but at the same time, it has

not been able to significantly undermine the country's overall European course in terms of public opinion.

REFERENCES:

1. Bilčík V., Bruncko M. Európska únia dnes. *SFPA*, 2001. URL: https://www.sfpa.sk/wp-content/uploads/2021/08/2001_Bilcik_Bruncko.pdf (дата звернення: 28.04.2025).
2. Czechs and Slovaks Show Lowest Interest In European Elections, Says EU Poll *Brno Daily*. 7 червня 2023. URL: <https://brnodaily.com/2023/06/07/news/czechs-and-slovaks-show-lowest-interest-in-european-elections-says-eu-poll> (дата звернення: 28.04.2025).
3. Duch A. Eurobarometer ukázal, že Slováci si uvedomujú význam eurovoľieb. *Teraz.sk*, 2024. URL: <https://www.teraz.sk/eurovolby-2024/eurobarometer-slovensko-nie-je-na-posle/788740-clanok.html> (дата звернення: 28.04.2025).
4. Euroscepticism in Slovakia: The broken promise of prosperity and stability *Trulies-Europe.de*. без дати. URL: <http://trulies-europe.de/?p=1198> (дата звернення: 28.04.2025).
5. Na Slovensku po parlamentných voľbách rastie prozápadná geopolitická orientácia *Slovenská akadémia vied. SAV.sk*, 2024. URL: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=12071 (дата звернення: 28.04.2025).
6. On the Path to Illiberal Democracy? *Freiheit.org*. URL: <https://www.freiheit.org/central-europe-and-baltic-states/path-illiberal-democracy> (дата звернення: 28.04.2025).
7. Slovakia and the enlargement of the European Union *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/13a3_en.htm (дата звернення: 28.04.2025).
8. Slovakia in the EU – success story or problem case? *LSE EUROPP Blog*. – 29 травня 2024. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2024/05/29/slovakia-in-the-eu-success-story-or-problem-case> (дата звернення: 28.04.2025).
9. Vachudova M. A. Euroscepticism in Central Europe. *Lund University*, 2005. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1320981&fileId=1320982> (дата звернення: 28.04.2025).

ПСИХОЛОГІЯ

Мирошник Анатолій Олександрович,
студент 3 курсу спеціальності «Психологія»
Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
кандидат психологічних наук, професор
Синишина Вікторія Михайлівна

ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Актуальність. Сучасне суспільство характерне стрімким розвитком інформаційних технологій, технологізацією та інформатизацією буквально всіх сфер соціального, соціально-політичного та соціально-економічного життя; діджиталізацією та створенням нових інформаційних систем. В такому випадку слід обговорити вплив цієї інформатизації через посередництво інформаційного простору на особистість, яка розвивається і яка є ключовим елементом суспільства та культури. З цією метою була написана ця робота, і вона покликана розв'язати завдання – з'ясувати вплив на цінності, переконання, світогляд та самоідентифікацію особистості різних аспектів інфопростору, а саме його товарність, анонімність, відсутність географічних, мовних та культурних обмежень.

Виклад основної частини. Особистість представлена різними сторонами – світоглядом, цінностями, переконаннями, своєю Я-ідентичністю, загальною культурою і формується в соціально-економічному середовищі під впливом впливів зовні і власної активності. Дослідники сходяться на думці, що особистість формується до періоду дорослості. В цей час вона включена в різні середовища – соціальне, культурне, інформаційне тощо. Інформаційне середовище і складає інформаційний простір, в якому знаходиться людина і який впливає на її особистість. Варто сказати, що інформаційний простір – це (у «вузькому» сенсі) – сукупність об'єктів, які вступають в інформаційну взаємодію, а також технічні і програмні засоби, які забезпечують інформаційну взаємодію; сукупність інформації, отриманої телекомунікаційними засобами і об'єктів носіїв, генераторів інформації, сукупність інформації з певних веб-сторінок (сайтів). [1]. З точки зору світогляду як системи уявлень про закономірності світу, явищ в світі, свого місця в ньому, взаємовідносин в світі, як системи, яка спонукає до певного способу почуття та мислення, яка є одним з головних складових частин спрямованості особистості, а отже, і особистості – інформаційне середовище впливає на його формування через той досвід, який людина в ньому отримує. Цей досвід визначається особливостями інформаційного простору, відповідно до яких: сучасний інформаційний простір характеризується подоланням географічних обмежень в спілкуванні між людьми; подоланням мовно-культурних бар'єрів з допомогою автоматичних онлайн-перекладачів; анонімністю, доступністю, а також таким моментом, що інформація в сучасному світі виступає в тому числі як товар, де споживачем є якраз сама людина, а тому ця інформація створена від початку для продажу, а отже, повинна мати товарний вигляд і впливати на емоційну сферу людини. Таким чином,

інформаційний простір перенасичений різного виду інформацією, яка постійно збільшується, а також відкриває шляхи до широких соціальних взаємодій. В такому випадку людський світогляд не зможе стати стійким, тому що досвід, знання, які людина отримує від інформаційних систем, настільки різноманітні і різномірні, що в своїй сукупності не дають якогось загального уявлення про картину світу.

З точки зору ідентичності треба сказати, що саме анонімність як ознака інфопростору є тим, що дозволяє побудувати віртуальну ідентичність, яка може мати образ ідеального «Я», і не співпадати з реальним. Вона може виконувати компенсаторну функцію, де фрустровані бажання і заборонені потяги реалізуються у віртуальних мережах. В певних випадках може відбутися розмивання віртуального Я та реального Я, що також небезпечно для особистості. Ось що про це все каже дослідниця Ореста Іванівна Лопуга: «Моральні закони стали ігноруватися, життя сприймається за правилами, шаблонами, ЗМІ, які швидко змінюють-ся. У суспільстві виникає потреба в еталоні, моделі ідентифікації. Постмодернізм приніс разом із масовою культурою культ наслідування. Сучасна людина наслідує артистів, співаків, улюблених героїв телепередач, і навіть політичних лідерів і т.д., запозичує їх думки, манеру поведінки, і все це наслідування стає стилем її життя. Найбільше це стосується молоді, яка із цим втрачає свою індивідуальність. Слідуючи за своїми кумирами та ідолами молоді люди переймають стиль одягу, манеру поведінки, мову тощо і тим самим гублять свою сутність, самоцінність» (2020), [2]. Як бачимо, тут теж є зв'язок між інфопростором та моделлю ідентичності сучасного індивіда.

На цінності особистості, що формується, впливає економічна (товарна) ознака інформації в інфопросторі. Справа в тому, що для продажу товару потрібно викликати емоції, а найкраще це можна зробити гучними заголовками, ритмічною мелодією та негативним змістом інформації (адже відомо, що негативна інформація запам'ятовується краще, ніж позитивна). Це може виражатися в сучасних дитячих мультфільмах, де головні персонажі постійно зазнають певних страждань, можуть помирати та перероджуватися знову. В такому випадку до цінностей дитини може входити певна жорстокість, брехливість, всездозволеність. Дитина сприймає все побачене в мультфільмі буквально. На переконання впливає мода: те, що в тренді, яка думка популярна, яка відома особистість притримується якої позиції, це безпосередньо впливає на особистість людини в підростаючому поколінні, яка може переймати до себе будь-які переконання, які постулюються масовою культурою, бути в тренді і відчувати себе частиною соціальності з їх допомогою. Останнє – це те, що інфопростір - також середовище соціалізації. Відсутність реальних контактів і заміна їх віртуальними призведуть до соціальної дезадаптації дитини, відчуженості і, як наслідок, можливого почуття самотності. Самі ж соціальні контакти в інтернеті характеризуються плинністю, непостійністю, неглибокістю, анонімністю, масовістю та, іноді, нещирістю. В такому випадку немає повноцінної соціальної адаптації, тому що людина включена одночасно в багато соціальних середовищ, і в кожне з них не включена настільки глибоко, щоб отримати якийсь серйозний соціальний досвід. В такому випадку її соціально-психологічні особливості – атитюди, установки, цілі тощо будуть характеризуватися фрагментарністю і незібраністю.

Висновки. Треба сказати, що інформаційний простір не можна трактувати однозначно як негативний або позитивний для особистісного розвитку. Він впливає позитивно на розвиток комунікативних навичок, інтернаціоналізацію, особисту культуру, на толерантність до інших народів в процесі прямого з ними спілкування, як мережа, де можна експериментувати способами поведінки, досліджувати інших людей з психологічної точки зору з допомогою онлайн-опитувальників тощо. Але він має негативні аспекти, які особливо добре проявляються у випадку заміни віртуальним життям свого реального життя, цифровими контактами безпосередньо-соціальними. Тоді можна говорити про ознаки недостатньої сформованості основних особистих структур і функцій, непослідовну самоідентифікацію, деструктивні цінності. Загалом інформаційний простір – такий, що дозволяє стрімко розвиватися сучасній цивілізації і з ним не можна не рахуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В.М. Даніч, С.М. Шевченко. Інформаційний Простір. 2022 р. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/277626>
2. Ореста Іванівна Лопуга. Сучасний Інформаційний Простір Як Простір Соціалізації Людини. «Філософія та політологія в контексті сучасної культури», 2020, Т. 12, Вип. 1(25). DOI: 10.15421/352008.

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА.

Беца Артур Сергійович,

студент 2 курсу спеціальності «Соціологія»

Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Рюль Вікторія Олександрівна

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У СЛОВАЧЧИНІ: ОСВІТНІ ПРАКТИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ

У світі, де інформація рухається швидше за світло, медіаграмотність стає своєрідною суперсилою для сучасної людини. Словаччина чітко усвідомила цю важливу істину та зробила медіаосвіту важливою частиною свого національного курсу розвитку. Школи, університети, громадські організації й урядові програми працюють разом, навчаючи громадян критично мислити, розпізнавати фейки й протистояти маніпуляціям. Їхній досвід особливо цінний для тих країн, що знаходяться на передовій інформаційної боротьби, для України в тому числі. Словацький підхід доводить: коли знання і практика йдуть рука в руку, суспільство стає сильнішим перед будь-якими викликами.

1. Інституційні підходи до розвитку медіаграмотності у Словаччині

Розвиток медіаграмотності в Словаччині здійснюється завдяки розгалуженій мережі інституційних ініціатив. У 2023 році Рада з медіапослуг Словаччини створила платформу Media Literacy+, яка стала ключовим ресурсом для координації між державними структурами, науковою спільнотою, громадськими організаціями та незалежними експертами. Центр ІМЕС при Університеті святих Кирила і Мефодія в Трнаві відіграє важливу роль у підготовці фахівців, пропонуючи акредитовані програми з медіаосвіти на всіх рівнях вищої освіти.

Такі організації, як МЕМО 98, активно проводять тренінги для журналістів і активістів, сприяючи зростанню медіаграмотності серед населення. Важливу роль у дослідженнях відіграє Університет Коменського в Братиславі, який систематично аналізує тенденції медіаспоживання серед молодих людей. Наприклад, у 2022 році вони опублікували цікаве дослідження про медіаспоживання серед молоді. У ньому розглядаються уподобання студентів щодо онлайн-реклами, їх ставлення до реклами та використання додатків-блокувальників реклами.

2. Медіаосвіта як інструмент боротьби з дезінформацією

Словаччина активно сприяє розвитку навичок протидії дезінформації серед учнів і студентів. Програми з медіаосвіти навчають розпізнавати фейкові новини, маніпуляції в медіа, а також критично оцінювати новини, що надходять з різних медіаплатформ. Це особливо важливо в еру цифрових технологій, де дезінформація може швидко ширитися через соціальні мережі, блоги та інші онлайн-ресурси.

Навчальні заклади можуть вибирати, як впроваджувати медіа-освіту, адаптуючи навчання відповідно до потреб студентів та педагогів. У 2023 році Словацька дебатна асоціація (SDA) за підтримки Організації Об'єднаних Націй організувала багато онлайн-майстер-класів для вчителів з критичного мислення та медіаграмотності. У заході взяли участь приблизно 120 викладачів з Австрії,

Угорщини, Словаччини та Словенії. Ці сесії були спрямовані на надання вчителям практичних інструментів для боротьби з онлайн-дезінформацією та розвитку критичного мислення серед молоді.

3. Міжнародне співробітництво у сфері медіаграмотності

Міжнародне співробітництво є важливим компонентом розвитку медіаграмотності у Словаччині. Нинішні ініціативи з іншими країнами Європейського Союзу та міжнародними організаціями дозволяють інтегрувати найкращі практики та творчі підходи до вивчення та розповсюдження медіаграмотності між різними групами населення, включаючи студентів, школярів, викладачів та журналістів.

Важливим партнером Словаччини у галузі розвитку медіаграмотності є ЮНЕСКО. Зокрема, ЮНЕСКО створює ресурси та навчальні програми для викладачів, що дозволяє інтегрувати знання медіаграмотності в навчальний процес. У Словаччині деякі університети та навчальні заклади використовують методи ЮНЕСКО для вивчення основ медіаграмотності, сприяючи розвитку глобального підходу до навчання.

Словаччина співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Reporters Without Borders і International Press Institute (IPI), проводячи тренінги та семінари для журналістів, щоб зосередити увагу на важливості цифрової грамотності в їхній кар'єрі. Ці тренінги допомагають журналістам не тільки ефективно працювати з медіа-контентом, але й навчають їх виявляти маніпуляції, дезінформацію та фейкові новини. Вони також включають розуміння того, як важливо забезпечити достовірність та етичність інформації.

У листопаді 2024 року International Press Institute (IPI) разом з партнерами, включаючи ARTICLE 19 Europe, опублікували звіт, який підкреслює зростаючі загрози для свободи медіа в Словаччині. Звіт базується на результатах місії, проведеної у листопаді 2024 року, і містить рекомендації щодо захисту та зміцнення незалежності медіа в країні.

4. Роль медіаосвіти у формуванні демократичного суспільства в Словаччині

Медіа мають величезний вплив на політичні процеси, тому важливо, щоб громадяни вміли правильно інтерпретувати політичні новини та оцінювати їх достовірність. В Словаччині, як і в інших демократичних країнах, медіаграмотність дозволяє людям зрозуміти політичні тенденції та їхній вплив на суспільство. Вивчення критичного аналізу новин, соціальних мереж і традиційних ЗМІ надає громадянам інструменти для усвідомленої участі в політичному житті країни.

Крім того, такі навички допомагають уникнути маніпуляцій, фейкових новин або спроб впливу через медіа. Оскільки Словаччина пережила певні політичні кризи, зокрема напружені відносини між політичними силами, медіаграмотність виступає інструментом для запобігання маніпуляціям і сприяє збереженню політичної стабільності в країні.

Медіаграмотність не лише допомагає громадянам оцінювати медіа-контент, а й сприяє розвитку демократичних цінностей, таких як свобода слова, права людини та соціальна відповідальність. Вона допомагає формувати обізнане суспільство, здатне до діалогу та співпраці, що є основою для стабільної демократії.

У Словаччині розвиток медіаграмотності сприяє підтримці демократичних процесів, оскільки дозволяє громадянам розуміти важливість прозорості та підзвітності влади. Більш освічені громадяни краще усвідомлюють важливість участі в політичних виборах, звертають увагу на проблеми, які можуть виникнути у разі порушення демократичних норм, і виступають за відповідальність державних органів перед громадянами.

Медіаграмотність в Словаччині є важливим інструментом для побудови сучасного демократичного суспільства. Завдяки інституційним ініціативам, таким як платформа Media Literacy+ та освітнім програмам Центру ІМЕС, країна активно інтегрує медіаосвіту на всіх рівнях. Міжнародне співробітництво з організаціями, як UNESCO, IPI та Reporters Without Borders, сприяє впровадженню кращих практик у боротьбі з дезінформацією та розвитку критичного мислення серед громадян.

Медіаграмотність допомагає громадянам не лише критично оцінювати інформацію, але й активно брати участь у демократичних процесах, підвищуючи рівень прозорості та підзвітності влади. Вона є основою для зміцнення демократичних цінностей, таких як свобода слова та права людини, і допомагає уникати маніпуляцій та фейкових новин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rada pre mediálne služby. Platforma Mediálna gramotnosť+. URI:<https://rpms.sk/platforma-medialna-gramotnost>
2. EDMO. Digital Media Literacy in EDMO Round Table: CEDMO URI:<https://edmo.eu/publications/digital-media-literacy-in-edmo-round-table-cedmo/>
3. MEMO98. Media Literacy. URI:<https://memo98.sk/articles/media-literacy>
4. Communication Today. The Attitudes of Slovak Digital Native Students Towards Online Video Advertising. URI:<https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-a3859d3a-2ecb-4602-b13f-0f5bf5dfe6e2>
5. Academia.edu. MEDIA COMPETENCE AS A CROSS-CURRICULAR COMPETENCE. URI:(99+) MEDIA COMPETENCE AS A CROSS-CURRICULAR COMPETENCE
6. Untited Nations. Series of teachers workshops on media literacy and critical thinking to mark 75 years of Human Rights. URI:<https://unis.unvienna.org/unis/en/events/2023/teachers-workshops.html>
7. UNESCO. Media and Information Literacy. URI:<https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>
8. International Press institute. Mission findings: Media freedom in Slovakia under threat. URI:ipi.media

Брензович Ірина Янівна,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ПОЛЬЩІ: СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному цифровому світі медіаграмотність стала невід'ємною складовою освіти та громадянської свідомості. У Польщі, як і в багатьох інших країнах, розвиток медіаграмотності є відповіддю на виклики, пов'язані з поширенням дезінформації та необхідністю критичного сприйняття медіаконтенту.

Розвиток медіаосвіти в Польщі тісно пов'язаний із соціально-політичними змінами в країні. Під час комуністичного режиму діяльність, пов'язана з медіаграмотністю, обмежувалася освітньою роллю телебачення та розглядом медіа як інструментів для оптимізації знань у навчальному процесі. Після падіння комунізму в 1989 році та наступних реформ держави різні середовища (академіки, вчителі, громадські активісти, державні службовці) почали все більше усвідомлювати потребу в медіаграмотності, але відсутність відповідних правових регулювань заважала створенню узгодженої політики.

У 1999 році медіаосвіта була впроваджена до шкільної програми як «освітній шлях», але в 2008 році її було вилучено, що призвело до фрагментарного підходу до медіаосвіти.

У Польщі діє низка громадських організацій, які активно займаються просуванням медіаграмотності. Наприклад, Центр громадянської освіти (ССЕ) реалізує програми, спрямовані на розвиток критичного мислення та аналізу медіаповідомлень серед учнів та вчителів.

Крім того, проект "Media Literacy & Combating Disinformation Online Training", фінансований Посольством США у Варшаві, навчає учасників розпізнавати дезінформацію та проводити тренінги для громадськості.

Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram і TikTok, стали не лише каналами поширення інформації, а й середовищем боротьби з дезінформацією. У Польщі проводяться кампанії, спрямовані на навчання молоді безпечному використанню соцмереж, розпізнаванню фейків і пропаганди.

Польща активно бере участь у міжнародних програмах з розвитку медіаграмотності таких як European Digital Media Observatory (EDMO) та European Media Literacy Week. Завдяки цій співпраці відбувається обмін досвідом, підтримка національних проєктів та вдосконалення стандартів освіти.

У дослідженні 2023 року, проведеному Centrum Cyfrowe, 68% польських громадян заявили, що вони хоча б раз на тиждень перевіряють достовірність інформації, отриманої з медіа. Проте лише 27% респондентів вважають себе добре обізнаними в методах розпізнавання фейкових новин ([Centrum Cyfrowe, 2023]).

За даними Media Literacy Observatory, у 2022 році понад 15 000 польських учнів взяли участь у програмах з підвищення рівня критичного мислення та медіааналізу. Це свідчить про зростаючий інтерес серед молоді до теми

відповідального споживання інформації ([EDMO, 2022]).

Дослідження Eurobarometer (2023) показало, що 57% громадян Польщі вважають боротьбу з дезінформацією однією з головних задач уряду в сфері цифрової політики. При цьому 45% опитаних висловили потребу у спеціальних курсах або тренінгах із медіаграмотності ([Eurobarometer, 2023]).

Університет інформаційних технологій та менеджменту в Жешуві у співпраці з Норвезьким університетом науки і технологій реалізував проект, спрямований на розвиток медіакомпетентностей учнів та вчителів.

Польська асоціація медіаграмотності організовує Конвенції медіаграмотності, сприяючи обміну досвідом між фахівцями та практиками.

Незважаючи на численні ініціативи, відсутність системного підходу та узгодженої державної політики ускладнює впровадження медіаосвіти на національному рівні. Потреба в інтеграції медіаосвіти в шкільну програму та підвищенні кваліфікації вчителів залишається актуальною.

Медіаграмотність у Польщі розвивається завдяки зусиллям громадських організацій, міжнародних партнерів та окремих освітніх установ. Однак для досягнення системних змін необхідна чітка державна політика, інтеграція медіаосвіти в навчальні програми та підвищення обізнаності населення про важливість критичного сприйняття медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ptaszek, G. (2018). Media Literacy in Poland. The International Encyclopedia of Media Literacy. Wiley-Blackwell.
2. Media Literacy in Poland. ResearchGate. (Media Literacy in Poland - let's find out more)
3. Media Literacy & Combating Disinformation Online Training. American Councils for International Education.
4. Media Literacy in Poland - let's find out more. Media and Learning Association. (Media Literacy in Poland - let's find out more)
5. Media literacy in Poland. Media and Learning Association.
6. Media education in Poland - needs versus reality. ResearchGate. ((PDF) MEDIA EDUCATION IN POLAND - NEEDS VERSUS REALITY)
7. Ptaszek, G. Media Literacy in Poland. The International Encyclopedia of Media Literacy. Wiley-Blackwell, 2018.
8. ResearchGate. Media Literacy in Poland, 2022. URI:
https://www.researchgate.net/publication/332992667_Media_Literacy_in_Poland

Бургер Євгеній Євгенійович,
магістрант 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Шумицька Галина Василівна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному цифровому світі питання трансформації соціальних послуг набуває особливої актуальності. Пандемія COVID-19, виклики воєнного стану в Україні, загальне прискорення технологічного прогресу у світі зумовили необхідність перегляду традиційних підходів до надання соціальних послуг. Трансформація цифрових інструментів в управлінні соціальною сферою стала важливою темою як на рівні державної політики, так і в професійних колах соціальних працівників.

У звіті Програми розвитку ООН в Україні цифрова трансформація розглядається як чинник, що сприяє розширенню доступу до соціальних послуг, підвищенню оперативності прийняття рішень, зменшенню паперової бюрократії та посиленню адресності допомоги. Також зазначається, що цифрові інструменти здатні не лише автоматизувати рутинні процеси, а й сприяти підвищенню клієнтоорієнтованості соціальної роботи [2].

Цей процес передбачає впровадження електронного документообігу, створення єдиних баз даних отримувачів допомоги, використання мобільних застосунків для взаємодії з клієнтами, а також розвиток дистанційного консультування тощо [4]. Важливим складником є й запровадження онлайн-платформ для інформування громадян щодо соціальних послуг, а також сервісів для попереднього запису та подачі документів дистанційно.

Упровадження ЄІССС (Єдиної інформаційної системи соціальної сфери) в Україні стало важливим кроком до централізації та ефективності у сфері соціального захисту населення. Завдяки цій системі створюється єдина база даних, з якою можуть працювати фахівці соціальної сфери у різних регіонах, що дозволяє оперативно обробляти запити, уникати дублювання інформації, а також здійснювати моніторинг ефективності послуг [5].

Поступова цифрова трансформація спостерігається і на рівні громад: створюються онлайн-платформи для отримання соціальної допомоги, реалізуються мобільні додатки для запису на прийом до фахівців, розвивається онлайн-консультування [1]. Ці нововведення значно сприяють підвищенню доступності соціальних послуг, зокрема для мешканців сільських районів та осіб з обмеженими можливостями пересування, що є важливим елементом інклюзивної соціальної політики.

Водночас цифровізація супроводжується низкою викликів, до яких відносимо передусім такі: цифрова нерівність серед клієнтів (особливо вразливих груп – людей похилого віку, осіб з інвалідністю, ВПО), недостатній рівень цифрової грамотності серед самих соціальних працівників, технічні збої з різних причин, обмежене фінансування інновацій тощо. Зауважимо, що критично

важливим є забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних клієнтів соціальної сфери, що обумовлює необхідність створення відповідної інфраструктури.

Ефективна цифровізація вимагає підвищення ІТ-компетентностей соціальних працівників, які повинні мати належну підготовку для ефективного використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, а також адаптації нормативно-правової бази, активної участі клієнтів у розробці цифрових сервісів. Важливо враховувати не лише технічні, а й соціокультурні аспекти впровадження змін, що допоможе забезпечити їх успішне та стає функціонування у соціальній сфері.

У цьому контексті важливу роль відіграє держава, яка повинна забезпечити системне навчання, підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери та розробку методичних рекомендацій щодо впровадження цифрових інструментів у щоденній практиці соціальних працівників.

Суттєвою та багатогранною є також роль неурядових організацій (НУО) у цифровій трансформації соціальної сфери України. Вони не лише ініціюють створення електронних сервісів, а й активно долучаються до розробки політик цифровізації, організують навчання для фахівців і клієнтів [6]. Згідно з дослідженням Програми розвитку ООН в Україні, НУО виступають ключовими партнерами у впровадженні цифрових рішень у соціальній сфері, сприяючи розширенню доступу до послуг та підвищенню їхньої ефективності [6]. Вони активно беруть участь у розробці та впровадженні політик цифровізації, забезпечуючи адаптацію цифрових інструментів до потреб різних груп населення. Також організують навчальні програми для соціальних працівників та клієнтів, сприяючи підвищенню цифрової грамотності та ефективному використанню електронних сервісів.

Важливо розуміти, що цифрова трансформація є не лише технічним, а й соціальним процесом, який потребує комплексного підходу, міжсекторальної взаємодії та постійного моніторингу впроваджених змін. Важливим чинником успіху є залучення самих отримувачів соціальних послуг до процесу проєктування нових цифрових інструментів, що підвищує довіру до системи та ефективність її функціонування.

Соціальна робота, як міждисциплінарна сфера, вимагає врахування етичних стандартів, збереження емпатії та персоналізованого підходу навіть в умовах дистанційної взаємодії. Тому впровадження цифрових рішень має супроводжуватися якісною комунікацією з клієнтами, роз'ясненням нових процедур і підтримкою в їх опануванні. Такий підхід дозволяє зменшити опір змінам і сприяє довірі до цифрових сервісів.

Таким чином, цифрова трансформація соціальних послуг в Україні, відкриває нові можливості для покращення доступності та ефективності соціальної підтримки, але при цьому ставить нові виклики перед системою соціальної роботи. Цифровізація дозволяє зменшити адміністративні витрати та забезпечити зручний доступ до послуг, як, наприклад, через систему «Дія», яка дає змогу громадянам отримувати соціальні послуги онлайн без необхідності відвідувати установи. Однак для її успішного впровадження важливо забезпечити відповідну підготовку

соціальних працівників, вдосконалити законодавство і забезпечити рівний доступ до послуг для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Понад 60% українців отримують держпослуги онлайн: результати дослідження [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-60-ukraintsiv-otrymuiut-derzhposluhy-onlain-rezultaty-doslidzhennia>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.04.2025.

2. Електронні послуги: досвід, довіра, доступність [Електронний ресурс] / Програма розвитку ООН в Україні. – Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/elektronni-posluhy-dosvid-dovira-dostupnist>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.04.2025.

3. Цифрова трансформація соцсфери — Єдина електронна система дозволить заощадити до 11 млрд грн щороку [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/cifrova-transformaciya-socsferi-yedina-elektronna-sistema-dozvolit-zaoshchaditi-do-11-mlrd-grn-shchoroku>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.04.2025.

4. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-p#Text>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.04.2025.

5. Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 28.04.2025.

6. Мазуренко Л. Європейські урядові організації як суб'єкт соціальної політики / Л. Мазуренко // ОСВІТА РЕГІОНУ. – 2025. – № 4. – С. 116. – УДК 316.334.

**Гнатюк Анна Богданівна,
Костишина Софія Володимирівна,
студентки 2 курсу спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна**

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На сьогоднішній день, людство надзвичайно залежне від інтернету, а з ним і від засобів масової інформації. Новини генеруються і розповсюджуються із неабиякою швидкістю. Та з новими благами постають і нові проблеми, наприклад «як визначити правдивість новини? На скільки достовірна, чи на скільки актуальна інформація? Яким джерелам можна довіряти? На які ознаки треба звертати увагу, щоб відрізнити правду від фейку?» і так далі. Відповідь на ці та інші питання може дати медіаграмотність.

Медіаграмотність — сукупність знань, навичок та умінь, що дозволяють людям аналізувати, критично оцінювати і створювати різноманітні повідомлення для різних типів медіа. Окрім того, медіаграмотність передбачає вміння розуміти й аналізувати, як медіа функціонують у суспільстві та який вплив вони мають. Бути медіаграмотним означає бути спроможним знайти те, що ми шукаємо, вибрати те, що нам потрібно, й визначити, наскільки надійною є ця інформація. Бути медіаграмотним означає бути здатним оптимально використовувати відповідну інформацію, зберігаючи її розумно, й ділитися нею з іншими. [1]

Висвітлення в засобах масової інформації різняться залежно від джерел та їхніх засобів розповсюдження. Ця фундаментальна істина змінює світогляд людства, незважаючи на вік і стать, і підносить його вислови. Це також допоможе боротися з практиками дезінформаційних кампаній, і неправдивою інформацією, яка поширюється цифровими засобами масової інформації. Висвітлення інформації ніколи не було таким тривалим, як сьогодні. Висвітлення в засобах масової інформації є попередником живої сучасної демократії.[2]

Щодня ми гортаємо стрічки у різних соцмережах. Там є не лише контент, на який ми підписались, але й репости наших друзів чи рекомендації самих соцмереж, таргетована реклама тощо. Ми споживаємо неймовірну кількість інформації, проте, на жаль, не завжди вміємо розбиратися в ній. [3] Саме тому серед населення нема повної довіри до медіа.

Серед всіх опитаних респондентів, на питання «чи можна довіряти інформації в медіа 2022-2024?» обрали такі відповіді: 80% (74) частково, 9% (8) ні, 8% (8) важко відповісти, 3% (3) так.

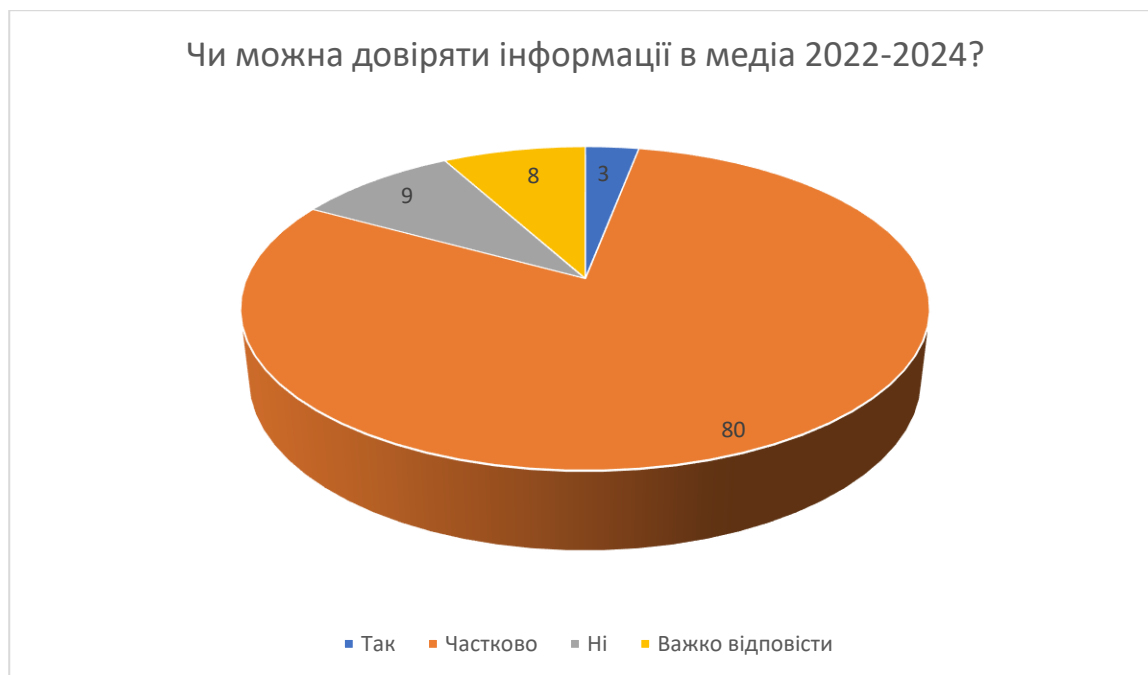

Рис.1 Чи можна довіряти інформації в медіа 2022-2024?

Європейська комісія активно підтримує розвиток медіаграмотності через різні програми та ініціативи такі як Європейська медіа- платформа, що сприяє обговоренню проблем медіаосвіти та підвищенню рівня обізнаності громадян.

Недостатній рівень медіаграмотності робить людей вразливими до інформаційних маніпуляцій, фейкових новин, кібербулінгу та пропаганди. Зокрема, діти та молодь є найбільш піддатливими до впливу цифрових ЗМІ, що вимагає активної участі батьків та вчителів у їхній медіаосвіті. Тому ці категорії нашого суспільства часто зіштовхуються з кібербулінгом, і деякі з них навіть не розуміють що стали його жертвами.

Серед всіх опитаних респондентів, на питання «чи зіштовхувались ви чи ваші знайомі з кібербулінгом?» відповіли : 50% (47) так, 40% (37) ні, 10% (9) важко відповісти.

Рис. 2 Чи зіштовхувались ви чи ваші знайомі з кібербулінгом?

У контексті глобалізації та цифровізації медіаграмотність є не лише навичкою, а й необхідністю для кожної людини. Вона дозволяє уникати маніпуляцій, формувати власну точку зору, та усвідомлено споживати інформацію, що є запорукою розвитку демократичного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наукова бібліотека. Мукачівський державний університет. URI: <https://msu.edu.ua/library/mediahramotnist-korysni-materialy/>
2. Mediální gramotnost. URI: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/cs/policies/media-literacy>
3. Алла Березюк. Що таке медіаграмотність і чому вона потрібна не тільки журналістам? URI: <https://echo80100.info/special/school-of-media-literacy/22284/>

Гримут (Клементьєва) Вікторія Юрїївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЛ-ІНФІКОВАНИМИ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

До початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року Україна вже протистояла значній епідемії ВІЛ-інфекції, яка характеризувалася як концентрована, переважно серед представників ключових груп населення підвищеного ризику. Національна система охорони здоров'я та соціального захисту, у співпраці з неурядовим сектором та міжнародними партнерами, докладала послідовних зусиль для досягнення глобальних цілей UNAIDS, розбудовуючи інфраструктуру для тестування, лікування та моніторингу ВІЛ-інфекції. За оціночними даними, на початок 2022 року в Україні проживало близько 245 тисяч людей з ВІЛ (ЛЖВ), а станом на початок 2025 року під медичним наглядом у закладах охорони здоров'я перебувало 137 780 осіб [5, с. 1].

Повномасштабна війна кардинально змінила ситуацію, створивши безпрецедентні виклики для національної відповіді на ВІЛ. Бойові дії, руйнування інфраструктури, масове переміщення населення та загальна гуманітарна криза поставили під загрозу безперервність надання життєво необхідної антиретровірусної терапії (АРТ), діагностичних, профілактичних та соціальних послуг для ЛЖВ, значно підвищивши їхню уразливість [2, с. 1; 4, с. 1]. Метою даної доповіді є аналіз впливу війни на становище ЛЖВ в Україні, висвітлення ключових викликів, з якими вони стикаються, та представлення адаптивних стратегій і практик соціальної роботи, впроваджених для забезпечення сталості допомоги в умовах воєнного стану. Аналіз ґрунтується на офіційних даних та звітах українських державних установ і провідних неурядових організацій (НУО), що працюють у сфері ВІЛ/СНІД, за період 2019-2025 років.

Розглядаючи безпосередній вплив воєнних дій на систему протидії ВІЛ, варто насамперед звернути увагу на масштабні руйнування медичної інфраструктури. З початку війни було пошкоджено або зруйновано понад 20 медичних закладів, які надавали послуги ЛЖВ, а станом на середину 2023 року було зафіксовано понад 1000 атак на об'єкти охорони здоров'я, внаслідок чого більш ніж 400 закладів зазнали руйнації [2, с. 2].

Не менш серйозним викликом для системи протидії ВІЛ стала безпрецедентна міграційна криза. Війна спричинила найбільше переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни. Станом на жовтень 2022 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні сягнула майже 5,1 мільйона, а ще близько 5,8 мільйона українців виїхали до країн Європи як біженці [2, с. 1].

Для тисяч ЛЖВ переміщення означало втрату контакту зі своїми лікарями, переривання лікування та труднощі з отриманням АРТ та інших послуг на новому місці [4, с. 1]. Деякі жінки, які живуть з ВІЛ, повідомляли про вимушене тимчасове

або повне припинення прийому терапії через обставини, пов'язані з війною [3, с. 15]. Забезпечення безперервності лікування для ВПО стало одним із найгостріших викликів для системи охорони здоров'я та соціальної роботи.

Окрім безпосередніх загроз доступу до лікування, війна суттєво ускладнила епідеміологічний нагляд та систему моніторингу ВІЛ-інфекції. Переміщення пацієнтів, проблеми зі зв'язком (відсутність інтернету, телефонного зв'язку в деяких лікарнях), обмежений доступ до тимчасово окупованих територій та зон активних бойових дій призвели до браку статистичних даних з окремих регіонів та ускладнили формування повної картини епідемії [2, с. 2; 4, с. 1]. Існував також значний ризик втрати медичної документації та даних пацієнтів через обстріли та проблеми з електропостачанням [2, с. 2].

Окрім фізичних та логістичних проблем, війна завдала значної психосоціальної шкоди. ЛЖВ, як і решта населення, переживають травму війни, стрес, пов'язаний з переміщенням, втратою близьких чи майна, невизначеністю щодо майбутнього та доступу до лікування [3, с. 25].

Попри численні виклики, створені повномасштабним вторгненням, українська система протидії ВІЛ продемонструвала значну здатність до адаптації. В умовах воєнного стану соціальна робота з ЛЖВ зазнала суттєвих трансформацій, спрямованих на підтримку безперервності послуг у кризових умовах.

Ключовим фактором ефективної відповіді стала потужна координація між усіма залученими сторонами. Центральну роль у координації відповіді відіграє Центр громадського здоров'я (ЦГЗ) МОЗ України у тісній співпраці з регіональними закладами охорони здоров'я, провідними неурядовими організаціями, такими як БО «100% Життя» та МБФ «Альянс громадського здоров'я», а також міжнародними партнерами, зокрема Надзвичайною ініціативою Президента США з надання допомоги у боротьбі з ВІЛ/СНІД (PEPFAR), Глобальним фондом для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, UNAIDS, Червоним Хрестом, Лікарями без кордонів та іншими [4, с. 1; 6, с. 2]. Неурядові організації, особливо ті, що керуються спільнотами ЛЖВ, відіграли надзвичайну роль у доставці ліків та гуманітарної допомоги безпосередньо пацієнтам, підтримці ВПО, наданні соціальних та юридичних послуг [6, с. 1]. БО «100% Життя», наприклад, стала одним з найбільших гуманітарних фондів в Україні, залучаючи значні ресурси та надаючи допомогу мільйонам українців, включно з ЛЖВ [6, с. 1].

Особливу увагу в умовах війни було приділено адаптації існуючих моделей надання послуг до нових реалій. Необхідність забезпечення доступу до лікування в нестабільних умовах стимулювала швидке впровадження більш гнучких підходів. ЦГЗ спільно з партнерами оновив та адаптував клінічні маршрути пацієнтів, особливо для ВПО, розробив інструкції для лікарів щодо ведення обліку ЛЖВ в умовах війни, включаючи особливості обліку ВПО [4, с. 1]. Було здійснено перерозподіл АРТ-препаратів та фінансових ресурсів до регіонів з найбільшою концентрацією ВПО для забезпечення профілактичних та лікувальних послуг [4, с. 1].

Поруч із трансформацією практик соціальної роботи важливу роль у забезпеченні підтримки ЛЖВ відіграли зміни нормативно-правової бази. У

відповідь на виклики воєнного часу українська влада здійснила низку важливих політичних та правових адаптацій. Було внесено зміни до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [1, с. 1; 4, с. 1]. Оновлено стандарти медичної допомоги з ВІЛ-інфекції (Наказ МОЗ № 1465 від 15.08.2023) та профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини (Наказ МОЗ № 692 від 26.04.2022), причому до розробки останніх були залучені представниці спільноти жінок, які живуть з ВІЛ [1, с. 1; 4, с. 1].

Підсумовуючи проведений аналіз, варто визнати, що повномасштабна війна Російської Федерації проти України створила безпрецедентні виклики для системи протидії ВІЛ та людей, які живуть з ВІЛ. Незважаючи на ці надзвичайні труднощі, українська система відповіді на ВІЛ продемонструвала значну стійкість та адаптивність. Завдяки тісній координації між державними органами, потужному внеску неурядових організацій та підтримці міжнародних партнерів вдалося зберегти доступ до АРТ для більшості пацієнтів, що перебували під наглядом, оперативно адаптувати моделі надання послуг, розширити спектр соціальної підтримки та внести необхідні зміни до нормативно-правової бази [2, с. 3; 4, с. 1; 6, с. 2].

Досвід України у підтримці ВІЛ-сервісів під час повномасштабної війни демонструє критичну важливість сильної системи громадського здоров'я, активного залучення громадянського суспільства та спільнот, а також непохитної національної та міжнародної відданості справі захисту здоров'я та прав людей, які живуть з ВІЛ, навіть у найскладніших обставинах. У перспективі необхідно не лише відновити зруйновану інфраструктуру, але й модернізувати її, враховуючи уроки війни та впроваджуючи принципи стійкості та гнучкості, що дозволять системі протидії ВІЛ залишатися ефективною навіть в умовах майбутніх криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка щодо доцільності проведення дослідження «Вплив війни на жінок, які живуть з ВІЛ, в Україні» / БО «Позитивні жінки». 2024. URL: <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/analitychna-dovidka-shhodo-doczilnosti-provedennya-doslidzhennya-vplyv-vijny-na-zhinok-yaki-zhyvut-z-vil-v-ukrayini-1.pdf> (дата звернення: 25.04.2025).
2. Вплив війни на стійкість надання послуг з протидії ВІЛ: які виклики пододала Україна / Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2023. URL: <https://phc.org.ua/news/vpliv-viyni-na-stiykist-nadannya-poslug-z-protidii-vil-yaki-vikliki-podolala-ukraina> (дата звернення: 26.04.2025).
3. Жінки та війна: ризики інфікування ВІЛ в Україні : звіт за результатами дослідження / МБФ «Альянс громадського здоров'я». Київ, 2023. 68 с. URL: https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/Zvit-ZHinki-i-vijna-UA_01.01.2023.pdf (дата звернення: 25.04.2025).
4. Інспекція праці інформує: боротьба з ВІЛ/СНІД під час повномасштабної війни / Державна служба України з питань праці. 2023. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-borotba-z-vil-snid-pid-chas-povnomasshtabnoi-viiny/> (дата звернення: 25.04.2025).
5. Результати профілактики й лікування ВІЛ-інфекції в Україні у 2022–2023 роках / Центр громадського здоров'я МОЗ України. 2024. URL: <https://phc.org.ua/news/rezultati-profilaktiki-y-likuvannya-vil-infekcii-v-ukraini-u-2022-2023-rokakh-zustrich-goliv> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Річний звіт 2024 Голови Координаційної Ради / БО «100% Життя». Київ, 2025. URL: <https://network.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/Richnyj-zvit-2024-Golovy-Koordinatsijnoyi-Rady.pdf> (дата звернення: 25.04.2025).

Дюрик Яна Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

У сучасному українському суспільстві проблема наркотичної залежності набула загрозливого масштабу. Не зважаючи на наявні профілактичні заходи, кількість осіб, що страждають від наркотичної залежності, щороку зростає. Вивчення психосоціальних аспектів цієї проблеми дозволяє краще зрозуміти її природу та шляхи подолання.

Адиктивну поведінку, в тому числі й наркотичну залежність, вивчали низка науковців, зокрема зміст і чинники адиктивної поведінки розглядають Н.Ю. Максимова, В.Д. Менделевич, А.Є. Лічко, Д.А. Леонтєв, Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитрієва. Такі вітчизняні науковці як Н.Є. Завацька, Н.П. Бурмака, І.П. Лисенко, Н.С. Курек, Б.А. Леко, Б.М. Ткач, О.В. Савчук, О.М. Чередниченко, Н.М. Апетик, О.В. Двіжона з'ясували прояви та види адикцій.

Наркотична залежність — це хронічне, невиліковне, рецидивуюче захворювання, якому характерне непереборне бажання вживати наркотик попри всі негативні наслідки для фізичного та ментального здоров'я індивіда, що супроводжується загальним руйнуванням та деградацією особистості. Особливу увагу в її дослідженні слід приділити саме психосоціальним чинникам, які значною мірою впливають як на виникнення залежності, так і на перебіг хвороби.

До психологічних чинників належать внутрішньоособистісні конфлікти, депресивні та тривожні розлади, емоційна нестабільність, низький рівень самооцінки, фрустрація, дефіцит сенсу життя. Такі стани часто формуються ще в дитинстві та юності і можуть слугувати основою для вживання наркотиків як засобу уникнення психічного дискомфорту [2; 5].

Схильність до адиктивної поведінки, за Н.Ю. Максимовою, є функціональним новоутворенням особистості, що за певних умов активізується. І саме соціальні умови нерідко стають тими чинниками, що сприяють прояву залежної поведінки [2].

Наркотична залежність має вплив на всі сфери життя людини: руйнує фізичне та ментальне здоров'я, призводить до поглиблення соціальної ізоляції, змінює спосіб життя, систему мотивацій та цінностей особистості.

За В. Франклом, наркозалежність – це екзистенційна криза, зумовлена відсутністю сенсу життя та безглуздістю існування, що призводить до тривожно-депресивних реакцій. Залежності передують духовна криза, що супроводжується станом фрустрації, нагромадженням негативних емоцій та наростанням емоційної напруги. Порушується адаптація особистості, що сприяє розвитку тривожних та депресивних станів. Саме цей стан формує залежний тип поведінки, адже в індивіда з'являється бажання втекти від осмислення власного життя та відповідальності за нього шляхом штучної зміни свого психічного стану. [5].

Елементи адиктивної поведінки, в тій чи іншій мірі, притаманні всім людям, котрі справляються з реальністю шляхом зміни свого психічного стану. Проблема

залежності виникає тоді, коли зміна свідомості через вживання наркотичної речовини стає домінуючою потребою і єдиним, на думку залежного, способом справлятися з життям.

Схильність до залежної поведінки — це новоутворення в психіці людини, що детермінує готовність до вживання психотропних речовин, поступово формуючись, воно може значний час бути у прихованому стані, але за сприятливих соціально-психологічних умов проявляється [2].

Існує й інша думка науковців, яка стверджує, що не існує особистісної схильності до наркоманії, лише чинники, що сприяють зловживанню хімічними речовинами. Такі чинники, як доступність наркотиків, створення умов для швидкого одержання задоволення, виражене соціально-економічне розшарування, безробіття, а також негативний вплив медіа, що романтизують вживання наркотичних речовин, виступають потужними соціальними стимулами розвитку наркозалежності [7].

Очевидно, що соціальне середовище є важливим фактором формування наркозалежності. Соціальні чинники, такі як безробіття, низький рівень освіти, розпад родинних зв'язків, відсутність перспектив самореалізації значною мірою знижують соціальну стійкість особи та сприяють розвитку залежної поведінки. Відомо, що саме вразливі верстви населення, які зазнали соціальної ізоляції або маргіналізації, є найбільш вразливими до наркотичної залежності. Дослідження С. В. Гуменюка підтверджують, що наркозалежні особи здебільшого походять із середовищ, де відсутні позитивні життєві перспективи та де переважають руйнівні соціальні моделі [1].

Соціальні наслідки наркозалежності проявляються у зростанні криміногенності, деградації трудового потенціалу суспільства, руйнуванні інституту сім'ї та поглибленні соціальної нерівності.

Психосоціальні наслідки наркозалежності охоплюють руйнування соціальних ролей особистості — працівника, члена родини, громадянина. Внаслідок втрати соціальних зв'язків і стигматизації залежні особи часто опиняються в умовах соціальної депривації, що лише поглиблює їх залежність. Формується патологічна система мотивацій, у центрі якої — отримання наркотика будь-якою ціною [3].

Подолання наркотичної залежності можливе лише за умови комплексного підходу, що охоплює як медичну, так і соціально-психологічну допомогу. Психотерапія, підтримка з боку соціальних працівників, участь у групах самопомоги, ресоціалізація, включення до активного соціального життя — ключові складові ефективної реабілітації [3].

Особливо важливою є підтримка родини та залучення громадських організацій, що сприяють поверненню особи до повноцінного життя. Профілактика наркотичної залежності має ґрунтуватися на формуванні здорових моделей поведінки, розвитку емоційної компетентності та створенні позитивного соціального середовища [6].

Таким чином, наркотична залежність є не лише медичною, а й глибоко соціальною та психологічною проблемою, що потребує міждисциплінарного підходу. Усвідомлення психосоціальних чинників є важливою умовою ефективної боротьби з цією загрозою для сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуменюк С. П. Вплив соціального оточення на формування залежної поведінки. Соціальна психологія. 2023. № 1(58). С. 55–62.
2. Максимова Н. Ю. Психологічна діагностика схильності до адиктивної поведінки. Лікарська справа. 2017. № 7.
3. Панченко Л. В. Соціальна реабілітація наркозалежних: принципи та методи. Соціальна робота і психотерапія. 2020. № 2(6). С. 20–27.
4. Рубан Н. М. Соціальна ізоляція як фактор розвитку наркозалежності. Психологія розвитку. 2021. № 4(17). С. 30–35.
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків : Наш Формат, 2016. 160 с.
6. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. Соціальна психологія. 2009. Т. 36, № 4. С. 65–73.
7. Шульга О. М. Медіа як чинник соціалізації наркозалежних. Журнал соціальних наук. 2024. № 2(20). С. 78–84.

Лифиренко Світлана Федорівна,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук,
доцент Рюль Вікторія Олександрівна

ШЛЯХ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Людина – істота соціальна, тобто живе в колективі. Тому її цікавлять інші люди і власне місце серед них. Хтось цікавиться проблемою влади над людьми, хтось намагається позбутися комплексів, усім подобатись і нарешті здобути владу над собою. Тому дуже багато людей, а може, навіть більшість, пройшли через захоплення психологією. Так почався і наш власний шлях до соціальної роботи. Стосунки з друзями і знайомими давали мені усі підстави вважати себе дуже чутливою людиною, здібної до емпатії, співчуття. З цього погляду соціальна робота є найкращим можливим втіленням креативної енергії. Проте, останні сумніви щодо правильності вибору шляху минули після практичної волонтерської роботи, спілкування з досвідченими соціальними працівниками. Насправді, навряд чи люди займалися б цим, не отримуючи ніякої віддяки. Які ж позитивні риси ми бачимо в соціальній роботі. По-перше, соціальний працівник взаємодіє з великою кількістю джерел інформації, причому не якоїсь конкретної однієї галузі, а багатьох: отримує юридичну інформацію, економічну, медичну, соціальну, педагогічну. Соціальний працівник має володіти фаховими знаннями з психології, соціології, психіатрії, знати законодавство, правові аспекти соціального захисту, теорії та методи соціальної роботи, наявні ресурси та методи їх використання; уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси людини, підвищувати її можливості та сприяти розвиткові, створювати “мережу допомоги” та керувати процесом допомоги. Таким чином значно розширюється кругозір, чи, навіть, збільшується простір існування особи. По-друге, дуже важливим є морально-психологічне задоволення від праці. Коли працюєш зі слабшими, стаєш сильнішим сам. Зрештою, це просто цікаво – знайомитися зі сферами життя, про які лише чув, і не просто знайомитися, але і допомагати людям звільнитись. До того ж, досвід соціальної роботи дає впевненість у здатності подолати проблеми, що можуть виникнути у майбутній власній сім’ї. Крім того, ця сфера приваблює ще й тим, що вона є новою, лише розвивається, і тому відкриває широке поле діяльності: немає перенасиченості ринку праці й до кожного, хто вирішує цим займатися, ставляться високі вимоги. Багато проектів створюються у співробітництві з іншими країнами, де соціальна служба допомоги стоїть на більш високому рівні. Це дає унікальну можливість вчитися на уроках міжнародного досвіду. [2]

Соціальна робота невідривна від суспільства і спрямована на усі його проблемні прошарки. Тому необхідність у соціальній роботі існуватиме доки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство у кризовій ситуації. Сьогодні в Україні ми спостерігаємо вельми неприємні тенденції. Це зменшення чисельності населення, збільшення кількості розлучень, а отже і проблемних сімей, сиріт, відбувається старіння населення, зубожіння, а тому

поширюється жебрацтво, через неякісне медичне обслуговування зростає кількість неповноцінних дітей, інвалідів, широко розповсюджені захворювання на венеричні хвороби, у тому числі на СНІД, що зазвичай трапляється під час суспільних негараздів, зростає захворюваність на наркоманію і токсикоманію, зростає злочинність. Психологічний стан людей характеризується зростанням тривожності, зниженням життєвої задоволеності й масовим поширенням почуття соціальної непотрібності; усе це призводить до відчуження людей від суспільства, в якому вони живуть. Поглиблюються песимістичні настрої, узвичаюються критичні оцінки людей стосовно різних аспектів свого життя й прогнозів щодо майбутнього, зростає соціальна напруженість, нетерпимість, розгубленість. При цьому ускладнюється адаптація “аутсайдерів” – випускників дитячих будинків, шкіл-інтернатів, людей, які вийшли з в’язниці. Звичайно, соціальна робота не може значно змінити економічну ситуацію, це справа для економістів. Соціальна робота спрямована на індивіда. Її основне призначення – допомогти людям навчитися допомагати собі. Працюючи волонтером у благодійній організації “Bethany” я познайомилася з роботою з дітьми-сиротами. [1]

З першого погляду вражає і здається неподоланною кількістю проблем, з якими стикаються сирітські будинки: фінансові проблеми, кадрові, житлові, психологічні, кримінальні, проблеми працевлаштування випускників, соціальної адаптації, низького соціального статусу вихованців, обмеженої кількості місць, пошуку спонсорів. Самі вихователі визнають, що готують кадрів для кримінального світу. Діти страждають від сенсорної, контактної, емоційної збідненості, обмеженості рольових моделей поведінки. Внаслідок сирітства формуються негативні риси характеру: гостра заздрість, вразливість, емоційність, недовірливість, страх перед чужим, невідомим, почуття неповноцінності й непотрібності, вини за увагу, агресивність, непристосованість до життя. Усе це яскраво виявляється у “підопічних” дітях, які до того ж вважаються розумово відсталими, хоча насправді є звичайними дітьми, які потрапили у несприятливі умови. [4]

Індивідуальний підхід відсутній абсолютно, хоча вихователки підкреслюють постійно, що люблять усіх як своїх рідних. Помітна дуже сильна конкуренція і заздрість між дітьми, і тяжіння до тієї ж “зрівнялівки”: “А чого він там один сидить і не хоче займатися тим, чим усі?” Діти постійно відчують перевагу колективної сили над особистістю.

Ми впевнені, що соціальна робота може багато чого змінити тут. Але починати треба, можливо, з самих вихователів. Для них варто створювати “кімнати для релаксації”, проводити курси підвищення кваліфікації і т.д. Необхідно працювати на розвиток індивідуальності дитини, впевненості у її цінності й виключності. Треба сприяти полегшенню усиновлення дітей. Велике враження справила на мене історія одного з минулих вихованців будинку. Розумово відсталий хлопчик був прийнятий іспанською сім’єю. Його віддали у звичайну школу, і дуже швидко дитина наздогнала інших учнів. Це говорить про те, що більшість дітей, які вважаються розумово відсталими, насправді є абсолютно нормальними. Їм лише не вистачає уваги і стимулювання. І вражає саме те, що

багато людей втрачають свій шанс. Для соціальної роботи тут величезні можливості.[3]

Проблема сирітства безпосередньо пов'язана з проблемою сім'ї. Як говорить банальна фраза, що, однак, має сенс, сім'я – це “ланка суспільства”. На цьому інституті перш за все відбиваються усі державні негаразди. Мені близька проблема молодих сімей, адже я зараз перебуваю у тому віці, коли багато моїх однолітків – друзів і знайомих беруть чи планують взяти шлюб, і не завжди перші кроки разом бувають легкими. Таким чином, тут наша особиста зацікавленість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александер Дж. Сенси соціального життя: Соціологія культури / Дж.Александер /пер. з англ.–М.:*Вид.консалт. група «Праксиз»*,2013.–с. 640.;
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 208
3. Біленький Є.А., Козловець М.А. Соціологія: словник термінів і понять. – упоряди.: Дебой В.М., Котвицький А.А., Саух І.В., Федоренко В.О., Цибульський В.О., Жаловага В.О. / за заг. ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А./ . К.: Кондор. – 2006. – С. 372 URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/SOCIOLOGIA_SL_2006.pdf (дата звернення 05.04.2025)
4. Соціальна робота в Україні : [навч. посіб.] / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 256 с.

Марчук Владислав Михайлович,
магістрант 1 курсу спеціальності «Соціологія»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Вікторія Олександрівна Рюль

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУСПІЛЬСТВО

«Феномен «мережевого суспільства» виникає у 90-х роках ХХ століття і відтоді привертає постійну увагу вчених, фахівців і громадян у всьому світі. Поняттям «мережа» позначали у своїх дослідженнях специфічні соціальні зв'язки, що утворювалися у результаті інформаційно-комунікаційної взаємодії такі вчені, як П. Бурдьє, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі та інші. Серед науковців, які наголошували на зростаючій ролі мереж у функціонуванні сучасного суспільства, можна назвати М. Манна та М. Кастельс». [1, с.3]

Суспільство внаслідок використання соціальних мереж піддається значним соціальним та психологічним впливам. На нашу думку більшість цих впливів деструктивні через відсутність контролю за соціальними мережами з боку влади держав світу. Влада держав світу на юридичному рівні не піклується про психічне здоров'я своїх громадян конкретними законами якіб були спрямовані на управління інтернет простором своїх громадян. З нашої точки зору для влади кожної країни світу дана діяльність повинна входити в ключові напрямки роботи зі своїм населенням для збереження та покращення їхнього та державного благополуччя та нарощування психологічного та інтелектуального потенціалу.

Згідно наступного дослідження «Most Popular Social Networks Worldwide in 2024, by Monthly Active Users» [2] найпопулярнішими соціальними мережами за кількістю щомісячних активних користувачів є: 1. Facebook – 2,96 млрд користувачів; 2. YouTube — 2,7 млрд користувачів; 3. WhatsApp — 2 млрд користувачів; 4. Instagram — 2 млрд користувачів; 5. TikTok — 1,8 млрд користувачів; 6. WeChat — 1,3 млрд користувачів; 7. Twitter (X) — 550 млн користувачів; 8. Snapchat — 500 млн користувачів.

З вище наведених даних стає зрозумілим, що значна частина населення використовує соціальні мережі для взаємодії один з одним та створення або споживання інтернет контенту, це в свою чергу впливає позитивно або негативно на соціальний та психічний стан і розвиток населення.

Дослідники які опублікували дослідження Status of Mind [3] опитавши 1500 людей віком від 14-24 років з усієї Великої Британії склали рейтинг шкідливості соціальних мереж на психологічне здоров'я за наступними напрямками: Усвідомлення та розуміння досвіду здоров'я інших людей; Доступ до експертної медичної інформації, якій ви можете довіряти; Емоційна підтримка (емпатія та співчуття з боку родини та друзів); Тривога (почуття занепокоєння, нервозності або неспокою); Депресія (відчуття надзвичайного пригнічення та нещастя); Самотність (відчуття самотності); Сон (якість і кількість сну); Самовираження (вираження своїх почуттів, думок чи ідей); Самоідентичність (здатність визначити, хто ви є); Образ тіла (як ви ставитеся до своєї зовнішності); Стосунки в реальному світі (підтримка стосунків з іншими людьми); Розбудова спільноти (відчуття себе

частиною спільноти односторонніх); Цькування (погрози або образлива поведінка щодо вас); FOMO (страх чогось упустити – відчуття потреби залишатися на зв'язку, бо ви хвилюєтеся, що щось може відбутися без вас);

Дослідження показало, що деякі з опитаних стикалися з наступними психологічними проблемами під час використання соціальних мереж: депресія, самотність, проблема з образом тіла, тривога.

Ось рейтинг соціальних мереж за тяжкістю шкоди психологічному здоров'ю:

- 1) Instagram;
- 2) Snapchat;
- 3) Facebook;
- 4) Twitter (X);
- 5) YouTube;

Згідно слів Ширлі Крамер сказані нею в інтер'ю BBC, Instagram і Snapchat найгірше впливають на психологічне здоров'я внаслідок їхньої концентрації на зображеннях, що може викликати в користувачів почуття неадекватності та тривоги. Також Ширлі Крамер в даному інтер'ю наголосила на тому, що потрібно мати механізми контролю та протипаузи для соціальних мереж.

Королівське товариство охорони здоров'я та УНМ надали наступні пропозиції під час використання соціальних мереж: перша пропозиція використовувати спливаюче вікно, коли користувачі проводять забагато часу в соціальних мережах; друга пропозиція: відстежування компаніями соціальних мереж публікації дітей, які можуть страждати від проблем з психологічним здоров'ям; третя пропозиція полягає в тому, щоб компанії соціальних мереж позначали зображення, які могли бути цифрово маніпульовані.

Також дослідження показали, що не дивлячись на те, що соціальні мережі шкодять психологічному здоров'ю вони можуть бути позитивними. Згідно дослідження 7 з 10 підлітків отримують підтримку в тяжкі часи, що допомагає зберегти психологічне здоров'я.

Отже, соціальні мережі мають значний вплив на суспільство який не варто ігнорувати та недооцінювати, зазначим, що соціальні мережі потребують контролю на законодавчому рівні з боку держав світу. Також компанії власниці соціальних мереж та кожна людина яка ними користується повинні самостійно контролювати їхній вплив та використовувати за потреби відповідні заходи до використання соціальних мереж. Конструктивний і негативний вплив соціальних мереж залежить від наступного: врегулювання з боку держави, політики компаній власниць соціальних мереж щодо їх використання користувачами, самостійного контролю використання соціальних мереж користувачами та членами їхньої сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пота Т.А. Феномен соціальних мереж та їхній вплив на суспільно-політичні процеси у глобалізованому світі, Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2019. – № 1 (29) <https://surl.lu/spsjch>
2. Most Popular Social Networks Worldwide in 2024, by Monthly Active Users, January 9, 2025. <https://surl.li/xczchq>
3. Study Says Instagram Is Ranked The Worst Social App For Causing Young People To Feel Depressed, May 31, 2017, 06:00am EDT <https://surl.li/ksetam>

Міцьо Марина Миколаївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук,
доцент Рюль Вікторія Олександрівна

ГРАНТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

У сучасному світі соціальна робота відіграє вирішальну роль у подоланні нерівності, підтримці вразливих верств населення та сприянні розвитку громад. Здатність організацій соціальної роботи реалізовувати впливові проекти часто залежить від їхньої спроможності забезпечити належні фінансові ресурси. Одним із ключових механізмів залучення таких ресурсів є міжнародне грантове фінансування, яке дозволяє неприбутковим організаціям отримати доступ до коштів від глобальних донорів для підтримки проектів, що сприяють соціальним змінам та сталому розвитку.

Соціальна робота, як сфера, що спрямована на подолання соціальної нерівності та сприяння добробуту, все більше залежить від зовнішнього фінансування для підтримки програм та ініціатив. Грантова діяльність слугує важливим механізмом мобілізації ресурсів, особливо від міжнародних донорів, для реалізації ефективних проектів у вразливих громадах. У глобалізованому світі конкуренція за фінансові ресурси посилюється, що спонукає організації соціальної роботи розробляти складні стратегії залучення та отримання міжнародних грантів.

Отримання міжнародних грантів у соціальній роботі, як правило, передбачає проходження складних процесів подання заявок, розуміння пріоритетів донорів та демонстрацію організаційної спроможності. Успішні грантові заявки ґрунтуються на ретельному дослідженні можливостей фінансування, узгодженні з місіями донорів, а також на чіткому формулюванні цілей проекту та вимірюваних результатів. Для організацій соціальної роботи, особливо в регіонах з низьким рівнем доходу, доступ до міжнародних фінансових ресурсів часто вимагає партнерства з глобальними мережами та дотримання міжнародних стандартів прозорості та підзвітності [1].

Стратегічно, організації соціальної роботи повинні прийняти багаторівневий підхід до отримання грантів. Це включає в себе визначення відповідних міжнародних грантових можливостей, побудову стратегічних партнерств та демонстрацію потенціалу через прозору звітність та оцінку. Одна з ефективних стратегій передбачає диверсифікацію джерел фінансування для зменшення ризиків, пов'язаних із залежністю від одного донора. Крім того, грантові заявки, які наголошують на сталості, масштабованості та вимірюваному впливі, мають більше шансів залучити довгострокову міжнародну підтримку [2].

Мережі співпраці відіграють важливу роль у підвищенні успішності грантової діяльності. Співпрацюючи з міжнародними консорціумами та адвокаційними групами, організації соціальної роботи можуть підвищити свою видимість та отримати доступ до ексклюзивних потоків фінансування. Міжнародні мережі часто надають платформи для обміну знаннями, розбудови потенціалу та колективної

адвокації, що може посилити вплив місцевих ініціатив [3]. Крім того, розуміння тенденцій міжнародної політики, таких як Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР), може допомогти узгодити проекти соціальної роботи з глобальними пріоритетами, підвищуючи ймовірність отримання фінансування [4].

Ще одним важливим аспектом успішного надання грантів є ефективне оцінювання проектів. Міжнародні донори надають все більшого значення підзвітності та вимірюваним результатам. Тому організації соціальної роботи повинні інвестувати в системи моніторингу та оцінки (МіО), які демонструють вплив та ефективність. Прозоре документування результатів проекту не тільки задовольняє вимоги донорів, але й створює довіру для майбутнього фінансування [5].

У контексті України процес надання грантів у соціальній роботі зазнав значної трансформації через повномасштабну війну. Міжнародні донори зосередили свою увагу на проектах надзвичайної допомоги, підтримці психічного здоров'я та підвищенні стійкості громад. Українські організації соціальної роботи активно шукають міжнародні гранти, спрямовані на гуманітарну допомогу, соціальну реабілітацію та відновлення громадських структур. Співпраця зі світовими неурядовими організаціями та міжнародними фондами стала важливою стратегією забезпечення фінансових ресурсів для вирішення нагальних і довгострокових соціальних проблем, з якими стикається постраждале населення.

Таким чином, грантова діяльність у соціальній роботі - це еволюціонуючий ландшафт, який вимагає стратегічного планування, міжнародної співпраці та ретельної оцінки. Узгоджуючи свою діяльність з глобальними цілями розвитку, диверсифікуючи джерела фінансування та демонструючи підзвітність, організації соціальної роботи можуть підвищити свою спроможність залучати та утримувати міжнародні фінансові ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Grantmaking: Best Practices and Opportunities. URL: <https://www.cof.org/publications/international-grantmaking-best-practices>
2. Effective Grant Strategies for Non-Profit Organizations/ URL: <https://www.grantspace.org/resources/knowledge-base/grant-strategies-nonprofits/>
3. Global Partnerships in Social Work: Expanding Opportunities/ URL: <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=7B3rDVDFxZ8%3d&portalid=0>
4. Aligning Social Work with Global Development Goals/ URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/social-work/>
5. Monitoring and Evaluation in International Social Work/ URL: <https://www.unicef.org/evaluation>

Одинець Анна Сергіївна,
магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук,
доцент Рюль Вікторія Олександрівна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Питання підготовки соціальних працівників до соціально-психологічної реабілітації, адаптації та інтеграції військовослужбовців в суспільство є важливим та актуальним. Військові дії на території України несуть за собою картини смерті та поранень побратимів, ворогів, мирного населення, перебування в страху та невизначеність – це фактори, які призводять до психічних травм та посттравматичного синдрому.

В сучасній науковій літературі бракує інформації про теоретичну підготовку фахівців, які могли б комплексно надавати допомогу військовим у період військового стану та після його припинення.

Історія психологічної реабілітації пройшла довгий шлях, адже її корені сягають далекого минулого. Найглобальніші зміни відбулися у 20 столітті та набули нових образів, адже відомо, що до цього часу особи з психічними розладами або інвалідністю часто ізолювались у спеціальних установах або не отримували адекватної підтримки. [1, с. 10]

Особи з психічними розладами — це ті, чий ментальні функції, сприйняття, емоції чи поведінка відрізняються від норми і можуть становити проблему для їхнього функціонування в щоденному житті. Психічні розлади можуть бути різноманітними і включати такі стани, як депресія, шизофренія, розлад біполярного спектра, тривожність, посттравматичний стресовий розлад та інші. [1, с. 3]

Психологічна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей людини, створення сприятливих умов для розвитку особистості. Процес організованого психологічного впливу, внаслідок якого усуваються негативні психологічні наслідки пережитого травматичного стресу, забезпечується такий стан психічного здоров'я, який дає змогу людині досить ефективно розв'язувати різноманітні завдання. [1, с. 12]

Завдяки соціальним працівникам створювались програми реабілітації для людей із психічними розладами. Дані програми включали та продовжують включати в себе соціальну підтримку, професійне навчання, житлову допомогу та інші вагомні послуги, що покращують якість життя та соціальну інтеграцію пацієнта. Розвиток соціальної роботи у сфері психіатрії дало змогу соціальним працівникам проявити усі здобуті навички та підвищи його роль у процесі реабілітації. Вони стали невід'ємними учасниками команди реабілітації сприяючи забезпеченню клієнтами необхідної підтримки, організації послуг та координації зусиль різних спеціалістів. Вагомим внеском є також сприяння адаптації людей з психічними розладами до суспільства та повсякденного життя. Соціальні працівники активно допомагали клієнтам навчитися соціальних навичок,

планувати та втілювати свою кар'єру, знаходити роботу та житло, а також вирішувати усі практичні завдання, що впливали на їхню успішну інтеграцію. Не менш важливим внеском є також зменшення стигми. Активна робота з громадою, проведення інформаційної кампанії та розбудови сприятливого середовища для реабілітації та інтеграції позитивно вплинули на ставлення людей до тих, хто має психічні розлади та покращення їх життя. [1, с. 12]

Щоб наразі мінімізувати нищівні наслідки травматичних подій, а також підтримувати психічне благополуччя, необхідна психологічна та соціальна підтримка постраждалим як в екстремальних умовах, так і після їх повернення з небезпечних зон. Отож, першочергове завдання, що постало перед українським суспільством сьогодні – це сприяння духовно-моральному, суспільному, психологічному, фізичному відновленню та оздоровленню особистості військових і ветеранів війни. [2, с. 199]

Не менш актуальною частиною роботи соціального працівника в контексті соціально-психологічної реабілітації ветеранів та військовослужбовців є робота з сім'ями захисників та захисниць. Адже ветерани повертаються додому, в сім'ї та в те середовище, звідки пішли на війну. Проте повертаються вони вже іншими людьми з огляду на все пережите і пройдене в бойових діях. Цей фактор стає стресовим для обох сторін, тому його слід враховувати соціальним працівникам у процесі надання соціально-психологічних та інших соціальних послуг, спрямованих на забезпечення реінтеграції ветеранів, повернення до життя в статусі цивільних. [2, с. 200]

Отже, явище психологічної реабілітації існує досить давно, воно трансформується та змінюється. Проте, в українській науковій літературі спостерігається брак інформації, щодо психологічної реабілітації саме військових, що призводить до негативних наслідків, адже ці люди складають велику частину населення. Соціальні працівники відіграють важливу роль в цьому процесі, тому важливо забезпечити їх якісними спеціалізованими курсами та інформацією щодо роботи з такими категоріями осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будзінська А. Роль соціального працівника в реабілітації осіб з психічними розладами : Кваліфікаційна робота. Хмельницький, 2023. 87 с.
2. Тюріна Т. Роль соціального працівника у процесі нейтралізації наслідків посттравматичного синдрому у військовослужбовців та ветеранів війни. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. 2024. Т. 1, № 2.

**Січка Анна-Марія Іванівна,
Панцо Майя Євгеніївна,
студентки 2 курсу, спеціальність «Соціологія»
Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна**

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У ЧЕХІЇ: ОСВІТНІ ПРАКТИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ

У сучасному цифровому суспільстві медіаграмотність стає ключовим компонентом громадянської освіти. Чехія є прикладом держави, яка системно реалізує підходи до розвитку критичного мислення та навичок аналізу інформації. У контексті гібридних загроз і поширення дезінформації, урядові та громадські організації Чехії активно впроваджують освітні програми, які орієнтовані на всі вікові групи населення. Цей досвід є особливо цінним для країн, що знаходяться в умовах інформаційного тиску, зокрема для України. Дослідження чеського підходу до медіаграмотності дає змогу побачити переваги міжсекторальної співпраці між державними, освітніми, громадськими та медіаінституціями.

1. Інтеграція медіаосвіти у шкільну систему

Чеська освітня система визнала медіаграмотність як частину базової освіти. У рамках предмету «Інформатика» учні вивчають основи роботи з джерелами інформації, розпізнавання фейків, ідентифікації пропаганди. Згідно з Youth Wiki, окремі елементи критичного мислення включено також до предметів «Громадянська освіта» та «Мови». Учителям надаються методичні рекомендації, матеріали, мультимедійний контент. Це дозволяє адаптувати навчання до сучасних викликів, пов'язаних з інформаційною безпекою.

Додатково варто відзначити, що медіаосвіта має не лише теоретичний характер, а й практичну спрямованість: учні навчаються аналізувати новини, створювати власні медіапроекти, досліджувати джерела інформації в умовах цифрового простору. Таким чином, формується нова компетентність, необхідна сучасному громадянину демократичного суспільства.

2. Громадські ініціативи та партнерські проекти

Велику роль у просуванні медіаграмотності в Чехії відіграють неурядові організації. Зокрема, проект JSNS (Jeden svět na školách) пропонує навчальні фільми, завдання для класів та тренінги для вчителів. Його матеріали охоплюють теми прав людини, критичного мислення, безпеки в інтернеті. Кожен комплект супроводжується методичними інструкціями для інтеграції в навчальний процес.

Інтерактивні платформи, як-от Fakescape, залучають учнів через освітні квести, ігри та рольові сценарії, спрямовані на виявлення маніпуляцій. Це дозволяє формувати навички у живому середовищі, що є ефективнішим за традиційні лекційні методи.

CEDMO — це регіональний хаб, який об'єднує дослідників, журналістів і освітян Центральної Європи задля розробки інструментів виявлення фейків, організації вебінарів і створення аналітики. Партнерство CEDMO включає в себе

міжнародні університети, фактчекерські агенції та аналітичні центри. Ці ініціативи мають широке охоплення і є важливими агентами змін у чеському суспільстві.

3. Освітні ресурси для вчителів і громади

У Чеській Республіці активно розвивається інфраструктура підтримки медіаграмотності не тільки в школах, а й у громадах. Освітній портал ČT edu, заснований Чеським телебаченням, пропонує тисячі відеоматеріалів для використання у класі, зокрема з тем медіаграмотності, кібербезпеки та фактчекінгу. Вчителі можуть інтегрувати відео у свої уроки відповідно до навчальної програми.

Seznam.cz, один із найбільших чеських онлайн-порталів, фінансує тренінги з медіаграмотності для вчителів, бібліотекарів та молодіжних лідерів. Це дозволяє розширити охоплення та посилити локальні ініціативи у регіонах.

Wikimedia Czechia запустила створення спеціального онлайн-порталу для бібліотек, який служить платформою для медіаосвіти місцевих спільнот. Це один із перших таких проєктів у Центральній Європі.

Університет Палацького в Оломоуці проводить дослідження медіаповедінки молоді та аналіз ефективності освітніх інструментів. У 2023 році дослідники встановили, що понад 60% старшокласників у Чехії можуть розпізнати маніпуляції, однак тільки третина регулярно перевіряє джерела інформації.

4. Значення для України

Україна, як держава, що зазнає масштабного інформаційного тиску, може значно виграти від впровадження досвіду Чехії. Особливо важливо адаптувати міждисциплінарний підхід, розвивати громадські ініціативи та системно інтегрувати медіаграмотність у шкільну програму.

В умовах війни інформаційна стійкість стає такою ж важливою, як і фізична оборона.

Чеські моделі співпраці між державними, освітніми та громадськими структурами можуть стати взірцем для створення української стратегії медіаосвіти. Варто також переймати досвід активного залучення молоді до розробки та впровадження освітніх ініціатив, особливо через ігрові та медійні формати.

Чехія продемонструвала, що медіаграмотність може бути не лише трендом, а стійкою частиною державної політики та освітнього процесу. Комплексний підхід, включаючи шкільну освіту, громадські кампанії, онлайн-платформи та академічні дослідження, забезпечує стійкий вплив. Для України та інших країн цей досвід є джерелом натхнення та зразком для розбудови критично мислячого суспільства. Успіх Чехії підтверджує: лише міжсекторальна співпраця забезпечує ефективну протидію дезінформації та підтримку демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. EDMO. Mapping the Media Literacy Sector in Czech Republic. URI:<https://edmo.eu> (дата звернення: 12.04.2025).
2. CEDMO Hub. URL: <https://cedmohub.eu> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Fakescape Project. URL: <https://fakescape.cz> (дата звернення: 14.04.2025).
4. ČT edu Platform. URL: <https://www.ceskatelevize.cz/ctedu/> (дата звернення: 22.04.2025).
5. Youth Wiki – Czechia. URL: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu> (дата звернення: 16.04.2025).

6. Seznam.cz Media Literacy Program. URL: <https://media-and-learning.eu> (дата звернення: 18.04.2025).
7. Wikimedia Czechia. URL: <https://meta.wikimedia.org> (дата звернення: 16.04.2025).
8. ScreenVoice.cz. URL: <https://www.screenvoice.cz> (дата звернення: 21.04.2025).
9. Palacký University Olomouc. URL: <https://kmksz.upol.cz> (дата звернення: 22.04.2025).
10. ResearchGate. Media Education in the Czech Republic. URL: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 22.04.2025).

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Штика Михайло Іванович,

здобувач ступеня доктор філософії другого року навчання спеціальності «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент Іванчулинець Дмитро Васильович

ЧИ ЗАПЕРЕЧУЄ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ПРОЦЕДУРУ» УПРАВЛІНСЬКИЙ ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ?

Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» стало однією з найбільш системних реформ у сфері публічного управління за останні десятиліття [1]. Уперше на загальнонаціональному рівні було комплексно врегульовано універсальні правила взаємодії органів публічної адміністрації з приватними особами при прийнятті індивідуальних адміністративних актів. У цьому контексті особливої актуальності набуває наукове осмислення управлінських аспектів адміністративної процедури як складової механізму реалізації публічної влади.

Традиційно адміністративна процедура розглядалася переважно крізь призму гарантій прав і законних інтересів особи, забезпечення принципів належного врядування, правової визначеності, пропорційності та участі заінтересованих осіб у процедурі [2, с. 234]. Водночас її управлінський вимір тривалий час залишався недостатньо дослідженим. Адже адміністративна процедура – це не лише юридична форма, а й інструмент організації внутрішньої діяльності адміністративних органів, стандартизації управлінських рішень, оптимізації процесів прийняття рішень та підвищення їх якості.

У сучасних умовах цифровізації публічного управління, розвитку електронного урядування та імплементації європейських стандартів good governance адміністративна процедура виступає ключовим елементом трансформації управлінської культури держави. Вона забезпечує формалізацію управлінських процесів, встановлює чіткі стадії прийняття рішень, розподіл компетенції, правила комунікації з учасниками провадження та механізми контролю за законністю і обґрунтованістю адміністративних актів.

Крім того, управлінські аспекти адміністративної процедури мають стратегічне значення в контексті адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема щодо прозорості, підзвітності та ефективності діяльності публічної адміністрації [3, с. 378]. У цьому сенсі адміністративна процедура постає не лише як процесуальна гарантія прав особи, але й як управлінський інструмент, що впливає на інституційну спроможність держави, якість публічних послуг та рівень довіри до влади.

Аналіз адміністративної процедури в контексті управлінських рішень є методологічно виправданим з огляду на її функціональну природу. Адміністративна процедура не є самодостатнім правовим феноменом – вона існує

як нормативно визначена форма підготовки, прийняття та реалізації управлінського рішення суб'єктом публічної адміністрації. Відтак її дослідження поза категорією «управлінського рішення» штучно звужує предмет аналізу та не дозволяє повною мірою розкрити її інституційне значення.

Адміністративна процедура, попри її традиційне сприйняття як суто процесуальної форми забезпечення прав і законних інтересів особи, має виразний управлінський характер. Її нормативна конструкція фактично відображає логіку та внутрішню структуру управлінської діяльності публічної адміністрації. Управлінські аспекти адміністративної процедури проявляються насамперед у тому, що вона є формалізованою моделлю прийняття управлінського рішення. Будь-який адміністративний акт – це волевиявлення адміністративного органу щодо вирішення адміністративної справи, спрямоване на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків конкретних фізичних або юридичних осіб [4]. Процедура, таким чином, відтворює класичний управлінський цикл у правовій формі, забезпечуючи впорядкованість і послідовність дій суб'єкта владних повноважень.

Важливим управлінським аспектом є раціоналізація процесу прийняття рішень. Адміністративна процедура встановлює чіткі строки, правила фіксації обставин справи, вимоги до доказової бази, порядок взаємодії структурних підрозділів органу. Це знижує рівень хаотичності в управлінській діяльності та мінімізує ризики помилок, спричинених суб'єктивністю або недостатністю інформації. У цьому сенсі процедура виступає інструментом внутрішнього адміністративного менеджменту, що дисциплінує організаційну діяльність і підвищує її ефективність.

Окремим управлінським виміром є регулювання дискреційних повноважень. У багатьох випадках адміністративні органи здійснюють вибір між кількома допустимими варіантами рішення. Процедурні вимоги щодо обґрунтування, мотивування, врахування принципу пропорційності та рівності обмежують довільність такого вибору й переводять дискрецію в площину раціонально аргументованого управлінського рішення. Отже, адміністративна процедура виконує функцію механізму контролю за якістю дискреційного управління.

Ще одним управлінським аспектом є забезпечення прозорості та підзвітності. Встановлення обов'язку повідомляти особу про перебіг процедури, надавати можливість висловити позицію, отримувати мотивоване рішення формує стандарти належного врядування. З управлінської точки зору це сприяє підвищенню довіри до органів влади та зменшенню конфліктності у відносинах між державою і приватними особами. Таким чином, процедура виконує комунікативну функцію в системі публічного управління.

Не менш суттєвим є аспект організаційної структуризації діяльності органу. Адміністративна процедура визначає розподіл компетенції між посадовими особами, порядок підготовки проєктів рішень, механізми внутрішнього погодження та контролю. Вона фактично інтегрується у внутрішні управлінські процеси, забезпечуючи їх нормативну впорядкованість. У цьому контексті процедура виступає засобом інституційного впливу на ефективність функціонування адміністративного апарату.

Крім того, в умовах цифровізації публічного управління управлінський аспект адміністративної процедури проявляється через її алгоритмізацію та стандартизацію в електронних системах. Перехід до електронних адміністративних послуг передбачає формалізацію критеріїв прийняття рішення, автоматизовану перевірку даних, фіксацію строків і процедурних дій у цифровому середовищі. Це свідчить про трансформацію адміністративної процедури в управлінський інструмент, який забезпечує інтеграцію правових і технологічних механізмів управління.

Отже, управлінські аспекти адміністративної процедури охоплюють її функцію як моделі прийняття рішень, механізму раціоналізації управлінської діяльності, засобу регулювання дискреції, інструменту забезпечення прозорості та підзвітності, а також елементу внутрішньої організаційної структури органу. Такий підхід дозволяє розглядати адміністративну процедуру не лише як гарантійний інститут адміністративного права, а й як системоутворюючий компонент сучасного публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
2. Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 69. С. 229-236.
3. Захарова В.Г., Досужа А.Є., Ковтун М.С. Значення адміністративної процедури для забезпечення доступності адміністративних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2025. Випуск 88. Ч.1. С. 376-380.
4. Турчак А.М. Поняття та основні ознаки адміністративного акту: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. Вип. 4. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/download/2022-4-01-08/2022-4-01-08>

Панькович Віталій Володимирович,
*здобувач ступеня доктор філософії третього року навчання
спеціальності «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Остапець Юрій Олександрович*

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА ПРОЦЕС ПАРТІЄТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ (1991–2022 рр.)

Актуальність теми. Процес партієтворення є одним із ключових індикаторів розвитку демократичної політичної системи та ефективності публічного управління. У сучасних державах політичні партії виступають не лише інструментом політичної участі громадян, а й важливими суб'єктами формування та реалізації державної політики. В Україні з моменту проголошення незалежності у 1991 році процес становлення партійної системи відбувався в умовах глибокої трансформації суспільно-політичних інститутів, зміни форм державного управління та пошуку оптимальної моделі взаємодії між державою і політичними партіями.

Актуальність дослідження впливу держави на процес партієтворення зумовлена кількома чинниками. По-перше, держава в Україні виступає основним регулятором правового поля діяльності політичних партій, визначаючи умови їх створення, функціонування, фінансування та участі у виборчому процесі. По-друге, нестабільність партійної системи, висока плинність партій, персоналізований характер більшості політичних проєктів та низький рівень інституціоналізації партій значною мірою пов'язані саме з особливостями державної політики у цій сфері. По-третє, у період 1991–2022 років Україна пережила кілька етапів політичних реформ, конституційних змін і трансформацій виборчого законодавства, що безпосередньо впливали на динаміку партійного будівництва.

У контексті спеціальності «Публічне управління та адміністрування» аналіз ролі держави у процесі партієтворення є важливим для розуміння механізмів державного впливу на політичну конкуренцію, представництво інтересів громадян та формування відповідальної партійної системи як основи демократичного врядування.

Види, засоби та форми впливу держави на діяльність політичних партій. Вплив держави на діяльність політичних партій в Україні здійснюється через систему правових, організаційних, фінансових та адміністративних механізмів. Центральним інструментом такого впливу є нормативно-правове регулювання, яке визначає статус політичних партій як суб'єктів політичної системи. Починаючи з 1990-х років, держава поступово формувала законодавчу базу, що охоплює питання реєстрації партій, їх внутрішньої організації, фінансування та участі у виборах [1; 2].

Однією з основних форм державного впливу є правовий контроль за створенням і діяльністю партій. Законодавчо встановлені вимоги до кількості членів, територіального представництва, статутних положень та органів управління партій значною мірою визначають модель партійного будівництва.

Через процедури реєстрації та звітності держава фактично формує «вхідні бар'єри» до політичної системи, що впливає на кількість і якість партійних утворень [2].

Важливим засобом впливу є державне фінансування політичних партій, запроваджене в Україні у 2015 році. З одного боку, воно спрямоване на зменшення залежності партій від приватного капіталу та олігархічних груп, а з іншого – посилює контроль держави над фінансовою дисципліною партій. У цьому контексті держава виступає не лише регулятором, а й активним учасником процесу забезпечення функціонування партійної системи [2].

Адміністративний вплив держави проявляється також через діяльність органів виконавчої влади та судової системи, які здійснюють нагляд за дотриманням законодавства політичними партіями. Судова практика щодо заборони або припинення діяльності окремих партій, особливо в умовах збройної агресії та загроз національній безпеці, свідчить про зростання ролі держави у визначенні меж допустимої політичної діяльності.

Таким чином, держава в Україні використовує комплексний набір засобів впливу на політичні партії, поєднуючи регулятивні, контрольні та стимулюючі механізми.

Особливості партійного будівництва в Україні. Партійне будівництво в Україні у 1991–2022 роках характеризується низкою специфічних рис, які відрізняють українську партійну систему від класичних європейських моделей. Однією з ключових особливостей є фрагментованість та нестабільність партійного поля. За період незалежності в Україні було зареєстровано сотні політичних партій, значна частина яких не брала активної участі у політичному процесі або існувала формально [6].

Іншою характерною рисою є персоналізований характер партій. Більшість впливових політичних партій формувалися навколо харизматичних лідерів або фінансово-політичних груп, а не на основі чіткої ідеології чи соціальної бази. Така модель партієтворення значною мірою є наслідком слабого інституційного середовища та специфіки державного регулювання, яке тривалий час не стимулювало розвиток ідеологічно стабільних партій [5].

Важливу роль у формуванні партійної системи відігравали зміни виборчої системи. Перехід від мажоритарної до пропорційної та змішаної моделей неодноразово змінював стимули для партійного будівництва, впливаючи на структуру партій, їх регіональну представленість та внутрішню організацію. У багатьох випадках партії створювалися як тимчасові виборчі проекти, орієнтовані на участь у конкретній кампанії.

Крім того, партійне будівництво в Україні відбувалося в умовах постійного впливу державних інститутів, які через законодавчі та адміністративні механізми визначали правила політичної конкуренції. Це призводило до ситуації, коли держава фактично задавала рамки розвитку партійної системи, не завжди сприяючи її стабільності та інституціоналізації.

Напрямки удосконалення процесу партійного будівництва в Україні. Удосконалення процесу партійного будівництва в Україні потребує комплексного підходу з боку держави, орієнтованого на зміцнення інституційної спроможності політичних партій. Одним із ключових напрямків є подальше вдосконалення

законодавчого регулювання діяльності партій з метою забезпечення балансу між державним контролем і політичною свободою [2; 4].

Важливим кроком є створення умов для розвитку ідеологічно орієнтованих партій, що представляють стійкі соціальні групи та інтереси. У цьому контексті держава має стимулювати внутрішньопартійну демократію, прозорість фінансування та відповідальність партій перед виборцями. Розвиток механізмів державного фінансування повинен поєднуватися з ефективним, але не надмірним контролем, який не перетворюється на інструмент політичного тиску.

Окремої уваги потребує виборче законодавство, стабільність якого є важливою умовою довгострокового партійного будівництва. Часті зміни правил участі у виборах негативно впливають на стратегічне планування діяльності партій та сприяють появі ситуативних політичних проєктів [2; 6].

Також доцільним є посилення ролі політичної освіти та розвитку партійної культури, що сприятиме формуванню відповідального партійного лідерства та підвищенню довіри громадян до політичних партій як інституту демократії.

Висновки. Процес партієтворення в Україні у 1991–2022 роках перебував під значним впливом держави, яка через систему правових, фінансових та адміністративних механізмів формувала умови функціонування політичних партій. Такий вплив мав як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, держава забезпечувала правові рамки політичної конкуренції та намагалася обмежити деструктивні впливи на партійну систему. З іншого боку, надмірне регулювання та нестабільність правил гри сприяли фрагментації та слабкій інституціоналізації партій.

Аналіз показує, що ефективне партійне будівництво можливе лише за умови збалансованої державної політики, яка поєднує регулятивну функцію з підтримкою розвитку демократичних партійних інститутів. У цьому контексті удосконалення процесу партієтворення має стати одним із пріоритетів публічного управління в Україні, спрямованим на зміцнення демократичної політичної системи та підвищення якості державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Т. Інституціоналізація політичних партій як процес. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 3(53). С. 31–45.
2. Манайло-Приходько Р., Остапець Ю. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України. Монографія. Ужгород: Вид-во «Рік-У», 2020. 338 с.
3. Мелешевич А. Проблеми інституціоналізації та перспективи розвитку партійної системи України. *Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24–25 листопада 2011 р.). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С. 46–64.
4. Остапець Ю., Петрінко В. Трансформація партійної системи України у поствоєнний період. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Випуск 47. С. 240–246.
5. Романюк А. Криза політичних партій України як результат і чинник суспільно-політичного розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Випуск 49. С. 328–338.
6. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю. Якименка. Київ: Центр Разумкова, 2017. 428 с.